รายงานสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ.2552-2553

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
DEPARTMENT OF ENVIRONMENTAL QUALITY PROMOTION

ESDI
Create Together For All Children, EDU, CHULA

รายงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ.2552-2553

รายงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ.2552-2553
โดย : อรรถพล อนันตวรสกุล และคณะ

พิมพ์ครั้งที่ 1 : เมษายน 2556

ออกแบบปกและภาพประกอบ : อรสุมน ศานติวงศ์สกุล
จัดรูปเล่ม : อรสุมน ศานติวงศ์สกุล
พิสูจน์อักษร : มารยาท แซ่อึ้ง

จัดพิมพ์ : บริษัท ลักษมีรุ่ง จำกัด ห้อง 4703 ชั้นที่ 47, 195 อาคารเอ็มไพร์ทาวเวอร์ ถนนสาทรใต้ เขตยานนาวา แขวงสาทร กรุงเทพมหานคร โทรศัพท์ 02 686 3409

คำนำ

รายงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ.2552-2553 เป็นเอกสารที่เรียบเรียงขึ้นภายใต้โครงการวิจัยเพื่อจัดทำรายงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ.2552-2553 ซึ่งคณะนักวิจัยจากศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะนักวิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณนักวิชาการ นักสิ่งแวดล้อมศึกษา ครูและบุคลากร ในหน่วยงาน และเครือข่ายงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลและร่วมสะท้อนภาพการทำงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ.2552-2553 ที่ผ่านมา คณะนักวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานฉบับนี้จะมีประโยชน์ในฐานะกระจกสะท้อนภาพการทำงานเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยต่อไป

คณะนักวิจัย

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร		1
บทที่ 1	แนวนโยบายและความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย และต่างประเทศ	5
บทที่ 2	หน่วยงานภาครัฐกับการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	17
บทที่ 3	ภาคธุรกิจและประชาสังคมกับการสนับสนุนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	29
บทที่ 4	การพัฒนาศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา และโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา	61
บทที่ 5	สื่อมวลชนและเครือข่ายกับบทบาทการสร้างกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในวิถีชีวิต	73
บทที่ 6	บทสรุป ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ	83
Executive Summary		91
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		

บทสรุป สำหรับผู้บริหาร

สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Environmental Education for Sustainable Development: EESD) เป็นแนวคิดที่เกิดจากการเชื่อมโยงงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education: EE) เข้ากับมโนทัศน์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development: SD) ทั้งนี้เป็นผลมาจากการประกาศทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Decade of Education for Sustainable Development: DESD) ระหว่างปี ค.ศ.2005–2014 โดยองค์การสหประชาชาติ เป้าหมายสำคัญของสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า มีทัศนคติที่พึงประสงค์ มีทักษะในการตัดสินใจ มีการปฏิบัติตนและมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่นในการปกป้องรักษาตลอดจนร่วมตัดสินใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงมิติของความยั่งยืนและความสมดุลของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม

จากการทบทวนนโยบายและความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยและต่างประเทศในช่วง พ.ศ.2552-2553 พบว่าแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสำคัญในเรื่อง “สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นประเด็นหลักที่ส่งผลให้หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้ปรับเปลี่ยนและปรับตัวพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลง การขยับขยายขอบเขตการทำงานสิ่งแวดล้อมจากเดิมที่มุ่งเน้นบริบทของสถานศึกษาเป็นหลักกำลังคลี่คลายมีกลไก และแผนเชิงยุทธศาสตร์ส่งเสริมให้เกิดการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ โดยภาคีอื่นๆ นอกเหนือจากภาครัฐ รวมทั้งในช่วงสองปีที่ผ่านมาเป็นช่วงเวลาที่มีการเผยแพร่แผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.2551-2555 สู่การรับรู้ของเครือข่ายการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ตลอดจนมีการผลักดันให้เกิดโปรแกรม โครงการและกิจกรรมที่ตอบสนองยุทธศาสตร์ต่างๆ ของแผนหลัก การมีแรงส่งในเชิงนโยบาย ตลอดจนการปรับบทบาทและกำหนดทิศทางการทำงานให้สอดประสานไปกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยหน่วยงานหลักของภาครัฐ เช่น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จึงนับเป็นโอกาสและความท้าทายที่สำคัญยิ่งในรอบ 2 ปีที่ผ่านมาของแวดวงสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย

การขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยหน่วยงานภาครัฐของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 มีความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจในส่วนของการสานสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ กับภาคส่วนอื่นๆ นอกภาครัฐที่ต่อเนื่องและมีการขยายเครือข่ายที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น มีการขยายขอบเขตการทำงานสู่กลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ เช่น บุคลากรจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรไม่แสวงผลกำไร เป็นต้น ในส่วนของโรงเรียน ยังคงมีการทำงานต่อเนื่องผ่านชุดกิจกรรมหรือโครงการใหม่ๆ ที่ริเริ่มจากหน่วยงานภายนอก จุดแข็งและปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังคงเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจจัยตัวบุคคล ทั้งผู้บริหารองค์กร ครู และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติ ที่แสดงให้เห็นความต้องการจำเป็นในการจัดโปรแกรมเสริมสร้างศักยภาพอย่างเป็นระบบต่อไป

ภาพรวมและกิจกรรมการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนส่วนที่ไม่ใช่ราชการของประเทศไทย ในช่วงปี 2552-2553 นับว่ามีพัฒนาการอย่างคึกคักและตื่นตัว และมีลักษณะโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายไปตามประเด็นทำงานของแต่ละพื้นที่ บุคคล กลุ่ม และองค์กร ในส่วนของภาคธุรกิจ พบว่า หลายองค์กรได้เข้ามามีส่วนสนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเข้มแข็ง และหลายโครงการเป็นโครงการที่ดำเนินการต่อเนื่อง เช่น *โครงการค่ายเยาวชนเอ็กโก้เด็กไทยรักป่า ของบริษัท EGGO และโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติครั้งที่ ๕ และ ๖ ของบริษัทเอเชี่ยนฮอนด้า ร่วมกับสมาคมสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ)* เป็นต้น จุดเด่นสำคัญของงานสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ขับเคลื่อนและสนับสนุนโดยภาคธุรกิจ คือ การสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา สถาบันทางวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคม เข้าหนุนเสริมการทำงานในเชิงวิชาการ เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนากระบวนการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของภาคเครือข่ายความร่วมมือ ช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมานับว่าเป็นช่วงที่เครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทยขยับขยายความร่วมมือในการทำงานมากขึ้น หลายเครือข่ายประสบความสำเร็จในการทำงาน เช่น *เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา เครือข่ายเยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำคาน กลุ่มเครือข่าย เยาวชนอำเภออุ้มผาง* ซึ่งได้รับ “รางวัลลูกโลกสีเขียว” อันเป็นรางวัลที่มอบให้กับผู้คนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมและมีการทำงานที่โดดเด่นในแต่ละปี ซึ่งช่วงปี 2552-2553 กลุ่มทั้ง 3 ก็ได้รับเลือกให้ได้รับรางวัลดังกล่าวจากเครือข่ายสถาบันลูกโลกสีเขียว

หลายเครือข่ายทำหน้าที่สร้างกระแส ปลุกสำนึกและสร้างพื้นที่สำหรับส่งต่อข่าวสาร สื่อสาร ข้อมูล ริเริ่มกิจกรรมดีๆ ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับสังคมจนก่อกลายเป็นเรื่องที่ผู้คนในสังคมต้องเหลียวหลังมาใส่ใจและฉุกคิด อย่างเช่น *เครือข่ายตลาดสีเขียว* ซึ่งปลุกกระแสการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสุขภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงสินค้าที่ส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมต่อสังคมอย่างแท้จริง *กลุ่ม Big Trees* ซึ่งปลุกกระแสการอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ในเมืองกรุงกระแสนี้ ได้ขยายสู่เมืองใหญ่ในจังหวัดต่างๆ อาทิ ขอนแก่น เชียงใหม่ กระแสสิ่งแวดล้อมเมืองของคนในเมืองเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นทีละเล็กทีละน้อย *เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา* ซึ่งช่วยสร้างพื้นที่ให้คนในเมืองใหญ่ได้หันมาใส่ใจรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว และเกิดกลุ่มทำกิจกรรมเล็กๆด้วยกัน

เครือข่ายตลาดสีเขียว

เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา
community of creative communication for social issues

หลายเครือข่ายเป็นตัวประสานความร่วมมือหน่วยงานและองค์กรทั้งในส่วนภาครัฐและภาคเอกชน ให้เกิดความร่วมมือและเกิดการทำงานร่วมกัน เกิดพลังร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม ตัวอย่าง เช่น *เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social Venture Network Asia หรือ SVN Asia) คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย (TBCSD หรือ ธวท.) โครงการเครือข่ายสารสนเทศด้านพลังงาน และสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย (Thailand Energy and Environment Network: TEENET)*

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการ คือช่องทางการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะการสื่อสารทางสื่อ อิเลคทรอนิกส์ออนไลน์ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) โดยเฉพาะชุมชนโลกเสมือนออนไลน์ หรือ Social Network ทั้งในส่วนของ Website, Facebook, Twitter ตลอดจน Blog ต่างๆ ช่องทางเหล่านี้ได้รับการพัฒนาขึ้นจนมีประสิทธิภาพ ในการเชื่อมต่อผู้คนที่อยู่ต่างที่ต่างบริบทการทำงานได้มีพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างคนในกลุ่มและเครือข่ายที่ทำงานร่วมกัน ตลอดจนการขยายเครือข่ายไปสู่กลุ่มคนอื่นๆ และทำให้เกิดการรับรู้ของสาธารณะ ดึงการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคมที่คิดที่เห็นในประเด็นที่สอดคล้องกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนเป็นการสื่อสารระหว่างกันเบื้องต้น ก่อนที่จะขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันต่อไป

เครือข่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงสองปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่สังคมไทยกำลังเผชิญ ด้วยสาเหตุที่หลากหลาย เช่น จิตสำนึกที่เกิดขึ้นท่ามกลางภัยพิบัติที่จำต้องเผชิญในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กระแสการพัฒนาแนวใหม่ของโลกที่เน้นความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อๆ ไป กฎหมายที่สร้างบทบังคับเอื้อให้ภาคส่วนต่างๆ ต้องคืนกำไรสู่สังคม และแรงผลักดันในเชิงการแข่งขันที่ต้องการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ขององค์กรให้ “เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม” ฯลฯ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเอื้อให้ประเด็นงานด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ขยับขยายและเผยแพร่สู่สังคมไทยอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาจากระดับบุคคล กลุ่มในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เครือข่ายการมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่ และ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่ายสังคม

จากการศึกษาสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 ได้พบข้อสังเกตสำคัญ ดังนี้

1. งานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาได้มีการขยายตัวครอบคลุมทั้งระบบการศึกษา ได้แก่ การศึกษาแบบเป็นทางการผ่านโรงเรียนและสถาบันการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่จัดโดยองค์กรนอกภาครัฐและเครือข่ายความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ความท้าทายสำคัญในการพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในอนาคตจึงได้แก่การจัดการเรียนรู้ที่เอื้อให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งสามระบบการศึกษานี้เข้าด้วยกัน

2. การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในการศึกษาอย่างเป็นทางการในระบบโรงเรียน ยังมีความสับสนระหว่างแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่บูรณาการเข้าสู่หลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนในกลุ่มสาระต่างๆ กับการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ครูผู้สอนจำนวนมากยังมีความเข้าใจว่าการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมในกลุ่มสาระย่อยภูมิศาสตร์ และกลุ่มสาระย่อยชีวิตกับสิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ขณะที่ครูและนักสิ่งแวดล้อมศึกษาพิจารณาว่ากิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกิจกรรมบูรณาการสหวิทยาการ และไม่ควรถูกกำหนดตายตัวภายใต้บริบทของชั้นเรียน

3. การเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ทำให้เกิดแนวทางการทำงานที่หลากหลาย ขณะเดียวกันยังมีความซ้ำซ้อนทั้งในด้านประเด็น พื้นที่การทำงาน และกลุ่มเป้าหมาย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการพิจารณาถึงเจ้าภาพกลุ่มและกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทชัดเจน เครือข่ายที่เป็นรูปธรรม และเวทีหนุนเสริมที่มีความต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ

ความเคลื่อนไหวและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างกว้างขวาง และหลากหลาย ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายสำคัญในการขาด “เจ้าภาพหลักที่มีพลัง” เพื่อการหนุนเสริมและประสานพลังการทำงานจากทุกภาคส่วนที่มีแนวทางการทำงานที่หลากหลายให้มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

บทที่ 1
นโยบายการศึกษาและความเคลื่อนไหวสำคัญในการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทยและต่างประเทศ

บทที่ 1
นโยบายการศึกษาและความเคลื่อนไหวสำคัญในการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทยและต่างประเทศ

สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Environmental Education for Sustainable Development: EESD) เป็นแนวคิดที่เกิดจากการเชื่อมโยงงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education: EE) เข้ากับมโนทัศน์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development: SD) ทั้งนี้เป็นผลมาจากการประกาศทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Decade of Education for Sustainable Development: DESD) ระหว่างปี ค.ศ.2005–2014 โดยองค์การสหประชาชาติและสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาที่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะ “องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (UNESCO-APEID, 2004) เนื่องจากมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า มีทัศนคติที่พึงประสงค์ มีทักษะในการตัดสินใจ มีการปฏิบัติตน และมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่นในการปกป้องรักษา ตลอดจนร่วมตัดสินใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงมิติของความยั่งยืน และความสมดุลของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นเป้าหมายของแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความเคลื่อนไหวระดับนานาชาติ: จากสิ่งแวดล้อมศึกษาสู่สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เอกสารสำคัญชิ้นแรกๆ ที่เริ่มมีการกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่าง “สิ่งแวดล้อมศึกษา” และ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ได้แก่ ESDebate: International Debate on Education for Sustainable Development ของเฮสเซลลิงค์ และคณะ (Hesselink et al, 2002) ซึ่งได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของสิ่งแวดล้อมศึกษา” เฮสเซลลิงค์ยังได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับพัฒนาการของสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เดิมมีจุดเน้นมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระดับบุคคล ต่อมาได้มีการขยายขอบเขตไปสู่การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งมีจุดเน้นมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ครอบคลุมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (รายละเอียดเพิ่มเติมดูรูปแผนผังประกอบ)

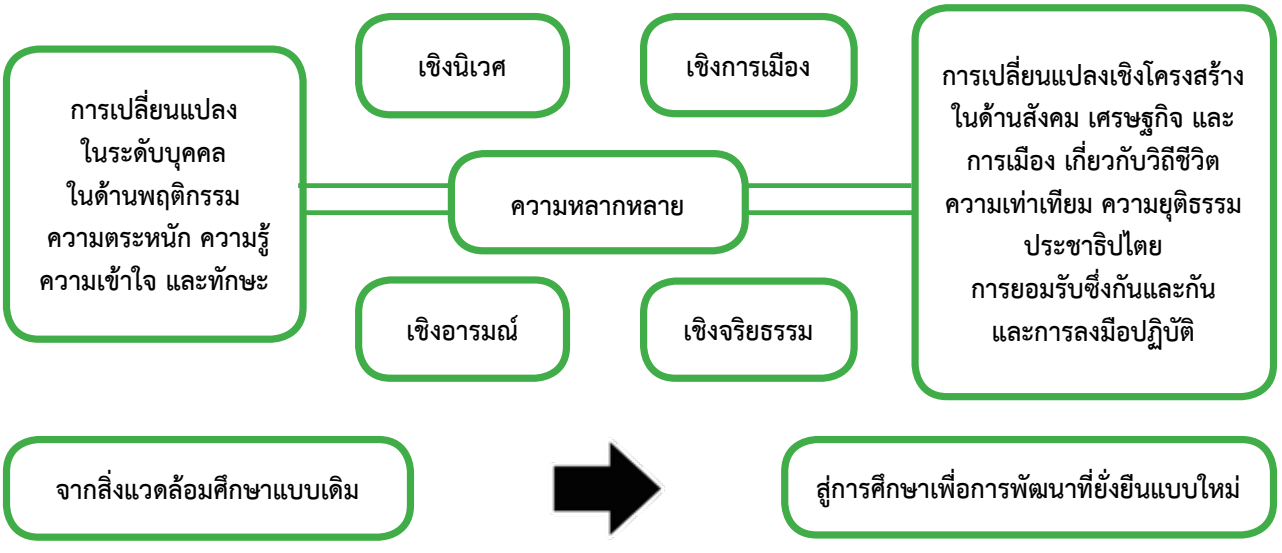

เฮสเซลลิงค์ และคณะ (Hesselink et al, 2002)

ในปี ค.ศ.2005 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันวาระด้านการศึกษาระดับนานาชาติ ได้เข้ามารับผิดชอบการขับเคลื่อนทศวรรษการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมการจัด “การศึกษาที่มีคุณภาพ” และมีขอบเขตการทำงานที่ครอบคลุมทุกระบบในการจัดการศึกษา ได้แก่ การจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการที่อิงกับสถานศึกษา (Formal Education) การจัดโปรแกรมการฝึกอบรมให้กับภาคส่วนต่างๆ ในลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) และการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มีลักษณะของการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Education) ทั้งนี้เพื่อตอบสนองพันธกิจหลักของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (UNESCO, 2007) อันได้แก่

- การปรับฐานคิดในการจัดการศึกษาที่มีอยู่ทุกระบบ (Reorienting Existing Education Programmes)
- การพัฒนาโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ (Improving Access to Quality Basic Education)
- การจัดโปรแกรมการฝึกอบรมและเสริมสร้างศักยภาพให้กับทุกภาคส่วน (Providing Training and Capacity Building)
- การสร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่สาธารณชน (Developing Public Understanding and Awareness)

การเชื่อมโยงแนวคิดของสิ่งแวดล้อมศึกษา (EE) แบบเดิมที่มีการดำเนินการกันอย่างกว้างขวาง เข้ากับแนวคิดสากลว่าด้วยการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (ESD) จึงเป็นการเน้นย้ำความสำคัญของสิ่งแวดล้อมศึกษาในฐานะ “เครื่องมือ” สำคัญในการสร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนทศวรรษการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมักปรากฏการนำเสนอกรณีตัวอย่างความสำเร็จจากหลากหลายประเทศที่มุ่งไปที่การยกระดับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเด็นที่หลากหลายมาขยายผล สู่การสร้างสรรค์การพัฒนาที่ยั่งยืน เอกสารสำคัญที่มีการเผยแพร่โดย UNESCO ในปี พ.ศ.2552 ได้แก่ ESD Currents: Changing Perspectives from the Asia-Pacific (UNESCO, 2009) ซึ่งนำเสนอกรณีศึกษาการผลักดันงานการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิค พบว่ามีประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่นำมาพัฒนาเป็นโปรแกรมกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาแตกต่างกันไป เช่น การเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติธรรมชาติ (Natural Disaster Preparedness) ของประเทศญี่ปุ่น อินโดนีเซีย และเวียดนาม การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่เน้นให้ผู้เรียนสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ ของประเทศลาว การจัดโปรแกรม Eco GO beyond ของประเทศศรีลังกา การเตรียมความพร้อมเด็กและเยาวชนเพื่อการพัฒนาและวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของประเทศจีน และกิจกรรมส่งเสริมเยาวชนอาสาสมัครรับมือการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศของประเทศเวียดนาม เป็นต้น

การตอบสนองของประเทศไทยและอาเซียน

ในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สมาคมประชาชาติอาเซียน (The Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) ได้ขานรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยผลักดันให้มีการประกาศใช้แผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษา (ASEAN Environmental Education Action Plan 2008-2012: AEEAP) และกำหนดให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Environmental Education for Sustainable Development) เป็นประเด็นหลักของแผนปฏิบัติการดังกล่าว ทั้งนี้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่า (ASEAN, 2008)

"สิ่งแวดล้อมศึกษาในฐานะองค์ประกอบสำคัญในการบูรณาการการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยให้บุคคลเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพิ่มผลผลิต ตระหนักถึงพิบัติภัยธรรมชาติ เอาชนะความยากจน และช่วยให้เกิดการตัดสินใจอย่างชาญฉลาดเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน" และได้กำหนดขอบเขตการทำงานและเป้าหมายของแผนไว้ 4 ด้าน ได้แก่

ขอบเขตการทำงาน (Target Areas)	เป้าหมาย (Goals)
1. ภาครัฐ	1.1สิ่งแวดล้อมศึกษาได้รับการนำไปบูรณาการเข้าสู่การทำงานในหน่วยงานภาครัฐในทุกระดับชั้น 1.2 มีการพัฒนาความก้าวหน้าของงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านการทำวิจัยเชิงรุกอย่างต่อเนื่อง
2. ภาคส่วนอื่นนอกเหนือจากภาครัฐ	2.1 มีการบูรณาการมิติด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ที่ทันสมัยเข้าสู่การจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยคำนึงถึงประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และนานาชาติ
3. การเสริมสร้างศักยภาพของทรัพยากรบุคคล	3.1 มีการฝึกอบรมให้กับบุคลากรในด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาและการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. การสร้างเครือข่าย ความร่วมมือ และการสื่อสาร	4.1 พัฒนาแนวทางการปฏิบัติผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความชำนาญการ และข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม 4.2 เพิ่มการสนับสนุนสิ่งแวดล้อมศึกษาและการฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อมผ่านเครือข่ายทั้งภาครัฐ และภาคส่วนอื่นนอกเหนือภาครัฐ ทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และนานาชาติ

สำหรับประเทศไทย หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญในการสนับสนุนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหลักทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาภายใต้กรอบการทำงานของอาเซียน (ASEAN Focal Point) และได้ผลักดันให้เกิดการจัดทำแผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.2551-2555 (EESD Master Plan 2008-2012) ขึ้น โดยมีการดึงทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม สื่อสารมวลชน นักวิชาการ ตลอดจนประชาชนผู้สนใจจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ทั้งนี้ ได้มีการกำหนดเป้าหมายของแผนหลักฯ ไว้ดังนี้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.)

1. หน่วยงาน องค์กร ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ มีความเข้าใจและตระหนักถึงบทบาทของสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. มีโครงสร้างเชิงสถาบันเพื่อสนับสนุนการพัฒนา “สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” อย่างยั่งยืน
3. มีความร่วมมือและการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อสนับสนุนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง
4. มีการพัฒนาและการแลกเปลี่ยนความรู้ เจตคติ และทักษะเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในและนอกสถานศึกษา เพื่อทำให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. มีการนำสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไปใช้สนับสนุนการดำเนินนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานพัฒนาในระดับประเทศ สาขา พื้นที่และท้องถิ่น

นอกจากนี้เอกสารแผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.2551-2555 ยังได้ระบุหลักการที่ชัดเจนไว้ 4 ประการ คือ

1. มิใช่แผนของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง และมิใช่แผนการดำเนินงานของภาครัฐ แต่เป็นแผนของทุกภาคส่วนในสังคม
2. เน้นการพัฒนาจากทุนความรู้และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและควรหลีกเลี่ยงการสร้างนิยามใหม่ขอบเขตใหม่แนวคิดใหม่ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างความสับสนมากกว่าเป็นประโยชน์
3. ให้ความสำคัญกับภาคส่วนและภาคีในระบบการศึกษาเท่าๆ กับภาคส่วนและภาคีนอกระบบการศึกษา
4. ตระหนักถึงความหลากหลายของชุมชน สังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศ ซึ่งจะตอบรับและตอบสนองต่อความต้องการสิ่งแวดล้อมที่มีจุดเน้นและรูปแบบที่ต่างกัน

แนวทางการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ปรากฏอยู่ในแผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.2551-2555 จึงมีจุดเน้นไปที่

- เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
- ให้ความสำคัญกับการต่อยอดการทำงานจากประสบการณ์เดิม มิใช่เป็นการกำหนดแนวทางใหม่ หรือใช้กรอบคิดใหม่ แต่เป็นการพัฒนาจากฐานความรู้ ประสบการณ์ และต้นทุนเดิมที่มี
- เน้นการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อทุกคน ไม่จำกัดวัย และไม่จำกัดเฉพาะการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการ
- ตอบสนองความหลากหลายของประเด็นการทำงานที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของท้องถิ่นและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

การกำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการทำงานของแผนหลักฯ ไว้อย่างกว้างขวาง และมีความยืดหยุ่นสูงเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติจริง แม้จะมีการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม แต่เนื่องจากแผนหลักฯ ได้รับการออกแบบให้เป็น “แนวทาง” และ “ภาพความเข้าใจร่วมกัน” ในการทำงาน ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ในเชิงนโยบายของภาคส่วนใดในสภาพการทำงานจริง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทเป็นแกนนำในการสนับสนุนให้เกิดการจัดทำแผนฯ จึงยังถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่เป็น “เจ้าภาพหลัก” ของแผนฯ ดังปรากฏในส่วนของการวิเคราะห์เจ้าภาพหลัก/หน่วยงานที่มีศักยภาพเป็นเจ้าภาพหลักมากถึง 6 ยุทธศาสตร์ จาก 7 ยุทธศาสตร์ ขณะที่ภาคีอื่น เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้รับการคาดหวังให้ร่วมเป็นเจ้าภาพหลักกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพียงหนึ่งยุทธศาสตร์ และเครือข่ายนักธุรกิจด้านสิ่งแวดล้อมและธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมเป็นเจ้าภาพหลักเพียงหนึ่ง ยุทธศาสตร์เช่นกัน การนำแผนหลักฯ ไปสู่ภาคการปฏิบัติจริงจึงยังไม่ขยายผลสู่การรับรู้ของสาธารณะในวงกว้างมากเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งจะปรากฏชัดในการนำเสนอความเคลื่อนไหวในภาคส่วนต่างๆ ต่อไป

การบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าสู่นโยบายด้านการศึกษา

จากการศึกษาเอกสาร และเอกสารจากกิจกรรมประชุมปฏิบัติการ ระหว่างปี พ.ศ.2550-2553 ของหน่วยงานต่างๆ ในเครือข่ายของ UNESCO ที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนประเด็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ พบประเด็นที่น่าสนใจ เกี่ยวกับการบูรณาการงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าสู่ระบบการศึกษา ดังต่อไปนี้

- หลายประเทศ เช่น จีน และญี่ปุ่น ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตร ทั้งในลักษณะรายวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ และรายวิชาเลือกในกลุ่มชั่วโมงบูรณาการ (Integrated Study)

- หลายประเทศ เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และเวียดนาม มีการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาในฐานะโปรแกรมที่ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงที่รับผิดชอบงานด้านสิ่งแวดล้อม และมีการสร้างความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการในลักษณะการจัดโปรแกรมประกวดโรงเรียนด้านสิ่งแวดล้อม เช่น รางวัลโรงเรียนยั่งยืน ของประเทศมาเลเซีย รางวัลโรงเรียนสะอาด เขียวและสวยงาม ของประเทศเวียดนาม เป็นต้น

- หลายประเทศ เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย ประสบปัญหาในการบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรในลักษณะรายวิชา (Subject Course) จึงจัดในลักษณะกิจกรรมเสริมหลักสูตร (Co-curricular) และกิจกรรมพิเศษของโรงเรียน (Extra Curricular)

- ในส่วนประเทศกลุ่มยุโรป เช่น สวีเดน ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาได้บูรณาการเข้ากับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น Stockholm University, Uppsala University, Chalmer University และ Gotenborg University ได้มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานระดับอุดมศึกษาให้มีประเด็นเรื่องการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงนำไปสู่การบูรณาการในหลักสูตรระดับอุดมศึกษา เช่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Stockholm University) โปรแกรม Climate Change Education ในสาขาครุศาสตร์ (Uppsala University) วิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์

- ในประเทศสหรัฐอเมริกา การจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายนอกภาครัฐ ได้แก่ North America Association for Environmental Education ซึ่งผลักดันให้เกิดแผนงานส่งเสริมการรู้สิ่งแวดล้อม (Environmental Literacy) ในการจัดการศึกษา แต่ยังประสบกับปัญหาในการขยายผลสู่หลักสูตรระดับมลรัฐทั่วประเทศ

ในส่วนของประเทศไทย สิ่งแวดล้อมศึกษาเคยได้รับการระบุไว้โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 โดยเสนอแนะให้จัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ต่อมาในการปรับปรุงหลักสูตร และประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในจุดหมายของหลักสูตร สมรรถนะสำคัญ และมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

จุดหมาย	สมรรถนะสำคัญ
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ***การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม*** มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข	3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสม บนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมี*การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม*
มาตรฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรแกนกลางฯ	
สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์	**สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**
สาระที่ 2 ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ***มาตรฐาน ว 2.1*** เข้าใจสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในระบบนิเวศ มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ***มาตรฐาน ว 2.2*** เข้าใจความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในระดับท้องถิ่น ประเทศ และโลกนำความรู้ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน	**สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์** ***มาตรฐาน ส 5.2*** เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อสังเกตสำคัญจากการศึกษาเอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่า ไม่มีการระบุคำว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ไว้อย่างชัดเจน แต่คงไว้เฉพาะคำว่า “สิ่งแวดล้อม” “การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม” “การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งในมุมมองของคณะผู้จัดทำหลักสูตรอาจพิจารณาว่าได้มีการบรรจุจุดหมายเชิงคุณลักษณะ สมรรถนะที่คาดหวัง ตลอดจนสาระความรู้ลงในมาตรฐานการเรียนรู้แล้ว แต่ในมุมมองของผู้ใช้หลักสูตร ซึ่งได้แก่ ครู และผู้สอนในองค์กรต่างๆ ที่เริ่มคุ้นเคยกับคำว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ในฐานะ “กระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการ” อาจเข้าใจได้ว่าหลักสูตรกำหนดให้เรียน “เรื่องสิ่งแวดล้อม” มากกว่าเรียนรู้ “ด้วยกระบวนการของสิ่งแวดล้อมศึกษา”

นอกจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่อาจเกี่ยวข้องโดยตรงในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว ยังพบว่ามีแนวนโยบายทางการศึกษาอื่นๆ ของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 ที่อาจเป็นช่องทางสำคัญในการเปิดโอกาสให้เกิดการบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าสู่การจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการในสถานศึกษา ได้แก่

• นโยบายส่งเสริมโรงเรียนที่มีความพร้อมให้เข้าร่วมโปรแกรมโรงเรียนมาตรฐานสากล (World Class Standard) ซึ่งริเริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2552 และได้กำหนดสาระเพิ่มเติม โลกศึกษา ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของประเทศและภูมิภาคต่างๆ เพื่อมุ่งสู่ความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) ทั้งนี้ประเด็นการเรียนรู้บูรณาการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน(ม.ป.ป.)ได้เสนอเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ไว้นั้นได้แก่

- ความเป็นพลเมืองโลก
- ความยุติธรรมทางสังคม
- สิทธิมนุษยชน
- การพึ่งพาอาศัยกัน
- การแก้ปัญหาความขัดแย้ง
- ความหลากหลาย
- ค่านิยมและการรับรู้
- การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประเด็นการเรียนรู้เหล่านี้ล้วนเอื้อต่อการที่ครูผู้สอนจะพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาโดยวิเคราะห์บริบท ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงกับประเด็นระดับสากล (Global Issues) ที่หลากหลายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นสิ่งแวดล้อมระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก (Global Climate Change) ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) ความมั่นคงด้านพลังงาน (Energy Security) การเสื่อมสภาพของสิ่งแวดล้อม (Environmental Degradation) และพิบัติภัยธรรมชาติ (Natural Disaster) เป็นต้น

• นโยบายส่งเสริมการเตรียมพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มขับเคลื่อนภายใต้โครงการ Sprit of ASEAN ในปี พ.ศ.2553 มุ่งเน้นให้เกิดโรงเรียนแกนนำหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ Sister School, Border School และ ASEAN Focus School เพื่อรองรับการขยายผลการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศที่เป็นสมาชิกของประชาคมอาเซียน นโยบายนี้จึงเปิดโอกาสให้โรงเรียนมีความพร้อมและความสนใจสามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในหัวข้อที่หลากหลายภายใต้แนวคิดหลักสูตรบูรณาการที่เน้นการเรียนรู้ภูมิภาคศึกษา (Area Study) ประเด็นการเรียนรู้ตามแนวทางของสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่โรงเรียนเหล่านี้สามารถพัฒนาต่อยอดได้ อาทิเช่น การเรียนรู้เรื่องการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนกับกรณีการจัดการลุ่มแม่น้ำโขง การเตรียมพร้อมรับพิบัติภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้ในกลุ่มประเทศอาเซียน และการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน เป็นต้น

บทส่งท้าย

จากการทบทวนนโยบายและความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่าแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสำคัญในเรื่อง “สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นประเด็นหลักที่ส่งผลให้หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ปรับเปลี่ยนและปรับตัวพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลง การขยับขยายขอบเขตการทำงานสิ่งแวดล้อมจากเดิมที่มุ่งเน้นบริบทของสถานศึกษาเป็นหลักกำลังคลี่คลาย มีกลไกและแผนเชิงยุทธศาสตร์ส่งเสริมให้เกิดการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ โดยภาคีอื่นๆ นอกเหนือจากภาครัฐ รวมทั้งในช่วง พ.ศ.2552-2553 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเผยแพร่แผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.2551-2555 สู่การรับรู้ของเครือข่ายการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ตลอดจนมีการผลักดันให้เกิดโปรแกรม โครงการและกิจกรรมที่ตอบสนองยุทธศาสตร์ต่างๆ ของแผนหลัก***การมีแรงส่งในเชิงนโยบายตลอดจนการปรับบทบาทและกำหนดทิศทางการทำงานให้สอดประสานไปกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยหน่วยงานหลักของภาครัฐ เช่น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงนับเป็นโอกาสและความท้าทายที่สำคัญยิ่งในรอบ2ปีที่ผ่านมาของแวดวงสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย***

บทที่ 2
หน่วยงานภาครัฐกับการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 2
หน่วยงานภาครัฐกับการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศไทยนั้นมีหน่วยงานและองค์กรในภาครัฐที่รับผิดชอบเป็นหลักในการดำเนินการ โดยร่วมมือกับภาคส่วนอื่นๆ เช่น เครือข่ายนักธุรกิจภาคเอกชนในฐานะภาคีเครือข่ายที่มีความพร้อมในการสนับสนุนงบประมาณในการทำงาน ตลอดจนการทำงานร่วมกับกับภาคประชาสังคมในลักษณะของการระดมทรัพยากรการเรียนรู้ ได้แก่ บุคลากร สื่อ แหล่งเรียนรู้ ตลอดจนชุดกิจกรรมต่างๆ ในกรณีที่เป็นหน่วยงานระดับกระทรวง การขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษามีความหลากหลายทั้งในระดับการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย การริเริ่มให้มีโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเด็นที่สอดคล้องแนวนโยบายของหน่วยงาน ตลอดจนเป็นประเด็นปัญหาร่วมสมัยที่กำลังได้รับความสนใจจากสาธารณะ กลุ่มเป้าหมายของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่พบมักได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชน ในสถานศึกษาทั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และกลุ่มนิสิตนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และยังมีหลายโครงการกิจกรรมที่ขยายไปสู่ระดับชุมชน และการสื่อสารกับสาธารณะในลักษณะกิจกรรมรณรงค์ จึงอาจกล่าวได้ว่าหน่วยงานภาครัฐเป็นทั้ง “กลจักรสำคัญ” และ “กลุ่มเป้าหมาย” ของการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในเวลาเดียวกัน

โรงเรียน..จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่ดีแต่ไม่ใช่สถานีสุดท้าย

หากกล่าวถึงโครงการหรือโปรแกรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา โรงเรียนและสถานศึกษาคงเป็นหน่วยงานภาครัฐกลุ่มแรกๆ ที่หลายคนคิดถึง เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการพัฒนาเด็กและเยาวชน จากการรวบรวมข้อมูลย้อนหลังในรอบปี พ.ศ.2552-2553 มีโรงเรียนจำนวนมากที่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะ “โรงเรียนสิ่งแวดล้อม” ภายใต้ชื่อโครงการหลากหลายรูปแบบ ซึ่งหลายโรงเรียนอาศัย “ชั่วโมงบิน” จากการ “เข้าร่วมโครงการนั้น เรียนรู้ร่วมกับโครงการนี้” จนมีประสบการณ์ในการทำงานที่สั่งสมอยู่ในกลุ่มครู ผู้บริหาร กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เป็นนักเรียน และรวมถึงตัวแทนจากชุมชน ย่างก้าวแห่งความสำเร็จของโรงเรียนเหล่านี้เต็มไปด้วยร่องรอยของความพยายามอย่างต่อเนื่อง ทักษะในการพลิกแพลงกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าสู่หลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ และวิถีชีวิต ตลอดจนการ “เดินหน้าเข้าชุมชน” สร้างเครือข่ายในการหนุนเสริมโรงเรียน

โรงเรียนระดับประถมศึกษา พริกขี้หนูเม็ดเล็กที่เต็มไปด้วยความกระตือรือร้น ในที่นี้ใคร่ขอนำเสนอตัวอย่างการทำงานจากบริบทที่มีส่วนคล้ายคลึงและแตกต่างกัน จำนวน 2 โรงเรียน

โรงเรียนวัดประเจียก

เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางอยู่ที่ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ร่องรอยการทำงานที่น่าสนใจของโรงเรียนอยู่ที่การพัฒนาหลักสูตรโดยดึงวัฒนธรรมและอาชีพของคนในท้องถิ่นมาเป็นหัวข้อการเรียนรู้ที่บูรณาการเรื่องสิ่งแวดล้อม หน่วยการเรียนรู้ที่เด็กๆ โรงเรียนวัดประเจียกเรียนจึงได้แก่ เรียนรู้เรื่อง *"ตาลโตนดกับอาชีพและประเพณี"* ของคนในชุมชน ครูนำเด็กๆ ออกไปเรียนรู้จากผู้ใหญ่ในชุมชน การสัมผัสประสบการณ์ตรงทำให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน การได้เข้าพื้นที่เรียนรู้จากชีวิตทำให้เด็กๆ ได้แรงบันดาลใจและสะท้อนประสบการณ์ มุมมองของพวกตนกลับสู่ชุมชนในรูปแบบ ***"หนังตะลุงสิ่งแวดล้อม"*** มีเวทีอยู่กลางตลาด และมีพ่อแม่ลุงป้าน้าอา มาคอยยืนลุ้นเอาใจช่วย

ครูและผู้บริหารของโรงเรียนสะท้อนภาพปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่นับว่าอยู่ใกล้ชิดประชาชนที่สุดว่า สิ่งสำคัญอยู่ที่ความมุ่งมั่นจริงใจและการประสานพลังกันทั้งครู นักเรียนและตัวแทนจากชุมชน โดยมีนโยบายในการทำงานของผู้บริหารเป็น "แรงส่ง "รวมทั้งการได้รับสนับสนุนในเชิงวิชาการจากหน่วยงานภายนอก เช่น คณะกรรมการตรวจเยี่ยมโรงเรียนในโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติของฮอนด้า การทดลองนำชุดนวัตกรรมนักสืบสายน้ำและนักสืบชายหาด ของมูลนิธิโลกสีเขียว มาปรับใช้กับพื้นที่รอบโรงเรียนซึ่งด้านหนึ่งติดชายฝั่งอ่าวไทย และอีกด้านติดกับทะเลสาบสงขลา

โรงเรียนอยากเห็นการขับเคลื่อนจากหน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาขยายผลโดยมิต้องรอการสนับสนุนจากภาคเอกชนซึ่งมีโครงการระยะเวลาจำกัด ตลอดจนความชัดเจนในส่วนของหลักสูตรที่คณะครูยังมีความสับสนว่าการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมตามตัวชี้วัดต่างๆ ของหลักสูตร กับกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงดังที่โรงเรียนลองผิดลองถูก ปรับปรุงชุดกิจกรรมและเครื่องมืออย่างง่ายที่พอหาซื้อได้จากท้องตลาดมาใช้นั้นย่อมมีความต่างกันและหากโรงเรียนอื่นไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมเรียนรู้ในโครงการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรงก็อาจเข้าใจคลาดเคลื่อนไปได้ ทั้งนี้คุณครูได้ฝากข้อคิดไว้ว่า *"ควรมีการชี้ชัดลงไปในหลักสูตรแกนกลาง มากกว่าให้ครูผู้สอนต้องมาตีความเอง เพราะการระบุไว้เป็นคำว่า 'สิ่งแวดล้อมศึกษา' ก็เป็นเครื่องยืนยันที่เน้นให้เห็นความสำคัญที่แต่ละโรงเรียนจะหันมาให้ความสำคัญ"* และประเด็นสุดท้าย คือการหนุนเสริมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งน่าจะมีความคล่องตัวในการประสานความร่วมมือกันได้มากกว่าหน่วยงานของรัฐจากส่วนกลาง

โรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์

เป็นโรงเรียนประถมขนาดกลาง ตั้งอยู่ในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร แม้จะได้ชื่อว่าอยู่ในเขตเมืองหลวง แต่โรงเรียนก็มีทำเลที่ตั้งพิเศษกว่าใคร นั่นคือการอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนผืนสุดท้ายของเขตบางขุนเทียน ผู้บริหารและคณะครูพลิกต้นทุนธรรมชาติและทุนความรู้จากเมืองใหญ่ให้กลายเป็น ***"โจทย์ในการทำงาน"*** โดยเริ่มจากนำวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของคนในชุมชนมาเป็นประเด็นในการเรียนรู้ และพัฒนาให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้อาชีพในโรงเรียน อาทิเช่น ฐานการเรียนรู้ไข่เค็มชายคลอง เลี้ยงหอยแครง และทำผ้ามัดย้อมจากเปลือกลูกตะบูน ประสบการณ์ในการเข้าร่วมโครงการโดยน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่สถานศึกษา และโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมฯ ของฮอนด้า ในช่วงปี พ.ศ. 2551-2552 และ พ.ศ.2553-2554 มีส่วนทำให้โรงเรียนมีความชัดเจนมากขึ้นในการบริหารจัดการโรงเรียนทั้งระบบ โดยมุ่งเน้นที่การปฏิบัติจริง อย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานต้นทุนที่เป็นเสมือนภูมิคุ้มกันที่โรงเรียนมีอยู่ เด็กๆ เรียนรู้ที่จะแยกขยะอย่างเป็นระบบ มีฐานการเรียนรู้ทำปุ๋ยหมัก และก๊าซชีวมวลที่ภูมิใจได้ว่า ***"ทำจริง ใช้จริง"*** รวมทั้งระบบบำบัดน้ำเสียที่อาศัยทุน "ป่าชายเลน" เป็นเครื่องกรองน้ำและฟอกน้ำชั้นดีที่มองข้ามไม่ได้

ความสำเร็จของโรงเรียนทำให้ได้รับเลือกเป็นสถานศึกษาพอเพียงระดับประถมศึกษาแห่งเดียวที่สังกัดกรุงเทพมหานคร การอยู่ในพื้นที่ไม่ไกลจากเมืองทำให้มีคณะศึกษาดูงานและกลุ่มธุรกิจองค์กรเข้าถึง และช่วยโอบอุ้มโรงเรียนในฐานะ ***"ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง" ที่มีชีวิต จับต้องได้ และใกล้บ้าน*** และเช่นเดียวกับโรงเรียนวัดประเจียก ปัจจัยสำคัญที่เป็นพลังอันเข้มแข็งนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จก็คือ การรวมพลังเด็ก-ครู-ชุมชนเข้าด้วยกัน รวมทั้งความใฝ่รู้ ส่งคณะครูร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จนถึงวันนี้โรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์ได้รับประกาศให้เป็น 1 ใน 21 โรงเรียนมาตรฐานโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์เฉลิมพระเกียรติ ครั้งที่ 5 และเป็นโรงเรียนจากกรุงเทพมหานคร เพียงโรงเรียนเดียว ที่ผ่านการประเมิน จนถึงรอบสุดท้าย

โรงเรียนมัธยมศึกษา พลังของวัยรุ่น ขับเคลื่อนคนทำงานสิ่งแวดล้อมของชุมชน หลายคนมักมีข้อกังขาว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษานั้นจะมีประสิทธิภาพกับโรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนที่มีขนาดเล็ก และมีบริบทในเขตชนบท แต่ในการศึกษาภาคสนาม เราได้พบโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่สองแห่งที่มีย่างก้าวการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่น่าสนใจและชวนให้ทบทวนข้อกังขาข้างต้นนั้นใหม่

โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย

เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ต้นทุนการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนมีมานานนับสิบปี จนถึงปัจจุบันโรงเรียนมีโครงการและโปรแกรมการเรียนรู้ที่บูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาในหลากหลายประเด็นและรูปแบบ เช่น การศึกษาระบบนิเวศลุ่มน้ำปิง จากแม่น้ำขาสู่ต้นน้ำที่ห้วยแก้ว โครงการลดรอยเท้านิเวศในโรงเรียน ละครเวทีสิ่งแวดล้อม และการจัดค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้โรงเรียนยังได้รับการสนับสนุนจาก บริติช เคาซิล (British Council) ในการขับเคลื่อนให้โรงเรียนเป็น Green School ทั้งในกระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของนักเรียน

ผลที่เกิดขึ้นจากการสานต่อกิจกรรมอย่างต่อเนื่องผ่านโครงการต่างๆ ที่โรงเรียนร่วมกับเครือข่ายภายนอก ทำให้กลุ่มนักเรียนซึ่งพักอาศัยอยู่ในชุมชนเมืองมีโอกาสได้เรียนรู้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา และนักเรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน ปัจจุบันโรงเรียนมีกลุ่มนักเรียนแกนนำด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความถนัดในเรื่องการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านการจัดกิจกรรมค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับโรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่

ข้อจำกัดของการเป็นโรงเรียนในเขตชุมชนเมืองใหญ่ที่มักขาดโอกาสเข้าถึงสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ยังได้สภาพ ***"มองหาชุมชนไม่เจอ"*** เนื่องจากกระบวนการกลายเป็นเมือง เร่งให้ชุมชนที่เคยเหนียวแน่นแปรเปลี่ยนไป เชียงใหม่เติบโตและกลายเป็นเมืองใหญ่มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาทำธุรกิจการค้า การท่องเที่ยว ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียนที่มีชื่อเสียงใน "การเคี่ยวเข้มเชิงวิชาการ" ยังเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ครูแกนนำด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนต้องใช้ความพยายามในการอธิบายและทำให้เห็นประจักษ์จากศักยภาพของเด็กๆ ที่เข้มแข็งมากขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง***"ชั่วโมงบิน"***ในการเป็นพี่เลี้ยงค่ายทำให้เด็กหนุ่มสาวกลุ่มแกนนำสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนมีความมั่นใจและเป็นผู้นำ

ในส่วนของครูแกนนำการทำงานในโรงเรียนเอง ครูสวาท จันทะเล ฝากข้อคิดไว้ว่า *"ครูต้องเข้าใจก่อนว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ใช่วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ครูต้องมองภาพให้ออกว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมในหลากหลายมิติไม่ใช่ศึกษาเฉพาะส่วน .. ต้องนำประเด็นปัญหา มาตีแผ่ให้เป็นประเด็นทางสังคมจริงๆ คือชาวบ้าน หรือทุกคนในประเทศไทยต้องรู้เสียทีว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมวิกฤตแล้วจริงๆ ถ้าไม่หันมาใส่ใจกันวันนี้ลูกหลานคุณก็ไม่เหลืออะไรแล้ว"* ปัจจัยที่โอบอุ้มให้โรงเรียนดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องยังขึ้นอยู่กับการสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้บริหารและการสานเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้เอื้อต่อการทำงาน

สำหรับส่วนของการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเช่น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานต่างๆ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการนั้น ครูสวาท จันทะเล ได้ฝากประเด็นที่สำคัญยิ่งไว้ว่า ***"กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมต้องกำหนดทิศทางการทำงานของตนให้ชัดเจนเสียก่อนว่าจะขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาไปในทิศทางไหน ยกตัวอย่างเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนถ้าผลักดันจริงมาถึงวันนี้แล้วทำไมประเด็นเพียงแค่ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาครูแต่ละคนยังมองต่างกัน และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรทำงานเชิงรุกกับกระทรวงศึกษามากยิ่งขึ้น สร้างความชัดเจนระหว่างกันและกำหนดไปในหลักสูตรหรือให้ความสำคัญกับการนำกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาไปใช้ เพราะวันนี้ปัญหาสิ่งแวดล้อมสำคัญมากแต่กระทรวงศึกษาไทยยังห่วงแต่เรื่องความมั่นคง ดังนั้นกระทรวงต้องกำหนดให้ชัดเจน ทุกวันนี้ได้แต่บอกให้โรงเรียนทำ ให้ครูทำ แต่อย่าลืมว่าศักยภาพของครูในแต่ละพื้นที่ก็ต่างกัน"***

โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์

เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่อีกแห่งหนึ่งที่มีความกระตือรือร้น และสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียนได้อย่างน่าสนใจ โรงเรียนตั้งอยู่ในเขตอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์

จากจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ.2542 เมล็ดพันธุ์สีเขียวของโรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ ได้ถูกเพาะพันธุ์ขึ้นผ่านกิจกรรมของกลุ่มชุมนุมนักสิ่งแวดล้อมรุ่นเยาว์ของโรงเรียน และชัดเจนขึ้นเมื่อโรงเรียนได้รับการคัดเลือกให้เป็น “ศูนย์รุ่งอรุณและศูนย์การเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม” จนกระทั่งพ.ศ.2547 โรงเรียนได้กลายมาเป็นศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาประจำจังหวัดจากการคัดเลือกจากเขตการศึกษา7และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จากการหยั่งรากเล็กๆในวันนั้น...วันนี้โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ได้กลายมาเป็นโรงเรียนหนึ่งซึ่งประสบความสำเร็จอย่างสูงในการนำกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ามาบูรณาการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านต่างๆ ของโรงเรียน โดยเฉพาะความสำเร็จที่ว่านั้นเกิดขึ้นจริงกับตัวของนักเรียนซึ่งครูอ้อยบอกว่า *“เด็กๆนี่แหละคือต้นกล้าของสิ่งแวดล้อมศึกษา”*

คุณครูสุวรรณี พรหมประสิทธิ์ เป็นหนึ่งในคุณครูที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ กว่า10ปีที่ผ่านมาแน่นอนว่ากว่าที่โรงเรียนจะประสบความสำเร็จทุกวันนี้ได้ไม่ใช่เรื่องง่ายครูอ้อยได้เล่าถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จกับการนำกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ามาใช้เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างสรรค์เด็กๆ ผ่านการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ว่ามีหลากหลายปัจจัย โดยเฉพาะปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือ *“ตัวครู”*

“ปัจจัยในความสำเร็จที่สำคัญจะต้องเริ่มที่ตัวครู ครูต้องทำงานอย่างต่อเนื่องไม่มีงบประมาณก็ต้องทำ การทำงานต้องไม่เอาเงินมาเป็นตัวตั้ง แต่ให้มองว่าเด็กจะได้อะไร ครูจะต้องไม่ย่อท้อ ต้องมีความตั้งใจจริง และพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ที่สำคัญเราต้องมีเวลาให้เด็ก พร้อมที่จะให้คำปรึกษา คำแนะนำได้ตลอดเวลา อย่างเด็กกลุ่มแกนนำด้านสิ่งแวดล้อมในโครงการต่างๆ บางทีเขาคิดอะไรอยากจะทำอะไร ซึ่งส่วนใหญ่ความคิดดีๆ ก็มักจะมีหลังเลิกเรียน เด็กๆ จะโทรมาปรึกษาเราก็ต้องพร้อม หรือยกตัวอย่าง เช่น โครงการมหิงสาสายสืบจะมีกิจกรรมที่ต้องออกไปสำรวจธรรมชาติในพื้นที่อุทยานถ้ำเพชรถ้ำทองทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ครูก็ต้องพร้อมที่จะพาเด็กๆ ไปสำรวจและเรียนรู้และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเด็กๆด้วย”

อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ครูอ้อยบอกว่าล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ นั่นก็คือความเอาจริงเอาจังและการสนับสนุนจากผู้บริหาร ครูอ้อยกล่าวอย่างหนักแน่นว่า *“...ผู้บริหารของโรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ทุกคนล้วนให้ความสำคัญในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ทุกโครงการทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมผู้บริหารจะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ซึ่งทำให้คุณครูที่ทำงานด้านนี้กล้าที่จะทำในสิ่งใหม่ๆ และมีกำลังใจที่จะทำงานอย่างไม่ย่อท้อ”*

ปัจจัยต่อมาคือ เครือข่ายการทำงาน โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์เป็นโรงเรียนที่มีเครือข่ายการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน และเครือข่ายภายนอกที่เข้มแข็ง *“...เครือข่ายภายในคือ ผู้บริหาร ครูและนักเรียนแกนนำที่มองเห็นเป้าหมายการทำงานร่วมกัน และเครือข่ายภายนอก ได้แก่ หน่วยงานราชการทั้งจากส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และที่สำคัญที่สุด คือชุมชน การดึงแรงสนับสนุน ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ในช่วงแรกๆ ก็ยากและเจอกับอุปสรรคมากมาย ทั้งข้อสงสัยและความเคลือบแคลงใจว่าเราทำงานด้านสิ่งแวดล้อมจะมีอะไรแอบแฝงหรือเปล่า แต่พอเราทำให้เห็นและพิสูจน์ให้เห็นว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญ และเราก็ลงมือทำกันจริงๆ โดยเฉพาะเด็กๆ ที่ได้รับรางวัลมีชื่อเสียง หรือเด็กๆ แกนนำที่ทำงานด้านการรณรงค์และเป็นแบบอย่างด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ให้กับหน่วยงานราชการในท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญที่ตนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสนับสนุนการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน”*

การผสานสร้างเครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็งของโรงเรียนตาคลีประชาสรรค์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนไม่โดดเดี่ยวในการทำงาน การมีเพื่อนร่วมเดินทางไปบนหนทางสีเขียวจะช่วยให้การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก่อนจะไปถึงจุดนั้นได้ สะพานที่เชื่อมต่อเครือข่ายต่างๆ ซึ่งก็คือ “การประชาสัมพันธ์” ซึ่งเป็นส่วนที่ต้องกล่าวถึงควบคู่ไปด้วย ครูอ้อยเล่าว่า การประชาสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง และโรงเรียนต้องมีบทบาทในการเดินก้าวออกไปหาชุมชนก่อน *“...โรงเรียนตาคลีฯ ของเราเป็นโรงเรียนที่ใกล้ชิดกับชุมชน ไม่ว่า อบต. มีงานอะไร ชุมชนมีงานอะไร โรงเรียนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมตลอด แรกๆ เราอาจจะต้องไปขอร่วมกับเขา แต่หลังๆ มาเขาจะมาบอกเราเอง เพราะขาดเราไม่ได้แล้ว อย่างกิจกรรม เช่น เทศบาลจะปลูกต้นไม้ เราก็ไปด้วย หรือการจัดเวทีชุมชน หรือการรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน โรงเรียนก็จะเข้าไปมีส่วนร่วม โดยเฉพาะเด็กๆ จะให้ความสนใจมากกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีสื่อมวลชนภายนอกที่ให้ความสนใจในกิจกรรมของโรงเรียน อาทิ หนังสือพิมพ์ข่าวเด็ด รายการวิทยุชุมชน ทีวีท้องถิ่น จนกระทั่งรายการที่ออกอากาศทางช่องทีวีเสรี ก็เป็นช่องทางหนึ่งที่ช่วยประชาสัมพันธ์งานของเรา แต่เหนือสิ่งอื่นใดการประชาสัมพันธ์ที่ดีที่สุดก็คือการเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็กๆ สิ่งนี้ไม่เพียงแค่การประชาสัมพันธ์ให้คนเห็นว่าเราทำอะไรแต่เป็นสิ่งที่ทำให้ใครหลายคนหันมาใส่ใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น”*

ในสายตาครูอ้อยวันนี้โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์กับการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมได้ก้าวมาถึงจุดสำคัญ 10 ปีกับการเป็นศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา 10 ปีกับการนำกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาบูรณาการมาขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ทั้งในส่วนของการบูรณาการเข้าไปในหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมถึงโครงการต่างๆ แม้วันนี้จะประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพึงพอใจ แต่การก้าวต่อไปอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงมากที่สุด *“อุปสรรคสำคัญ คือเรื่องของเวลา ของครูและนักเรียน ครูเองก็ไม่ได้มีหน้าที่สอนเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีภาระงานอื่นๆ อีกมากมาย อีกทั้งสัดส่วนการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างการจัดการเรียนการสอนกับการขับเคลื่อนในส่วนของโครงการพิเศษ ก็ต้องบอกว่ากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาถูกใช้กับกิจกรรมในโครงการต่างๆ อาทิ การทำงานของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา เช่น กิจกรรม ตป. ร่วมใจซึ่งเนื้องานจะเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงาน การจัดค่าย Nature For Life การประกวดนวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ, โครงการมหิงสาสายสืบ เป็นต้น ในขณะที่หน่วยงานด้านการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับส่วนกลางยังคงทำงานแยกส่วนกันการบูรณาการหรือการมองเรื่องสิ่งแวดล้อมของครูก็ไม่ได้ไปในทิศทางเดียวกัน การสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยที่ยังเน้นความรู้ความจำที่เป็นส่วนของข้อมูลมากกว่าการนำไปใช้โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมก็ไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในข้อสอบ...”* ครูอ้อยมองว่าการทำงานที่ไม่ชัดเจนไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าโรงเรียนนั้นเป็นอุปสรรคหนึ่ง หนทางหนึ่งคือการทำให้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษากลายเป็นวิชาหนึ่งที่ทุกคนควรได้เรียนรู้ เพราะวันนี้ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญและเด็กทุกคนควรต้องได้เรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นรายวิชามากกว่าที่จะสอดแทรกไปกับวิชาต่างๆ

ก้าวปีที่ 11 และก้าวต่อๆไป ของโรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ หัวใจสำคัญยังอยู่ที่เด็กๆ และครูยังเป็นผู้คอยสนับสนุนให้เด็กๆ ก้าวต่อไปบนเส้นทางสีเขียวอย่างยั่งยืน *“การมองเห็นศักยภาพ และเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้ลงมือปฏิบัติถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ที่ผ่านมากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเด็กจะเป็นคนคิด คนทำ ครูเป็นผู้สนับสนุน หาโครงการต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์มานำเสนอให้เด็ก เราไม่ยัดเยียดงานให้เด็ก แต่ปล่อยให้เด็กได้คิดฝันและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เราคอยให้คำแนะนำปรึกษาและช่วยประคับประคองเขาด้วยประสบการณ์ที่เรามี และที่สำคัญต้องเปิดโอกาสให้เขาได้เรียนรู้อยู่กับธรรมชาติ ธรรมชาติจะเป็นครูผู้ขัดเกลาเขาเอง สุดท้ายกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาจะสำเร็จหรือไม่คงต้องมองที่ตัวเด็ก เด็กคือสิ่งที่สำคัญที่สุดถ้าเขามีวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่ดี เด็กจะเป็นแรงผลักมหาศาลให้กับสังคม”*

ถึงแม้ว่างานสิ่งแวดล้อมจะเป็นเรื่องจะเป็นงานที่ต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าจะเห็นผล แต่ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาของโรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ก็พิสูจน์แล้วว่าถ้าครูที่เป็นเสมือนต้นไม้ใหญ่ในโรงเรียนไม่โค่นล้มตามแรงลมที่พัดมาด้วยปัญหาจากทิศทางต่างๆ ครูย่อมเป็นร่มเงาให้ต้นกล้าสิ่งแวดล้อมศึกษาเล็กๆ ได้เติบโตขึ้นเป็นต้นไม้ใหญ่ที่คอยให้ร่มเงากับสังคมที่ร้อนขึ้นจากภาวะโลกร้อนและจิตใจมนุษย์ที่ยิ่งนับวันยิ่งทำตัวห่างไกลออกจากธรรมชาติไปทุกที...

กระทรวงศึกษาธิการกับการสนับสนุนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 ***สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา*** ได้มีการพัฒนาเอกสารเผยแพร่ในชุด “หนังสือประกอบการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมเผชิญสถานการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติ” และ “คู่มือจัดการเรียนรู้ประกอบหนังสือเรียน” โดยความร่วมมือกับคณะนักวิชาการจากประเทศญี่ปุ่น โดยการสนับสนุนจาก Japan International Cooperation Agency เอกสารชุดดังกล่าวเป็นแนวทางการจัดกิจรรมการเรียนรู้ที่กำหนดหัวข้อหลากหลายว่าด้วยพิบัติภัยที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้จริง ได้แก่ อุทกภัย ดินถล่ม และ สึนามิ โดยมีเนื้อหาสาระที่ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพิบัติภัย แนวทางการป้องกัน และแนวทางการปฏิบัติตนที่เหมาะสม นอกจากนี้ในส่วนของ ***สำนักนวัตกรรมการจัดการศึกษา*** ได้พัฒนาหลักสูตรค่ายสิ่งแวดล้อมเพื่อการอบรมต่อยอดผู้นำเยาวชนพลังเด็กไทยเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนนำร่องและโรงเรียนเครือข่าย โดยจัดทุกปีการศึกษา และกำหนดประเด็นแตกต่างกัน เช่น ในปี พ.ศ. 2553 ได้กำหนดประเด็น เรื่อง จิตตปัญญาบูรณาการกับประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยมีการเชิญตัวแทนเด็กนักเรียนในสังกัดสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เข้าร่วมกิจกรรมคละชั้นปีและพื้นที่ หลักสูตรยังเปิดโอกาสให้ผู้รู้และนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เช่น เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ที่อยู่พื้นที่จัดค่ายเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับวิทยากร และทำงานร่วมกับอาสาสมัครนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏในพื้นที่นั้นๆ เพื่อพัฒนากลุ่มเยาวชนในการเป็นพี่เลี้ยงค่ายอีกด้วย

ในส่วนของ***สำนักวิรัชกิจ***ซึ่งดูแลงานที่เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการระดับประเทศว่าด้วยยูเนสโก(National Commission for UNESCO) ได้มีโครงการต่อเนื่องในการประสานงานเครือข่ายโรงเรียน ASP Net ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีบทบาทนำร่องนวัตกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนโดยองค์การยูเนสโก ทั้งนี้จะจัดให้มีการประชุมคณาจารย์ในเครือข่ายทุกปีเพื่อรับฟังแนวคิดที่องค์การยูเนสโกสนับสนุนส่งเสริมตามแผนงานประจำปีนั้นๆ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมค่ายมรดกโลกให้กับตัวแทนนักเรียนในโรงเรียนเครือข่าย ซึ่งหมุนเวียนไปตามพื้นที่มรดกโลกของยูเนสโก เช่น ในปี พ.ศ.2553 มีกิจกรรมค่ายที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นต้น

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสนับสนุนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นองค์กรที่มีบทบาทนำในการขับเคลื่อนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ทั้งนี้ส่วนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ริเริ่มโครงการโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Eco-School) มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 โดยระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 โครงการมุ่งเน้นไปที่กระบวนการติดตามการทำงานและถอดบทเรียนร่วมกันในกลุ่มโรงเรียนที่เข้าร่วม จำนวน 41 โรง ใน 4 ภูมิภาค จุดเด่นของโครงการคือการมีระบบที่ปรึกษาวิชาการจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตภูเก็ต) และคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ทำหน้าที่ในการติดตามความก้าวหน้า และเป็นทีมวิทยากรเคลื่อนที่ในการจัดฝึกอบรมปฏิบัติการ ในปี พ.ศ.2553 ที่ผ่านมา โครงการได้ขยายเครือข่ายทีมที่ปรึกษาวิชาการเป็น 12 มหาวิทยาลัย และมีการจัดประชุมปฏิบัติระดับภูมิภาคให้แก่เจ้าหน้าที่จากสำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 4 ภูมิภาค เพื่อเตรียมรองรับ การขยายผลโครงการต่อไปในปี พ.ศ.2554

นอกจากนี้ส่วนงานสิ่งแวดล้อมยังสนับสนุนโครงการมหิงสาสายสืบ ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียนในวิถีชีวิตตามประเด็นเฉพาะของสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น โดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้การสนับสนุนเชิงวิชาการด้วยการจัดฝึกอบรมพี่เลี้ยงที่ดูแลการจัดกิจกรรมของเด็กที่สมัครร่วมโครงการ รวมทั้งจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เป็นระยะผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุคอีกด้วย สำหรับภารกิจในส่วนที่เชื่อมต่อกับแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาของอาเซียน ส่วนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาได้จัดให้มีการประกวดคลิปวีดิทัศน์ขนาดสั้น ในหัวข้อ Change the Climate Change เพื่อเตรียมนำมาร้อยเรียงเป็นภาพยนตร์สารคดีขนาดยาวสำหรับจัดฉายในงาน ASEAN Sustainable Development Film Festival ในปี พ.ศ.2554 ต่อไป

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังมีสำนักกิจการลูกเสือและเยาวชนที่ทำหน้าที่ผลักดันให้เกิดชุดคู่มือกิจกรรมลูกเสือสีเขียว และมีการจัดฝึกอบรมเพื่อนำร่องใช้ชุดคู่มือไปในระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้ศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พัฒนาหลักสูตรค่ายฝึกอบรมเรื่อง เยาวชนรักษ์สิ่งแวดล้อม กับภาวะโลกร้อนที่เราช่วยกันได้ และได้จัดให้มีค่ายฝึกอบรมระดับภูมิภาค จำนวน 4 ครั้ง โดยคณะทำงานจาก คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เชิญคณะวิทยากรร่วมจากสมาคมสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ) และคณะวิทยากรจากกองทุนสัตว์ป่าโลกแห่งประเทศไทย (WWF, Thailand) ร่วมเป็นทีมวิทยากรเพื่อพัฒนาศักยภาพของทีมงานและพัฒนาชุดหลักสูตรด้วยกัน

หน่วยงานที่จัดตั้งโดยรัฐกับการหนุนเสริมงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกเหนือจากหน่วยงานภาครัฐโดยตรง ยังมีองค์กรที่ได้รับการจัดตั้งโดยรัฐแต่มีการบริหารงานที่ยืดหยุ่นในลักษณะองค์กรไม่แสวงผลกำไรอีกจำนวนมากที่มีบทบาทในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา จากการศึกษาข้อมูลคณะทำงานได้มีโอกาสเข้าพบและสัมภาษณ์ ท่านผู้อำนวยการ**องค์การบริหารก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน)** เพื่อขอรับทราบข้อมูลในการทำงาน พบว่า ปัจจุบันองค์การบริหารก๊าซเรือนกระจกได้มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่ภาคธุรกิจที่มีความสนใจจะเข้าร่วมในกิจกรรมการลดก๊าซเรือนกระจก ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 องค์การฯ ได้จัดกิจกรรมจำนวนมาก อาทิเช่น

- สัมมนา “คาร์บอนเครดิตเกิดจากหลุมฝังกลบขยะ ขายได้จริงหรือ?”
- สัมมนา “โอกาสในการพัฒนาโครงการลดก๊าซเรือนกระจกฯ”
- นิทรรศการให้ความรู้ในงานมหกรรมทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปี 2553
- สัมมนาเชิงปฏิบัติการแนวทางการจัดทำบัญชีก๊าซเรือนกระจกตาม 2006 IPCC Guidelines
- นิทรรศการ เผยแพร่ความรู้ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM)
- สัมมนาและพิธีลงนามบันทึกความร่วมมือ “โครงการจัดทำคาร์บอนฟุตพริ้นท์ขององค์กร (Carbon Footprint for Organization) สำหรับประเทศไทย”
- เสวนา คาร์บอนเครดิตในการดูดซับคาร์บอน กับความหลากหลายทางชีวภาพ
- สัมมนาเชิงปฏิบัติการด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นมีส่วนสำคัญในการช่วยสร้างความเข้าใจในเรื่องคาร์บอนเครดิต และกลไกในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพิ่มมากขึ้น จุดแข็งขององค์การฯ อยู่ที่การเป็นองค์กรมหาชนทำให้การทำงานคล่องตัวทำให้สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีองค์กรภาคธุรกิจเข้ามาร่วมโครงการมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การมีเครือข่ายการทำงาน โดยเฉพาะสื่อมวลชนยังเป็นประโยชน์อย่างมากในการนำเสนอเรื่องราวขององค์กรและสื่อสารข้อมูลข่าวสารขององค์กรลงในสื่อต่างๆ ปัจจุบันองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกของประเทศไทย นับว่าเป็นที่ศึกษาดูงานของในระดับนานาชาติ เพราะยังไม่มีประเทศใดที่ภาครัฐจัดตั้งองค์กรเป็นการเฉพาะเพื่อดำเนินการเรื่องการบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกเช่นที่ประเทศไทยบริหารจัดการอยู่

แผนงานในอนาคต องค์การฯ มุ่งหวังที่จะเพิ่มขอบเขตในการสื่อสารการประชาสัมพันธ์หรือจัดทำรายการที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกเพื่อออกอากาศทางโทรทัศน์ให้เกิดตระหนักสาธารณะเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีแผนงานในการลงไปทำงานด้านคาร์บอนเครดิตในระดับชุมชน สร้างรูปแบบเมืองคาร์บอนต่ำร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมต่อไป

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น..กำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของชุมชน

จากแนวทางกระจายอำนาจของภาครัฐที่ดำเนินการต่อเนื่องภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการดูแลสุขภาวะของชุมชน ประเด็นการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมได้รับการนำมาผลักดันอย่างกว้างขวางในหลายพื้นที่ ในการศึกษาคณะทำงานได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมพื้นที่เทศบาลตำบลแกลง และได้รับฟังการให้ข้อมูลโดยตรง นายกเทศมนตรีสมชาย จริยะเจริญ ซึ่งเป็นผู้บริหารขององค์กรในสมัยที่ 3

จุดเด่นในการทำงานของด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลแกลง คือการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนทั้งระบบ มุ่งเน้นการลดการก่อขยะและของเสียจากแหล่งผลิตและครัวเรือน มีระบบในการคัดแยก จำหน่ายต่อ นำกลับมาใช้ใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มจากกิจกรรมเกษตรในเขตเมือง เพื่อพลิกฟื้นวิถีชีวิตการเกษตรที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนกลับมา นอกจากนี้ผู้บริหารขององค์กรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้และนำไปสื่อสารต่อกับสมาชิกของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ปัจจุบันเทศบาลตำบลแกลงมีการจัดเจ้าหน้าที่ของเทศบาลเข้าไปทำหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่าด้วยการจัดการขยะของเสียและลดการใช้พลังงานในโรงเรียน ในรูปแบบครูอาสาสมัครหมุนเวียนไปตามโรงเรียนใกล้เขตเทศบาล ตลอดจนมีการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว เครือข่ายสังคมออนไลน์ และหน้าเว็บเพจของเทศบาลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

บทส่งท้าย

การขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยหน่วยงานภาครัฐของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2552-2553 มีความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจในส่วนของการสานสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ กับภาคส่วนอื่นๆ นอกภาครัฐที่ต่อเนื่องและมีการขยายเครือข่ายที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น มีการขยายขอบเขตการทำงานสู่กลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ เช่น เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรไม่แสวงผลกำไร เป็นต้น ในส่วนของโรงเรียนยังคงมีการทำงานต่อเนื่องผ่านชุดกิจกรรมหรือโครงการใหม่ๆ ที่ริเริ่มจากหน่วยงานภายนอก จุดแข็งและปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังคงเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจจัยตัวบุคคล ทั้งผู้บริหารองค์กร ครู และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติ ที่แสดงให้เห็นความต้องการจำเป็นในการจัดโปรแกรมเสริมสร้างศักยภาพอย่างเป็นระบบต่อไป

บทที่ 3
ภาคธุรกิจและประชาสังคม กับการสนับสนุนงานสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

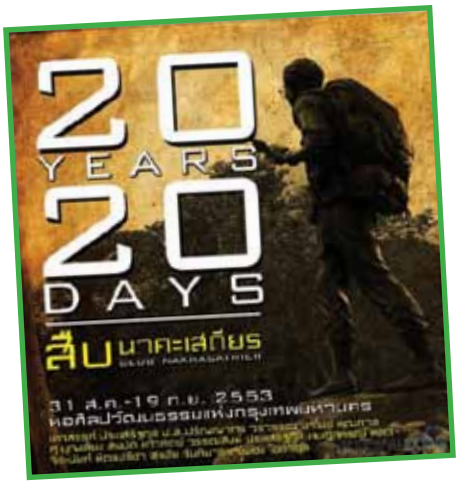
20
YEARS
20
DAYS
สืบ นาคะเสถียร
SUEB NAKASATHIEN
31 ส.ค.-19 ก.ย. 2553

facebook
BIG Trees
BIG TREES

บทที่ 3
ภาคธุรกิจและประชาสังคม
กับการสนับสนุนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

"การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นงานที่ต้องอาศัยเครือข่ายและทุกคนที่สามารถทำอะไรได้ก็ต้องลงมือช่วยกัน ไม่ใช่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะทำได้ โดยเฉพาะภาครัฐเพียงหน่วยงานเดียวไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนงานด้านนี้ได้โดยลำพัง ดังนั้นการทำงานในแนวราบที่ทุกคนช่วยกันทำ ช่วยกันสร้าง จึงยังเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของสังคมไทย"

(จงโปรด คชภูมิ, ผู้จัดการส่วนสิ่งแวดล้อมบริษัทบางจาก)

ในช่วงปี พ.ศ. 2552-2553 ที่ผ่านมา การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในส่วนของภาคธุรกิจและประชาสังคมกลายเป็นแนวโน้มที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ทว่าท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมจิตอาสาสีเขียวที่ปรากฏอยู่ในช่องทางสื่อสารต่างๆ ชวนให้พิจารณาเห็นทั้งภาพความสำเร็จ ความท้าทาย และข้อสงสัยอันนำมาสู่การตั้งคำถามจากสังคมเกี่ยวกับบทบาทและความจริงใจในการทำงานสิ่งแวดล้อมศึกษาของภาคส่วนดังกล่าว อย่างไรก็ดีเราสามารถ "จับภาพ" ความเคลื่อนไหวที่สำคัญบางส่วนมานำเสนอผ่าน "ตัวละคร" ที่เป็น "ผู้เล่นคนสำคัญ" ในงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ หน่วยงานภาคธุรกิจ องค์กรไม่แสวงผลกำไร และบุคคลหรือกลุ่มคนจากภาคประชาชน

หน่วยงานภาคธุรกิจกับการสนับสนุนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาแนวโน้มภาพรวมกิจกรรมการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในช่วงปี พ.ศ.2552-2553 ขององค์กรภาคธุรกิจพบว่ามีการจัดกิจกรรมใน 2 ส่วนใหญ่ คือ ส่วนที่ 1 ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและการดำเนินธุรกิจของหน่วยงานของตนให้พร้อมที่จะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และส่วนที่ 2 ด้านการส่งเสริมกิจกรรมสร้างจิตอาสา ความตระหนัก ส่งเสริมความรู้ทั้งกับพนักงานในองค์กร ชุมชน และประชาชนกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นการคืนกำไรให้กับสังคม จนอาจกล่าวได้ว่าช่วงสองปีที่ผ่านมาการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษามีกระแสที่ตื่นตัวและมีการทำงานอย่างคึกคัก โดยได้รับแรงส่งจากกระแสธุรกิจรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ตลอดจนการผลักดันให้มีการประกาศกฎหมายและนโยบายที่เอื้อให้ภาคธุรกิจเข้าร่วมขับเคลื่อนงานที่เป็นประโยชน์และคืนกำไรให้กับสังคม

จากการทบทวนเอกสาร และสัมภาษณ์ตัวแทนจากองค์กรธุรกิจที่มีกิจกรรมในด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา พบว่าหลายโครงการและกิจกรรมเป็นโครงการและกิจกรรมที่มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ ***โครงการศูนย์ศึกษาธรรมชาติสิรินาถราชินี*** ซึ่งเป็นงานที่ต่อเนื่องมาจากโครงการปลูกป่าชายเลนบริเวณปากแม่น้ำปราณบุรี ในช่วงเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา จนในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้กลับมาเป็นป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์จึงทำให้มีความพร้อมในการเปิดศูนย์เรียนรู้, ***โครงการโรงเรียนเชิงนิเวศ (Eco-school)*** ของธนาคารกรุงไทยที่สานงานต่อจากโครงการสานฝันโรงเรียนดีใกล้บ้าน, ***โครงการค่ายเยาวชนเอ็กโก้ไทยรักษ์ป่า*** ซึ่งเป็นโครงการที่ทำต่อเนื่องมากว่าสิบปี, ***โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า”*** ที่ทำต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 และครบหนึ่งทศวรรษของโครงการไปในปี พ.ศ.2553 เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ ของภาคเอกชนเหล่านี้ล้วนแสดงถึงความต่อเนื่องและพัฒนาการการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หลายองค์กรได้ขยายการทำงานของตนจากการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมภายในองค์กรสู่การทำงานร่วมกับภาคส่วนต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักและผลักดันให้เกิดการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นที่รับรู้ของสาธารณะชนอย่างชัดเจนมากกว่าเดิม สามารถแบ่งรูปแบบโครงการและกิจกรรมของหน่วยงานภาคธุรกิจ ออกตามกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม สามารถแบ่งพิจารณาได้ดังนี้

ตัวอย่างโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาจากหน่วยงานภาคธุรกิจเอกชน

ลำดับ	หน่วยงาน	งานที่เชื่อมร้อยกับเด็กและเยาวชน	งานจิตอาสาของหน่วยงานภายในขยายสู่สังคมและงานที่เชื่อมร้อยกับชุมชนโดยตรง
1	บริษัท ผลิตไฟฟ้า จำกัด (มหาชน) EGCO Group	- โครงการค่ายเยาวชนเอ็กโกไทยรักษ์ป่า - โครงการลดโลกร้อนด้วยวิถีพอเพียง - ค่ายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับสมาคมไทสร้างสรรค์ ปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ - ค่ายพลังงานและสิ่งแวดล้อมร่วมกับสมาคมไทสร้างสรรค์ - ค่ายมหัศจรรย์พลังงานชีวมวล (สัญจร 52 โรงเรียน)	- โครงการจิตอาสาของพนักงานในแต่ละพื้นที่การทำงาน
2	ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน)	- นำร่องโรงเรียนเชิงนิเวศ (KTB Green School)	- ดำเนินการศูนย์ฝึกอบรมอนุรักษ์พลังงานธนาคารกรุงไทย - โครงการกรุงไทยหัวใจสีเขียว - โครงการเรารักษ์คลองเตย
3	บริษัท ปตท จำกัด (มหาชน)	- โครงการศูนย์ศึกษาธรรมชาติสิรินาถ ราชินี กิจกรรมภายใต้ศูนย์ฯนี้ คือการผลักดันให้เกิดหลักสูตรยุวมัคคุเทศก์เข้าสู่สถานศึกษาในท้องถิ่นรอบพื้นที่ปากน้ำปราณ 4 โรงเรียน ซึ่งปัจจุบันมีทั้งหมด 3 รุ่น รุ่นแรกปี พศ.2551 ,2552 เป็นรุ่น 2, 2553 เป็นรุ่น 3, กิจกรรมยุวทูตรักษ์น้ำ, กิจกรรมการจัดการขยะ - โครงการหาดขนอมระยะที่ 2 (2552-2554) ศึกษาระบบนิเวศน์จากภูเขาสู่ชายหาด - ค่ายเยาวชนรักษ์ทะเลไทย ครั้งที่ 4 (ปี52) ครั้งที่ 5 (ปี 53) - โครงการปลูกหญ้าแฝก	- การสนับสนุนและผลักดันผ่านการให้รางวัลลูกโลกสีเขียว - โครงการปลูกหญ้าแฝก - โครงการจิตอาสาอื่นๆ - ร่วมมือในการพัฒนาชุดกิจกรรมนักสืบสายลม
4	บริษัท บางจากปิโตเลียม จำกัด (มหาชน)	- โครงการสุดยอดเยาวชนพลังงานทดแทน ปี 2551“ไบโอดีเซล-แก๊สโซฮอล์ นวัตกรรมพลังงานทดแทนไทย ก้าวไกลสู่เอเชีย” - โรงเรียน Eco-school ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย - โครงการบางจาก Thailand Go Green - โครงการเปิดโลกการเรียนรู้ โดยร่วมกับนักการศึกษาสร้างหลักสูตรบูรณาการ “ตะลุยโลกน้ำมัน สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม อยู่ในโลกแห่งความปลอดภัย”	-โครงการรณรงค์เปลี่ยนหลอดไฟให้ชุมชนรอบโรงกลั่นฯ ในปี พ.ศ. 2552 - โครงการ “รับซื้อน้ำมันพืชใช้แล้วเพื่อผลิตไบโอดีเซล” - โครงการ “เปลี่ยนความลับให้เป็นความรัก” โดยรวบรวมเอกสาร ทั้งลับ-ไม่ลับ ที่ไม่ใช้แล้วไปย่อยทำลายและรีไซเคิล - โครงการต่อเนื่อง “เปิดบ้านพลังงานทดแทน 2008”

ลำดับ	หน่วยงาน	งานที่เชื่อมร้อยกับเด็กและเยาวชน	งานจิตอาสาของหน่วยงานภายในขยายสู่สังคมและงานที่เชื่อมร้อยกับชุมชนโดยตรง
5	บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)	- โครงการ “Sustainable Design Camp 2009” โดยเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาส่งผลงานเข้าประกวดเพื่อคัดเลือกทีมร่วมเข้าค่าย เรียนรู้และทำงานจริง ภายใต้แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมปลูกฝังจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อสังคม	- โครงการ “SCG Do It Green” สู่โครงการสร้างฝาย เป็นโครงการเพื่อสิ่งแวดล้อมของเครือซิเมนต์ไทย ที่มุ่งย้ำเตือนจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับพนักงานในเครือฯ - โครงการจิตอาสาของพนักงานในองค์กร
6	บริษัท ฮอนด้า มอเตอร์ ประเทศไทย	- โครงการ “ฮอนด้า กรีนบิน ดีไซน์ คอนเทสต์ (Honda Green Bin Design Contest)” เปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่ห่วงใยสิ่งแวดล้อมร่วมสร้างสรรค์ผลงานเพื่อโลกที่ไร้ขยะ - โครงการ “ตามรอยเท้าพ่อ...กับฮอนด้า” จัดประกวดโครงการ “โรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เฉลิมพระเกียรติ ครั้งที่ 5” ภายใต้แนวคิด “ตามรอยเท้าพ่อ...กับฮอนด้า” ชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	- โครงการ “ฮอนด้ากรีนเวย์” กิจกรรมหลากหลายรูปแบบที่จะช่วยรณรงค์ให้โลกของเรามีพื้นที่สีเขียวเพิ่มมากขึ้น
7	โตโยต้า มอเตอร์	- โครงการ “แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศวิทยา (Biotope)” - โครงการอุทยานสิ่งแวดล้อมนานาชาติสิรินธร - โครงการปลูกป่าในโรงงาน ระหว่างหน่วยงานราชการ ชุมชน และโรงเรียน	- โครงการ “ลดเมืองร้อนด้วยมือเรา” โดยมีวัตถุประสงค์การดำเนินโครงการเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องภาวะโลกร้อน รวมถึงการปลุกจิตสำนึกของเยาวชนและประชาชนทั่วไปให้ช่วยกันป้องกันและแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน - การสัมมนาเชิงวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมเรื่อง “หยุดหมอกควันและไฟป่า หยุดเวลาโลกร้อน” ภายใต้โครงการ “โตโยต้า...เพื่อสิ่งแวดล้อม” - โครงการ “โรงงานบ้านโพธิ์” โรงงานแห่งความสมบูรณ์แบบเพื่อสิ่งแวดล้อม

ลำดับ	หน่วยงาน	งานที่เชื่อมร้อยกับเด็กและเยาวชน	งานจิตอาสาของหน่วยงานภายในขยายสู่สังคมและงานที่เชื่อมร้อยกับชุมชนโดยตรง
8	บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด	- โครงการโรงเรียนเครือข่ายเชฟรอน พลังใจ พลังคน ซึ่งเป็นโครงการระยะยาวต่อเนื่อง 3 ปี เพื่อสนับสนุนโครงการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและปลูกจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชนในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรู้คุณค่าของทรัพยากรในโรงเรียนทั่วประเทศ - กิจกรรมค่ายรักษ์โลก รักษ์พลังงาน รักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับพลังงานและการอนุรักษ์พลังงาน และกองทุนส่งเสริมการขยายพัฒนาสัตว์น้ำสู่อ่าวไทย	- โครงการบ่อหมักก๊าซชีวภาพ ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนคัดแยกขยะและนำมาผ่านกระบวนการเพื่อผลิตก๊าซชีวภาพ เพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พลังงานอย่างยั่งยืน - โครงการ “ป่ารักษ์เลสาบ” เพื่อฟื้นฟูป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา - โครงการรักษ์ป่าชายเลนสทิงหม้อตามแนวพระราชดำริ เพื่อร่วมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาระบบนิเวศป่าชายเลนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน - โครงการปลูกปะการังถวายในหลวง เพื่อฟื้นฟูปะการังในอ่าวไทย และสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนทั่วไป - โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ, โครงการมอบเงินสนับสนุนโครงการก่อสร้างสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำสงขลา
9	บริษัทไบเออร์ไทย จำกัด	- โครงการ “ทูตไบเออร์เพื่อสิ่งแวดล้อม” โดยคัดเลือกเป็นตัวแทนสิ่งแวดล้อมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับทูตไบเออร์ฯ พร้อมรับทุนสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามโครงงานที่นำเสนอ	
10	มูลนิธิโคคา-โคลา ประเทศไทย	- โครงการพี่นำน้องรักษ์น้ำตามแนวพระราชดำริ” เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 และเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำ และน้อมนำแนวพระราชดำริไปปรับใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน	
รวม	**10 องค์กรกลุ่มตัวอย่าง**	**22 โครงการ**	**23 โครงการ**

*** หมายเหตุ เป็นข้อมูลจำนวนโครงการที่มองเห็นกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยประมาณการจากการเก็บข้อมูล

จากการศึกษาพบว่าโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในช่วงปี พ.ศ.2552-2553 ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มบุคลากรและครอบครัวภายในองค์กร 2) กลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา 3) ชุมชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งในช่วงสองปีที่ผ่านมามีโครงการและกิจกรรมต่างๆ ได้ลงไปสู่กลุ่มเป้าหมายมากกว่า 45 โครงการหลัก เมื่อพิจารณาถึงลักษณะโครงการในส่วนของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นบุคลากรและครอบครัวภายในองค์กร กลุ่มเป้าหมายที่เป็นชุมชนและประชาชนที่ทั่วไปส่วนใหญ่โครงการจะมีลักษณะเป็นโครงการที่มีช่วงเวลาจำกัดในระยะสั้น กิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่เป็นงานจิตอาสาในหลากหลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการปลูกป่า กิจกรรมการปลูกปะการัง กิจกรรมการลงไปเรียนรู้และทำงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนในระยะสั้นๆ โครงการมอบทุนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ส่วนโครงการระยะยาวส่วนใหญ่เป็นงานที่ทำร่วมกับชุมชนโดยมีพื้นที่การทำงานของตนเป็นหลัก เช่น การสร้างฝายโดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งเน้นการจัดการและมีระบบในการให้การสนับสนุน โครงการสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อชุมชน เป็นต้น แต่***กลุ่มเป้าหมายที่มีการประสานการทำงานอย่างคึกคักที่สุด คือ กลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งในมิติของการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย*** เหตุผลหลักคือองค์กรภาคธุรกิจส่วนใหญ่มองเห็นความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเท่าทันความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันอย่างมีความตระหนักรู้ในธรรมชาติ

"...ความจริงกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นเป้าหมายหลักของเรามานานแล้ว ยิ่งทำงานด้านสิ่งแวดล้อมมากเท่าไหร่ เรายิ่งเห็นความสำคัญของการทำงานกับเด็กและเยาวชน เราเชื่อว่าจะสร้างอะไรต้องเริ่มที่เด็ก เด็กคือส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแท้จริง ถ้าเด็กทำดีคนในครอบครัวก็จะทำดีตาม..."

(ภิเศก โพธิ์นคร, ผู้จัดการอาวุโส ฝ่ายกิจการเพื่อสังคม บมจ.กรุงไทย)

"...เรามองเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมมาตลอด เราเชื่อว่าพลังของเด็กเป็นพลังที่เปลี่ยนสังคมได้ เรามองเด็กเป็นเหมือนต้นทางของสังคมในวันนี้เพื่ออนาคตของสังคมในวันหน้า การทำงานกับเด็กจึงเหมือนการทำงานเพื่ออนาคต"

(จณิน เอี่ยมสอาด, ผู้จัดการส่วนสิ่งแวดล้อม บริษัท ผลิตไฟฟ้า ประเทศไทย)

"เราลงมาทำงานกับเด็ก เพราะเราอยากให้เด็กกลับคืนสู่ถิ่น ให้เด็กรักถิ่นฐานบ้านเกิด รักชุมชนของตน และเราเชื่อว่าเด็กคืออนาคตที่สำคัญของชุมชน"

(กรองกาญจน์ กันโรคา, ฝ่ายกิจการเพื่อสังคม บริษัท ปตท. จำกัด มหาชน)

จากการให้ความสำคัญดังกล่าว พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษากับเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน มากกว่า 22 โครงการ โดยสามารถแบ่งเนื้อหางานออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

ภาพการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาส่วนใหญ่ของหน่วยงานภาคธุรกิจเป็นโครงการที่ทำกับกลุ่มเด็กและเยาวชนมากกว่ากลุ่มเป้าหมายอื่นๆ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเอื้อต่อการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งการทำงานกับเด็กยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและไม่มีภาพของผลประโยชน์แอบแฝง การนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ามาใช้อย่างเป็นระบบ ผสานเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานและมุ่งสู่กลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กและเยาวชนโดยตรงจึงทำให้เห็นภาพความสำเร็จอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจ ได้แก่

โครงการค่ายเอ็กโก้ไทยรักษ์ป่า

โครงการค่ายเอ็กโก้ไทยรักษ์ป่า เป็นโครงการที่ทำมาอย่างต่อเนื่องของบริษัท ผลิตไฟฟ้า จำกัด (มหาชน) โดยเป็นโครงการค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จัดมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ปัจจัยความสำเร็จเกิดจากการเปิดโอกาสให้เยาวชนที่สนใจจริงๆ ได้เขียนบทความสั้นๆ และส่งใบสมัครเข้ามา โดยไม่มีการแบ่งแยกเด็กๆ หรือคัดเลือกเด็กจากความถนัดด้านการเรียน หรือความสามารถพิเศษต่างๆ แต่เลือกจากเด็กที่สนใจจริงๆ จากทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย ในส่วนของตัวกิจกรรมก็มีการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาจากหน่วยสื่อความหมายของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ และเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิไทยรักษ์ป่า ซึ่งทั้งสองหน่วยงานเป็นเครือข่ายความร่วมมือในท้องที่ที่มีประสบการณ์การทำงานมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ตัวกิจกรรมที่เต็มเปี่ยมไปด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่พาให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับผืนป่าอินทนนท์จริงๆ ทำให้เยาวชนที่ผ่านค่ายนี้ต่างประทับใจและมีการส่งต่อข้อมูลไปสู่เพื่อนๆ โดยทุกปีจะมีเยาวชนสมัครเข้ามาเกินจำนวนรับสมัครทุกครั้ง ซึ่งทางหน่วยงานก็ต้องทำการคัดเลือกเฉพาะเยาวชนที่สนใจและพร้อมจริงๆ

โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติ ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า

เป็นโครงการที่เน้นการทำงานร่วมกับโรงเรียน มีเป้าหมายการดำเนินงานที่มุ่งสู่การพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่มีความรู้ ทักษะ และตระหนักรู้ พร้อมที่จะลงมือปฏิบัติในวิถีชีวิตทั้งในโรงเรียนและนอกรั้วโรงเรียน และเมื่อโครงการลงสู่โรงเรียน การทำงานที่มีประสิทธิภาพของการทำงานที่มุ่งทำทั้งระบบของโรงเรียน จึงไม่เพียงแต่เป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนแต่ยังเป็นการเติมเต็มการทำงานของผู้บริหารและครูของโรงเรียนที่ร่วมโครงการ ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ ได้แก่ การมีเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน และการมีเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างบริษัทเอเชี่ยนฮอนด้ามอเตอร์ในฐานะเจ้าภาพหลักร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ สถาบันอุดมศึกษาทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่น นอกจากนี้แล้ว โครงการยังเน้นความสำคัญของส่งเสริมให้โรงเรียนจัดกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ผสานรวมเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ที่ได้รับกลับไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

สำหรับกิจกรรมที่ทำกับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่ประชาชนทั่วไปหรือชุมชน หลายโครงการ หลายกิจกรรมถูกตั้งข้อสังเกตหลายประการจากสังคม เนื่องจากบางโครงการมีเนื้องานที่เน้นไปกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร แต่กิจกรรมในหลายโครงการยังขาดผลการศึกษาวิจัยที่ถูกต้องมารองรับ เช่น

- กิจกรรมโครงการสร้างฝาย ที่ช่วยเพิ่มจำนวนฝายชะลอน้ำในเขตพื้นที่สูง ชวนให้เกิดคำถามในมุมกลับถึงความเข้าใจที่ถูกต้องในระบบชลประทานในเขตพื้นที่สูง
- โครงการการลดรอยเท้าคาร์บอนในกระบวนการผลิตภาคการเกษตร ขณะที่องค์กรนั้นยังมีการนำเข้าวัตถุดิบ หรือดำเนินการผลิตที่ก่อให้เกิดของเสียตกค้างส่งผลด้านลบต่อระบบนิเวศ
- โครงการปลูกป่าที่ยังขาดความต่อเนื่องและขาดการดูแลจัดการที่ดี
- โครงการสัมมนาลดโลกร้อนหรืองานสัมมนาเพื่อสิ่งแวดล้อม แต่กลับมีการจัดงานที่ใหญ่โตผู้เข้าร่วมต่างใช้รถส่วนตัวในกิจกรรมมีแต่การใช้ไฟฟ้าผ่านเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ

ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง “ข้อกังขา” ในบทบาทของหน่วยงานภาคธุรกิจ แม้ส่วนหนึ่งภาพรวมของภาคธุรกิจจำนวนไม่น้อยจะทำงานได้สำเร็จและทำงานเพื่อสังคมอย่างจริงจังและตั้งใจ แต่ก็พบบางหน่วยงานที่มีจุดมุ่งหมายและความมุ่งมั่นที่ดี แต่ยังขาดการตรวจสอบความถูกต้องของชุดข้อมูล และองค์ความรู้ทำให้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ถูกนำไปใช้ยังไม่เกิดผลที่แท้จริงจนกลายเป็นการทำงานที่ถูกมองว่าเป็นไปเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับองค์กรภาคธุรกิจ หรือเป็นเพียงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลและสร้างเครดิตให้หน่วยงานของตนองค์กรภาคธุรกิจจึงมักถูกตั้งข้อสังเกตถึงความจริงใจที่มีต่อสังคม

“ผมต้องต่อสู้กับฝ่ายบริหารอยู่บ่อยๆ กับโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ทำอยู่ ผู้บริหารบางคนมักไม่เข้าใจและเลือกที่จะไม่สนใจถึงความสำคัญของงานด้านนี้ เขามองถึงองค์กรว่าจะได้รับอะไรจากการจัดโครงการหรือกิจกรรมด้านนี้มากกว่า บางทีก็พูดยาก...”

(ชาย, บริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง)

“ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมาผมคิดว่าองค์กรภาคธุรกิจมีความพร้อมมากขึ้น อย่างน้อยท่าทีในการให้งบประมาณสนับสนุนของเขาก็ดีขึ้น ก็ดีครับยังดีกว่าไม่มาและไม่สนใจที่จะทำอะไรเลย”

(ชาย, องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม)

“การทำด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในส่วนขององค์กรภาคธุรกิจ ยังไม่ชัดเจน คือยังติดกับการให้ การสนับสนุนจากบนสู่ล่าง เน้นการทำตัวเป็นผู้บริจาคแต่ยังขาดท่าทีในการเข้ามาเป็นแนวร่วมงานอย่างจริงจัง ผมว่าปัจจุบันก็มีภาคธุรกิจส่วนหนึ่งที่พยายามทำงานด้วยความตั้งใจจริง และเริ่มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แต่โดยส่วนใหญ่ภาคธุรกิจยังมองเรื่องผลประโยชน์ขององค์กรของตนมาก่อน มองว่าตัวเองได้อะไรมาก่อนว่าสังคมได้อะไร”

(ชาย, องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม)

“การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในภาคธุรกิจ สิ่งสำคัญคืออย่าคิดจะทำเพียงเพื่ออวดอ้างผลงาน อย่าทำเพราะได้ทำแต่ทำในฐานะการเป็นกลุ่มมนุษย์ที่มีเครื่องไม้เครื่องมือที่เอื้อต่อการทำงาน และทำด้วยความจริงใจ ที่สำคัญองค์กรเหล่านี้อย่าคิดว่าเขาแยกออกจากสังคมแต่พวกเขาต้องรู้ว่าพวกเขาคือส่วนหนึ่งของสังคม”

(ชาย, นักคิด นักเขียน ด้านสิ่งแวดล้อม)

อย่างไรก็ดีแม้ภาพรวมของภาคธุรกิจจะถูกตั้งข้อสงสัยถึงประเด็นแฝงเร้นต่างๆ แต่มักพุ่งเป้าไปที่องค์กรขนาดใหญ่เป็นหลัก ซึ่งองค์กรขนาดใหญ่เหล่านี้มักมีการดำเนินกิจการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง อีกทั้งยังมีฐานการปฏิบัติงานอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ อยู่ทั่วประเทศ ทว่า ในช่วงปี พ.ศ.2552-2553 ที่ผ่านมาไม่เพียงแต่ภาคธุรกิจขนาดใหญ่เท่านั้นที่เข้ามามีส่วนสำคัญในฐานะ “ผู้เล่น” ของงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา แต่ภาคธุรกิจส่วนอื่นๆ อาทิ ธุรกิจโรงแรม เช่น ***โรงแรมบ้านท้องทราย โรงแรมชุมพรคาบาน่า*** ก็มีโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาปรากฏอยู่ นอกจากนี้ยังมีธุรกิจสีเขียวอีกจำนวนมากที่สร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น ***นมสดแดรี่ฟาร์ม สรวิชญ์ฟาร์มเห็ด สามพรานหมูเลี้ยงปลอดสารพิษ เส่งเฮงเต้าหู้ใบตองปลอดสารพิษ ผลิตภัณฑ์น้ำตาลวังตาลโตนด*** เป็นต้น ซึ่งธุรกิจเหล่านี้แม้มิได้ทำงานด้าน CSR แต่ผลิตภัณฑ์และการดำเนินงานที่ทำอยู่ล้วนแสดงให้เห็นถึงการเป็นภาคธุรกิจที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ขององค์กรเองจนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

องค์กรไม่แสวงกำไรกับการสนับสนุนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์กรไม่แสวงหากำไร (Non-Profit Organization: NPO) เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาให้กับสังคมไทยทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษามาอย่างยาวนาน ซึ่งงานขององค์กรไม่แสวงหากำไร หรือองค์กรสาธารณะประโยชน์ มีความหลากหลาย แตกต่างกันไปตามอุดมการณ์และเป้าหมายหลักขององค์กร ปัจจุบันองค์กรไม่แสวงกำไรที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยมีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งเราสามารถแบ่งองค์กรเหล่านี้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ เพื่อพิจารณาศึกษา ได้แก่ องค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรในประเทศ

ในช่วงปี พ.ศ. 2552-2553 สถานการณ์ของการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในส่วนขององค์กรไม่แสวงหากำไรได้มีพัฒนาการของการทำงานเปลี่ยนไปตามสภาพภาวะของแต่ละองค์กร ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เจาะจงเลือกนำเสนอแนวปฏิบัติที่น่าสนใจจากองค์กรต่างๆ จำนวน 10 องค์กร ตามรายชื่อในตาราง ดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรไม่แสวงกำไร

ลำดับ	รายนามองค์กร	งานที่ทำกับกลุ่มชุมชน	งานที่ทำกับเด็กและเยาวชน
1	มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์	- โครงการสร้างอาชีพชุมชนรอบเขากระโจม	- โครงการศึกษาธรรมชาติโดยศิลปวิธี - โครงการดนตรีรักษ์สิ่งแวดล้อม (เริ่มปี 2548-2553) - โครงการ Key Camp - ค่ายกระต่ายตื่นตัว - โครงการ Hatch-U
2	มูลนิธิสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ)	- นำร่องโรงเรียนเชิงนิเวศ (KTB Green School)	- โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า” ครั้งที่ 5 (2551-2552) ครั้งที่ 6 (2552-2553) ร่วมกับบริษัทเอเชี่ยนฮอนด้ามอเตอร์ - โครงการค่ายเยาวชนมิตรผล - กิจกรรมร่วมกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม อาทิ ค่ายเยาวชนลดโลกร้อน และลูกเสือสีเขียว
3	มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร	- โครงการจอมป่า ปกป้องผืนป่าตะวันตก - งานรำลึก 20 ปี สืบ นาคะเสถียร	- การจัดค่ายเยาวชนในพื้นที่การทำงาน

ลำดับ	รายนามองค์กร	งานที่ทำกับกลุ่มชุมชน	งานที่ทำกับเด็กและเยาวชน
4	องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN)	- โครงการ “ฟื้นฟูภูมินิเวศธรรมชาติ” ในภาคเหนือ บนพื้นที่ “ดอยแม่สะลอง จ. เชียงราย” - โครงการฟื้นฟูภูมินิเวศจากเขาสู่เล ในพื้นที่ “ชายฝั่งอันดามันเหนือ คือระนองตอนล่างและพังงาตอนบน - โครงการป่าชายเลนเพื่ออนาคต ซึ่งเป็นโครงการระดับภูมิภาค ทำ 6 ประเทศในเอเชีย	- กิจกรรมย่อยๆ ซึ่งทำกับนักเรียนและเยาวชนในพื้นที่การทำงาน
5	สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม (ACED)		- โครงการโรงเรียนม่อนแสงดาว
6	กองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF)	- โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ และการให้การศึกษาในระดับพื้นที่ - โครงการส่งเสริมศักยภาพการจัดการประชากรช้างป่า ในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (แผนการจัดการประชากรช้างป่าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม) - โครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในประเทศไทยและลุ่มน้ำโขง จ.หนองคาย เลย และน่าน - โครงการฟื้นฟูลุ่มน้ำชี จ.ขอนแก่น, โครงการเสริมสร้างจิตสำนึก เพื่อการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำบึงโขงหลง โครงการอนุรักษ์เสือโคร่งและชะนี อุทยานแห่งชาติแม่วงศ์ กุยบุรี	- ส่วนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านศูนย์การเรียนรู้ ทั้ง 3 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติกองทัพบก (บางปู), ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร ปทุมธานี และศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
7	สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย	- การทำงานโครงการร่วมกับ อปท. เพื่อคัดเลือก อปท. น่าอยู่	- ทำหน้าที่สร้างสรรค์โครงการและดำเนินการ ประสานงานโครงการต่างๆ ร่วมกับภาคธุรกิจและภาคีเครือข่ายต่างๆ อาทิ โครงการลดโลกร้อนด้วยวิถีพอเพียงกับบริษัทผลิตไฟฟ้า ฯลฯ
8	มูลนิธิโลกสีเขียว	- การเผยแพร่ข้อมูลความรู้สู่ผู้คน - การรณรงค์จากส่วนกลาง ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ - การดำเนินงานโครงการลูกโลกสีเขียวร่วมกับภาคีเครือข่าย	- โครงการนักสืบสายลม

ลำดับ	รายนามองค์กร	งานที่ทำกับกลุ่มชุมชน	งานที่ทำกับเด็กและเยาวชน
9	GIZ	- การสนับสนุนวิถีชุมชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่น	- โครงการศึกษาธรรมชาติโดยศิลปวิธี - โครงการดนตรีรักษ์สิ่งแวดล้อม (เริ่มปี 2548-2553) - โครงการ Key Camp - ค่ายกระต่ายตื่นตัว - โครงการ Hatch-U
10	มูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ	-การสนับสนุนด้านองค์ความรู้ข้อมูลด้านเกษตรวิถีธรรมชาติ กับเครือข่ายและเกษตรทั่วไป ทั้งในส่วนของหน่วยงานกลาง และเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติในแต่ละพื้นที่	- การเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กๆ เกษตรกรในเครือข่ายเป็นวิทยากรที่เข้าไปให้ความรู้แก่เด็กเยาวชนทั้งในและนอกสถานศึกษา
รวม	**10 องค์กรกลุ่มตัวอย่าง**	**16 โครงการ**	**17 โครงการ**

*** หมายเหตุ เป็นข้อมูลจำนวนโครงการที่มองเห็นกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยประมาณการจากการเก็บข้อมูล

จากการศึกษาพบว่าภาพรวมและกิจกรรมในช่วงปี พ.ศ.2552-2553 ที่ผ่านมา กลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรได้ดำเนินโครงการที่หลากหลาย หลายองค์กรเผชิญความท้าทายด้านงบประมาณสนับสนุนที่ส่งผลให้ต้องยุติบทบาทในบางด้านลงไป จนถึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานเพื่อดำรงสภาวะการทำงานขององค์กรให้สามารถยังทำงานต่อไปได้ภายใต้ข้อจำกัดที่แต่ละองค์กรเผชิญ ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา การสนับสนุนจากแหล่งทุนภายนอกที่มีต่อองค์กรต่างๆ มีแนวโน้มลดลงอย่างมาก ทำให้หลายองค์กรต้องเริ่มมองหาแหล่งทุนภายในและหาเครือข่ายการทำงาน ในปัจจุบันเราจึงมักมองเห็นภาพการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรไม่แสวงหากำไรกับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคธุรกิจเช่นโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่สมาคมสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ) ทำร่วมกับบริษัทฮอนด้า ประเทศไทย, โครงการลดโลกร้อนด้วยวิถีพอเพียงที่สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยทำร่วมกับบริษัทผลิตไฟฟ้า, โครงการนักสำรวจแห่งท้องทุ่งที่ WWF ประเทศไทยทำร่วมกับบริษัทไทยบริดจ์สโตน เป็นต้น

ความจำเป็นในการรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนทำให้การทำงานขององค์กรเหล่านี้ต้องอาศัยเครือข่ายการทำงานที่หลากหลาย เป็นทั้งข้อดีและข้อด้อยในเวลาเดียวกัน ข้อดีก็คือทำให้การทำงานขององค์กรนั้นยังมีอยู่ และทำให้คนทำงานมีแรงหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนการทำงานต่อไป รวมถึงในด้านกิจกรรมก็มีความหลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพขององค์กรของตน ส่วนข้อด้อยก็คือทำให้การทำงานเพื่อตอบสนองอุดมการณ์หรือเป้าหมายหลัก ตามทิศทางหลักของอัตลักษณ์ขององค์กรนั้นเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม***การทำงานสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างเข้มแข็งกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายขององค์กรเหล่านี้นับว่ามีส่วนช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนและพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรมที่สุดประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาก็คือเครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนควรมีการกำหนดแนวทางร่วมกันในการหนุนเสริมการทำงานขององค์กรไม่แสวงกำไรเหล่านี้ ให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน***

จากการศึกษาพบว่างานขององค์กรสาธารณะประโยชน์ ทั้งองค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรภายในประเทศจะมีลักษณะการทำงานที่คล้ายกัน คือในบางองค์กรจะมีหน้าที่หลักในเชิงการให้ข้อมูล ความรู้กับหน่วยงานของรัฐและผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย อย่างเช่น องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) ซึ่งมีหน้าที่หลักในการผลักดันให้เกิดกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาตั้งแต่เข้ามาในประเทศไทย ส่วนงานอีกด้านคือการให้ความรู้และเข้าไปเป็นตัวกลางในการคลี่คลายปมความขัดแย้งต่างๆ ในพื้นที่ที่มีปัญหา รวมถึงให้ความรู้กับผู้คนในกลุ่มเป้าหมายตามพื้นที่การทำงานของตนทั้งในส่วนของชุมชน ผู้คนในสังคม เด็กและเยาวชน ซึ่งงานส่วนนี้ถือว่ามีความสำคัญไม่ได้น้อยไปกว่างานด้านนโยบาย เราจึงพบว่าในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา แม้แต่องค์กร IUCN ซึ่งมีงานหลักที่ขับเคลื่อนเชิงนโยบายก็ยังลงมาทำงานร่วมกับชุมชน

ลักษณะของการทำงานขององค์กรไม่แสวงกำไร แบ่งตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชน และ กลุ่มชุมชนและประชาชนทั่วไป

กลุ่มเด็กและเยาวชน

พบว่าการทำงานในช่วง ปี พ.ศ.2552-2553 กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน จะได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากปัจจัยเกื้อหนุนทางด้านทุนที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนที่ทุ่มลงมาให้กับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ซึ่งเปรียบเสมือนต้นทุนของสังคมไทย เราจึงพบการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ

โครงการ Hatch-U ของมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์

ซึ่งทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ และภาคธุรกิจอย่างไฟเบอร์คาสเทล จัดค่ายให้กับเยาวชนในระดับมหาวิทยาลัยเพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้ในวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างร่วมสมัย มีการนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้ในการขับเคลื่อนโครงการทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากผู้เชี่ยวชาญ ไปจนถึงวิถีนึกคิดสมัยใหม่จากปากคำนักคิดนักเขียน เช่น คุณปราบดา หยุ่น คุณวรรธนา วีรยวรรธนะ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เป็นต้น การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยการพาไปในสถานที่ธรรมชาติทุกระบบนิเวศ ทั่วทุกภูมิภาคของไทย และบางครั้งไปไกลถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่างลาว เวียดนาม เป็นต้น นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือเยาวชนในค่ายจะต้องมีผลงานที่สื่อถึงหัวใจของตนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเป็นทั้งหนังสือนิทาน เรื่องสั้น หรือแม้กระทั่งบทเพลงและเสียงดนตรี

โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า”

โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า” เป็นโครงการที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ.2552-2553 ของสมาคมสร้างสรรค์ไทย หรือที่รู้จักในชื่อ “ตาวิเศษ” องค์กรรณรงค์ส่วนกลางที่ก่อตั้งมายาวนานถึง 20 ปี จากโจทย์การจัดการขยะ สู่โจทย์งานด้านสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายมากขึ้น โครงการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการปรับทิศทางการทำงานของตาวิเศษที่เข้ามาเป็นผู้ประสานงานและผลักดันงานในเชิงปฏิบัติ โดยโครงการนี้เป็นการเข้าไปผลักดันงานด้านสิ่งแวดล้อมกับโรงเรียนทั้งระบบ ทั้งในส่วนของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนไปจนถึงหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่โครงการสนับสนุนให้เกิดบูรณาการมิติสิ่งแวดล้อมเข้าไป ซึ่งทำให้เรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ใช่แค่เรื่องเรียนรู้ในหน้ากระดาษแต่เป็นการเรียนรู้ที่อยู่ในวิถีของชีวิตประจำวันของนักเรียน

โครงการนักสำรวจแห่งท้องทุ่ง

เป็นโครงการที่ WWF ประเทศไทยในส่วนของศูนย์ศึกษาธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร จังหวัดปทุมธานีที่ทำงานให้กับบริษัทบริดสโตนจ์ โดยเน้นการทำงานกับโรงเรียนในพื้นที่ระบบนิเวศที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยใช้กระบวนการมหิงสาสายสืบของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เข้ามาจับในกระบวนการดำเนินโครงการ โดยเน้นให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้สำรวจนิเวศชุมชนของตัวเอง จากนั้นจึงลงสู่การจัดทำองค์ความรู้ และขยายผลเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งโครงการดังกล่าวเริ่มมาแล้วตั้งแต่ปี 2 ช่วง คือช่วงที่หนึ่ง พ.ศ.2552-2553 ช่วงที่สอง พ.ศ.2553-2554 และกำลังต่อยอดในช่วงที่สาม พ.ศ.2554-2555 ซึ่งจะเป็นการทำงานที่เน้นเชิงคุณภาพมากยิ่งขึ้น โครงการนักสำรวจแห่งท้องทุ่ง เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการพยายามทำงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับกลุ่มเป้าหมายหลักคือเด็ก เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้นิเวศชุมชนของตน และพร้อมที่จะเติบโตขึ้นเป็นคนของสังคม

โครงการลดโลกร้อนด้วยวิถีพอเพียง

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
Thailand Environment Institute

เป็นโครงการที่ทางสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยดำเนินงานให้กับบริษัทผลิตไฟฟ้า โดยมีพื้นที่ทำงานร่วมกับโรงเรียนที่ได้รับคัดเลือกทั่วประเทศ เน้นให้โรงเรียนได้ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการอนุรักษ์พลังงานและวิถีการปฏิบัติเพื่อลดโลกร้อน เป็นโครงการที่มุ่งไปที่การให้ความรู้ที่มุ่งสู่การปฏิบัติในโรงเรียนเพื่อให้โรงเรียนเป็นตัวอย่างของโรงเรียนลดโลกร้อน

โครงการโรงเรียนม่อนแสงดาว

เป็นโครงการของสมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม (ACED) เป็นอีกตัวอย่างของโครงการหนึ่งที่แสดงถึงการนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนในเป้าหมายที่หลากหลายและต่างออกไปจากที่เคยเห็น เพราะโรงเรียนม่อนแสงดาวมิได้เป็นแค่แหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยของเด็กๆและคนทั่วไป แต่ที่นี่คือสถานที่บำบัดเด็กๆ ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในด้านต่างๆ ที่นี่กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำหน้าที่เป็นยาบำบัดหัวใจของเด็กๆ อีกทั้งที่นี่ยังเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กชนเผ่าในพื้นที่ซึ่งเด็กๆ ทุกคนจะได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่รักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น

จากโครงการที่ทำกับกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชน สะท้อนให้เห็นถึงทิศทางการปรับตัวขององค์กรไม่แสวงกำไรที่แม้จะต้องมาจับมือร่วมกับภาคธุรกิจแต่ก็สามารถทำให้องค์กรมีพื้นที่การทำงานและสามารถเปิดพื้นที่จินตภาพด้านสิ่งแวดล้อมลงสู่กลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชน ซึ่งเปรียบเสมือนต้นทุนทางสังคม การดำเนินงานในกลุ่มเป้าหมายนี้ในส่วนของกลุ่มองค์กรดังกล่าวจึงถือว่าประสบผลสำเร็จอย่างมากพอสมควรทั้งเชิงพื้นที่การทำงาน ปริมาณผู้เข้าร่วม และความรู้ที่ถูกส่งต่อไปยังเด็กและเยาวชน

กลุ่มชุมชนและประชาชนทั่วไป

เป็นกลุ่มเป้าหมายซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานร่วมอยู่ด้วยเป็นหลักอยู่ก่อนแล้ว อาทิ **กองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF ประเทศไทย)** ซึ่งมีโครงการอนุรักษ์ในพื้นที่มากมาย เช่น โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ และการให้การศึกษาในระดับพื้นที่, โครงการส่งเสริมศักยภาพการจัดการประชากรช้างป่า ในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (แผนการจัดการประชากรช้างป่าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม) เป็นต้น โครงการเหล่านี้ล้วนอยู่บนพื้นที่ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐบนฐานของทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งตัวโครงการจะเข้าไปทำหน้าที่สร้างความเข้าใจให้ความรู้ และประสานงานเพื่อคลี่คลายปมขัดแย้งที่มีรวมถึงสร้างแนวทางในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติบนฐานความคำนึงต่อทุกชีวิต เช่นเดียวกับ**องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN)** ซึ่งในช่วงสองปีที่ผ่านมาการทำงานของ IUCN ขยับลงมาทำงานกับชุมชนมากขึ้น โครงการหลักในช่วงที่ผ่านมา เช่น โครงการ “ฟื้นฟูภูมินิเวศน์ธรรมชาติ” ในภาคเหนือ บนพื้นที่ “ดอยแม่สะลอง จ. เชียงราย”, โครงการฟื้นฟูภูมินิเวศจากเขาสู่เล ในพื้นที่ “ชายฝั่งอันดามันเหนือ คือระนองตอนล่างและพังงาตอนบน, โครงการป่าชายเลนเพื่ออนาคต ซึ่งเป็นโครงการระดับภูมิภาค ทำ 6 ประเทศในเอเชีย ล้วนแต่เป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนบนฐานทรัพยากรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอนุรักษ์ ได้เรียนรู้และเกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับองค์ความรู้แบบใหม่เพื่อหาวิธีการในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืนและคำนึงถึงทุกชีวิตมีชีวิตร่วมระบบนิเวศเดียวกันอย่างเป็นองค์รวม ขณะที่องค์กรในประเทศที่ทำงานลักษณะนี้ช่วงปี พ.ศ. 2552-2553 ที่ผ่านมามีผลงานเป็นที่รับรู้ในสังคม คือ **“โครงการจอมป่า” ของมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร** ที่ทำงานอย่างต่อเนื่องในพื้นที่จนประสบความสำเร็จในการจัดการชุมชนรอบผืนป่าตะวันตก การลงไปคลุกคลีกับชาวบ้านจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การทำความเข้าใจในข้อขัดแย้งอย่างชิดใกล้แต่ไม่ลงไปอยู่ในความขัดแย้ง ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือโดยดึงการมีส่วนร่วมทั้งจากชุมชนและภาครัฐให้มองกันอย่างเข้าใจ มีการให้ข้อมูลความรู้ทั้งชุมชนและภาครัฐในพื้นที่สะท้อนมุมมองของชาวบ้านสู่รัฐจากรัฐสู่ชาวบ้านโดยการเปิดพื้นที่ร่วมคลี่คลายปมปัญหาและหาทางออกร่วมกัน จนเกิดเป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นบนพื้นฐานแห่งการอนุรักษ์ด้วยความคำนึงถึงทุกมิติในผืนป่า

จากทิศทางการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชุมชนและประชาชนทั่วไปดังที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานขององค์กรไม่แสวงกำไร ที่ปรับทิศทางการทำงานด้วยการไม่ลงไปอยู่ในความขัดแย้งหรือปัญหา ไม่เลือกข้างในการลงไปช่วยเหลือแต่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่ขัดแย้ง สะท้อนมุมมองของแต่ละกลุ่มแต่ละชุมชนแต่ละหน่วยงานให้แต่ละฝ่ายมองเห็นซึ่งกันและกัน และร่วมกันหาทางออกโดยคำนึงถึงทุกชีวิตในระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ซึ่งรูปแบบการทำงานเช่นนี้เองที่แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านรูปแบบกิจกรรมและวิถีชีวิตที่คนในสังคมในพื้นที่นั้นๆได้เรียนรู้ร่วมกันและกลั่นกรองออกมาเป็นหนทางวิถีเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งและพัฒนาสัมพันธภาพของคนในสังคมให้ตระหนักรู้และร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อสานวิถีความเป็นมนุษย์สู่อนุชนรุ่นต่อไป

บุคคลและกลุ่มคนจากภาคประชาชน กับการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษา

พบว่าการทำงานในช่วง ปี 2552-2553 กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน จะได้รับความสนใจเป็นอย่างมากเนื่องจากปัจจัยเกื้อหนุนทางด้านทุนที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนที่ทุ่มลงมาให้กับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนซึ่งเปรียบเสมือนต้นทุนของสังคมไทยเราจึงพบการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ

คนต้นแบบ

จากคนหนึ่งคนที่กล้าเปลี่ยนแปลงวิถีตัวเองจนประสบความสำเร็จ เกิดความสนใจและกลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนอื่นๆ ให้อยากเรียนรู้วิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก และลดการให้ค่าในการบริโภคและการพึ่งพาวัตถุและเทคโนโลยี ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนต้นแบบเหล่านั้นกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในสังคมจนสามารถทำให้เกิดกลุ่มเครือข่ายที่เชื่อมร้อยผู้คนให้ได้เรียนรู้และขยายสู่วงกว้างในที่สุด

วิวัฒน์ ศัลยกำธร หรือครูยักษ์แห่งมหาวิทยาลัยคอกหมู และประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง เป็นคนต้นแบบท่านหนึ่งที่เปรียบเสมือน “อาจารย์ปู่” ของเครือข่ายเกษตรกรรมธรรมชาติ การลาออกจากการเป็นข้าราชการระดับสูงและน้อมนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้จนประสบผลสำเร็จ ทำให้ครูยักษ์กลายเป็นคนต้นแบบและคุณครูของเกษตรกรที่ดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พื้นที่การทำงานของครูยักษ์อยู่ที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ในช่วง ปี 2552-2553 ครูยักษ์ได้กลายเป็นกำลังหลักของสังคมไทยในด้านการเกษตรและการใช้หลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงและยั่งยืน นอกจากที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้องแล้ว ครูยักษ์ยังเป็นผู้อำนวยการสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง และขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านการเป็นวิทยากรทั้งภายในเครือข่ายสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง เครือข่ายมูลนิธิเกษตรกรรมธรรมชาติ รวมไปการเป็นวิทยากรให้กับนิสิต นักศึกษา ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา

โจน จันได บุคคลที่พลิกวิถีชีวิตอันน่าเบื่อในสังคมเมืองสู่วิถีแห่งการพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด จากวิถีชีวิตสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและศูนย์เมล็ดพันธุ์พรรณ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและของผู้คนที่สนใจทั่วไป เกือบทุกเดือนทางศูนย์ฯ จะมีการทำเวิร์คช็อปเพื่อให้ผู้คนที่สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เข้ามาเรียนรู้วิถีการพึ่งตนเอง ทั้งเทคนิคการสร้างบ้านดิน บ้านกองฟาง การทำเกษตรชีวภาพปลอดสารพิษ การดำเนินชีวิตที่พึ่งพาตัวเองเป็นสำคัญ

พยงค์ ศรีทอง ชายผู้หอบหิ้ววิชาความรู้และใบปริญญาจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตน ด้วยเหตุผลสั้นๆ เพราะอยากช่วยชาวบ้าน กว่า 16 ปีที่ผ่านมา การนำเอาความรู้สมัยใหม่ที่ร่ำเรียนมาจากมหาวิทยาลัยเข้ามาเติมเต็มภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ทุกวันนี้ ณ หมู่บ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่มีใครไม่รู้จัก “พยงค์ ศรีทอง” ผู้สร้างสรรค์ “เครือข่ายผักประสานใจ” โดยเป็นผู้ที่นำเอาระบบ CSA (Community Support Agriculture) ซึ่งเป็นระบบเกษตรกรรมที่กลุ่มผู้บริโภคหันมาสนับสนุนให้ผู้ผลิตผลิตอาหารที่ปลอดภัย ผู้บริโภคมองเห็นผู้ผลิตว่าใครผลิตอะไรให้เราส่วนผู้ผลิตก็มองเห็นผู้บริโภครู้ว่าเราผลิตอะไรให้ใคร ในช่วง 2552-2553 ที่ผ่านการดำเนินกิจการของเครือข่าย “ผักประสานใจ” นับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง และเครือข่ายผักประสานใจก็กลายเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับระบบ CSA ที่เกษตรกรตลอดจนผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้ดูงานได้

กลุ่มคนภาคประชาชน

กลุ่มควบกล้ำธรรมชาติ หรือครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติ กลุ่มควบกล้ำธรรมชาติคือตัวแทนของครอบครัวเล็กๆ ครอบครัวหนึ่งที่นำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของทุกคนในครอบครัว จากการตัดสินใจที่จะพาลูกๆ ออกมาจากระบบการศึกษาที่มีการแข่งขันสู่การทำ Home-School เพื่อตอบสนองวิถีการเรียนรู้ที่ลูกชอบ เมื่อลูกๆชอบสิ่งแวดล้อม “ครอบครัวสังวรเวชภัณฑ์”จึงได้นำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นสะพานการเรียนรู้ที่ครอบครัวร่วมกันเดินก้าวข้ามผ่าน ที่ผ่านมากลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติเป็นกลุ่มครอบครัวแรกๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุดคู่มือนักสืบสายน้ำ นักสืบชายหาด จนถึงนักสืบสายลมของมูลนิธิโลกสีเขียว และในช่วงสองปีที่ผ่านมาครอบครัวได้เรียนรู้มากขึ้นตามวัยตามสนใจของลูกๆ การได้เครือข่ายเสริมพลังทั้งจากผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมที่ครอบครัวได้ร่วมลงไปเรียนรู้ด้วย ตลอดจนได้รับทุนสนับสนุนจากบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งเพื่อให้เกิดการถอดประสบการณ์การเรียนรู้ของกลุ่มครอบครัวจนเกิดเป็นหนังสือชุดประสบการณ์ห้องเรียนธรรมชาติ ที่ครอบครัวสามารถนำไปศึกษาและประยุกต์กิจกรรมต่างๆไปใช้เพื่อการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันได้

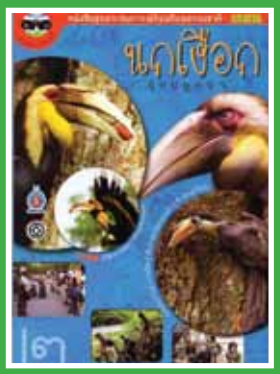

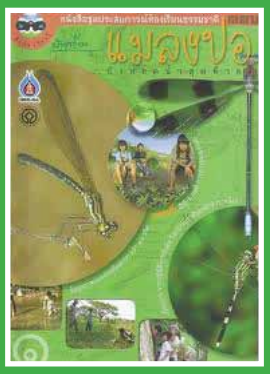

ที่ผ่านมากลุ่มควบกล้ำธรรมชาติมีหนังสือออกมาแล้ว 2 เล่ม คือ เล่มที่หนึ่ง ***“แมลงปอ”*** เป็นหนังสือชุดประสบการณ์ห้องเรียนธรรมชาติที่ครอบครัวลงไปศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศแหล่งน้ำ โดยใช้แมลงปอเป็นสิ่งมีชีวิตสื่อกลางที่นำการเรียนรู้ และเล่มที่สอง ***“นกเงือก”*** เป็นการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่า โดยใช้นกเงือกเป็นสื่อกลางนำการเรียนรู้

ทั้งหมดนี้คือการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของเด็กๆในระดับครอบครัว พ่อแม่เป็นทั้งครูและเพื่อนร่วมทางของเด็ก กลุ่มควบกล้ำธรรมชาติบอกไว้เสมอว่าทุกครอบครัวไม่จำเป็นต้องทำแบบเราทั้งหมด เพราะครอบครัวแต่ละครอบครัวก็มีบริบทที่แตกต่างกัน สิ่งสำคัญคืออย่างน้อยการที่พ่อแม่ชวนลูกๆไปเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เข้าไปเรียนรู้ในสวนหลังบ้านหรือออกไปเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติข้างนอก และทำกิจกรรมเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีเพื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน บางทีรอยยิ้มของครอบครัวที่หล่นหายไปจากสังคมสมัยใหม่ที่ต่างฝ่ายต่างแข่งขันดิ้นรนเอาตัวรอดอาจจะหวนคืนกลับมาช่วยให้คนในครอบครัวได้มองเห็นครอบครัวในขณะเดียวกันก็ช่วยให้มองเห็นคนอื่นด้วยรอยยิ้มมากขึ้น

เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา

community of creative communication for social issues

กลุ่มเครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา แม้ไม่มีชื่อเรียกตรงๆ แต่ขอใช้ชื่อเครือข่ายที่เชื่อมร้อยผู้คนในเมืองใหญ่ที่สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมผ่านเวปไซด์ www.lonelytrees.net หรือเวปไซด์เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงาที่ริเริ่มโดย ***ทรงกลด บางยี่ขัน*** นักเขียนรุ่นใหม่ และบรรณาธิการบริหารนิตยสาร a day ที่มีความสนใจส่วนตัวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพยายามที่จะสื่อสารประเด็นสิ่งแวดล้อมสู่สาธารณะ ภายหลังจากความสำเร็จของหนังสือ “ต้นไม้ใต้โลก” สู่การเกิดเครือข่ายทางเวปไซด์ จากนั้นมีกิจกรรมดีๆที่ใครใครๆก็สามารถมาร่วมได้ เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงาจึงเป็นกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการแต่เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นตามความสนใจใคร่รู้ของคนในเครือข่ายหรือคนทั่วไปที่สนใจอยากเรียนรู้ ที่ผ่านมาเครือข่ายนอกจากจะมีการแบ่งปันข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมบนหน้าอินเทอร์เนตแล้ว ยังมีกิจกรรมดีๆ ที่จัดขึ้นทุกเดือน คือ “ห้องเรียนวิชาอะไร” วิชาอะไร เป็นเรื่องราวที่เกิดจากความสนใจใคร่รู้ของคนในเครือข่ายในการเลือกประเด็นเรียนรู้ จากนั้นห้องเรียนนี้จะมีครูที่ชื่อ “ยงยุทธ จรรยารักษ์” อดีตอาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เกษียณจากแล้วจากการเป็นครูมหาวิทยาลัยแต่ยังไม่เกษียรจากการเป็นครูของผู้คนที่สนใจในเรื่องวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ในห้องเรียนอาจารย์จะทำหน้าที่เป็นครูที่ชวนนักเรียนที่ส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานได้คิดได้มองไปในมุมมองใหม่ๆ และเข้าใจถึงประเด็นความรู้ต่างๆ โดยมีคุณทรงกลด บางยี่ขัน เป็นเสมือนหัวหน้าห้องที่คอยช่วยป้อนคำถาม บรรยากาศภายในห้องจึงเป็นบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ทุกคนอยากเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้ในประเด็นต่างๆที่เลือกมาคุยกัน นอกจากนี้ทางเครือข่ายจะมีโครงการจัดทริปร่วมเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง เพราะทางกลุ่มจะได้มีการเดินทางไปศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติและชุมชนร่วมกัน ซึ่งงานทั้งหมดนี้จัดขึ้นมาแล้วกว่า 2 ปี ทั้งหมดทั้งมวลนี้เกิดขึ้นจากความต้องการของมนุษย์ตัวเล็กๆ ที่ถักทอกันจนเกิดเป็นเครือข่ายที่แข็งแรงด้วยความรู้สึกนึกคิดจากนั้นจึงกลายมาเป็นพลังเล็กๆ ในการทำสิ่งดีๆเพื่อโลก

กลุ่มชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆ

กลุ่มชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกลุ่มชุมชนร่วมใจกันลุกขึ้นมาดูแลผืนป่าหรือแหล่งทรัพยากรท้องถิ่นของตน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะถูกบุกรุกจากกลุ่มทุน และบริษัทข้ามชาติ โดยมีบุคคลในเครื่องแบบที่เห็นแก่ตัวเป็นตัวช่วยให้กลุ่มทุนต่างๆ ผลาญทรัพยากรในชาติ โดยขาดความเหลียวแลจากภาครัฐที่จะเข้ามาช่วยเหลือหรือดูแลชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาดูแลผืนป่าและทรัพยากรธรรมชาติด้วยตัวเอง เช่น

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านบางลา ที่ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลนผืนสุดท้ายของภูเก็ต ท่ามกลางการรุกคืบของกลุ่มทุนต่างชาติ ชาวบ้านกำลังร่วมกันรักษาผืนป่าชายเลนที่มีค่าที่สุดของจังหวัดไว้

เครือข่ายชุมชนตำบลบางสระเก้า ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่พลิกฟื้นวิถีชุมชนให้กลับคืนมาภายหลังพื้นที่ป่าของชุมชนเสียหายจากการทำนากุ้ง วันนี้ป่าชายเลน ปู ปลา และอาหารจากธรรมชาติเริ่มฟื้นคืน วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติกำลังค่อยๆกลับคืนมา

ชุมชนบ้านม่วงชุม ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตัวเอง เนื่องจากวิกฤติความแห้งแล้งและความเสื่อมโทรมของป่าจนความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ถูกท้าทายจากวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ชาวบ้านก่อขึ้น จากวิกฤตในวันนั้นส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมมือกันสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำอิง มีการดึงเด็กและเยาวชนในพื้นที่เข้ามาทำกิจกรรมอนุรักษ์เรียนรู้วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ พร้อมกับฟื้นฟูขนบประเพณีท้องถิ่นให้กลับคืนมาจนปัจจุบันได้กลายเป็นชุมชนต้นแบบและศูนย์การเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุมน้ำแห่งเดียวของจังหวัดเชียงราย, เครือข่ายชุมชนต้นน้ำพอง เป็นเครือข่ายชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือกันจาก 8 หมู่บ้านในอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลกระทบจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ และการบุกรุกถางป่าจนผืนป่าเสื่อมโทรม พื้นที่โดยรอบเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยและดินถล่ม วิกฤตที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านหันมาจับไม้จับมือสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ผืนป่าชุมชนขึ้น ผันวิถีการเกษตรพืชเชิงเดี่ยวสู่การทำเกษตรผสมผสาน ลดการใช้สารเคมี จัดการสำรวจพื้นที่ป่าและจัดตั้งชุดลาดตระเวนเพื่ออนุรักษ์ผืนป่าที่เหลือ จัดอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และร่วมกันสร้างกฎระเบียบของการใช้ป่าขึ้นมาใหม่ มีการสร้างความร่วมมือกับโรงเรียนสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมให้กับเด็กและเยาวชน จัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาป่าต้นน้ำ ในช่วงสองปีที่ผ่านมาป่าเสื่อมโทรมค่อยๆฟื้นคืนกลับมาพร้อมกับวิถีชุมชนที่ทุกคนร่วมกันสร้าง

บทส่งท้าย

ภาพรวมและกิจกรรมการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนส่วนที่ไม่ใช่ราชการของประเทศไทย ในช่วงปี 2552-2553 กล่าวได้ว่ามีพัฒนาการก้าวไปอย่างคึกคักและตื่นตัว และมีลักษณะโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายไปตามประเด็นทำงานของแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มกลุ่ม แต่ละองค์กร แต่ละบุคคล

ในส่วนของภาคธุรกิจ แน่นอนว่าการทำกำไรคือเป้าหมายสูงสุดของแต่ละบริษัท และผลกำไรส่วนใหญ่ก็มาจากการผลิตใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล ดังนั้นความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่แต่ละบริษัท แต่ละองค์กรพึงต้องกระทำไม่ว่าจะมีกฎหมายบังคับหรือไม่ก็ตาม แม้แนวคิดการปฏิบัติงานในด้านสิ่งแวดล้อมและการตอบแทนสังคมของภาคธุรกิจใหญ่ๆในประเทศไทยจะทำกันมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ก่อนกระแสงาน CSR จะเกิดขึ้น แต่เราก็ค้นพบว่าภาคธุรกิจเหล่านี้เป็นภาคธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนหนึ่งเท่านั้นแต่ยังมีภาคธุรกิจอีกมากทั้งภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการอีกมากมาย ตัวอย่าง เช่น โรงงานถลุงแร่ โรงงานผลิตชิ้นส่วนอิเลกทรอนิกส์ โรงแรม รีสอร์ต ห้างสรรพสินค้า ฯลฯ ซึ่งถ้านับรวมทั้งหมดภาคธุรกิจเหล่านี้คือผู้ใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติสูงสุด และเป็นผู้เอื้อให้เกิดการใช้พลังงานอย่างมหาศาล แต่เราก็พบเห็นบทบาทที่น้อยมากเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ทางธรรมชาติ รวมถึงต้นทุนทางสังคมอื่นๆที่สูญเสียไป

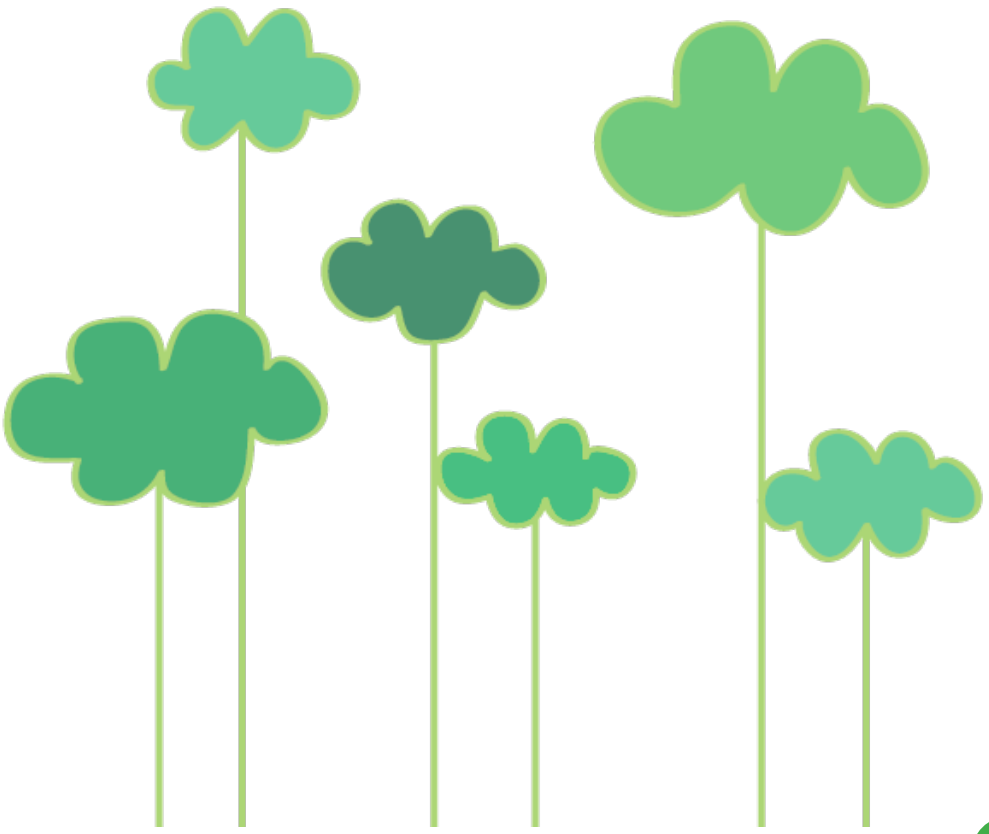

ศูนย์ศึกษาการเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน สิรินาถราชินี

จากโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ฯ บนพื้นที่ซึ่งเคยเป็นนากุ้งร้าง จำนวน 784 ไร่ ปตท. ค่อยพลิกฟื้นผืนป่าตั้งแต่ พ.ศ. 2539-2553 พื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นจนกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน โดยมีการดำเนินงานบริหารจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนอย่างเป็นระบบ ปัจจุบันศูนย์เรียนรู้ดังกล่าวนอกจากจะทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับประชาชนที่สนใจทั่วไปแล้ว ศูนย์ฯยังทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะการจัดค่ายเยาวชน การร่วมมือกับโรงเรียนในพื้นที่จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โครงการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นแก่กลุ่มประมงเรือเล็ก โครงการฝึกอบรมยุวมัคคุเทศก์ป่าชายเลน ซึ่งโครงการเหล่านี้เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับการพัฒนาศักยภาพทางด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย เช่น ความสามารถทางภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ชุมชน ความรู้เรื่องระบบนิเวศป่าชายเลน วิถีชุมชน เป็นต้น ในส่วนของโครงการอื่นๆ อาทิ โครงการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ โครงการปลูกป่าชายเลน โครงการเหล่านี้ก็เป็นความร่วมมือกับคนในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนเอง ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมดจะมีปัจจัยที่คำนึงถึงอยู่ 3 ประการ คือ วิถีชุมชน ประวัติศาสตร์ และระบบนิเวศวิทยา ความสำเร็จของศูนย์ฯ จึงไม่ใช่แค่ปลูกป่า ป่าเติบโตแล้วจึงมีศูนย์เรียนรู้ แต่ความสำเร็จจริงๆอยู่ที่การดึงการมีส่วนร่วมของคนจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่ให้หันมาตระหนักใส่ใจกับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชนของตน ตลอดจนเด็กๆและเยาวชนได้มองเห็นชุมชน ตระหนักรู้ในความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติอีกครั้ง

โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติ...ครั้งที่ 6 ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า

เป็นโครงการที่ทำร่วมกับโรงเรียนทุกภูมิภาคทั่วประเทศไทยโดยโครงการดังกล่าวเริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2542 ปัจจุบันการดำเนินงานมาย่างเข้าสู่ปีที่ 12 หลักคิดสำคัญคือการน้อมนำเอาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามหลักแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่ผ่านโครงการและกิจกรรมให้เด็กๆได้เรียนรู้จากกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่กลายเป็นเนื้อเดียวกับวิถีชีวิตของทุกคนในโรงเรียน เหมาะสมกับการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจในท้องถิ่นชุมชนของตัวเอง มีทักษะที่พร้อมจะลงมือปฏิบัติสิ่งดีๆเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว

จุดเด่นของโครงการอยู่ที่การสร้างระบบ “การประเมินผลและกำกับติดตาม” โดยมีคณะนักวิชาการท้องถิ่นและกรรมการส่วนกลางร่วมเยี่ยมโรงเรียน ให้ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาการทำงาน โครงการเน้นการเชิญชวนให้โรงเรียนวิเคราะห์ “โจทย์ปัญหา” ของตนเอง ตามสภาพปัญหา ความต้องการ และต้นทุนเดิมที่มีอยู่ เพื่อต่อยอดจากจุดแข็ง และหาวิธีการเติมเต็มช่องว่างในการทำงานที่หายไป โครงการได้พัฒนา “เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม” ขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2551-2552 และปรับปรุงพัฒนาใช้ต่อเนื่อง มาจนถึงโครงการฯ ครั้งที่ 6 ในปี พ.ศ.2553-2554 นอกจากนี้โครงการยังสนับสนุนให้โรงเรียนที่เคยได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานจากโครงการร่วมเป็นศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนสร้างสรรค์เฉลิมพระเกียรติ ทั้งนี้โครงการได้ใช้เวลาในช่วงปี พ.ศ.2553 เพื่อเตรียมความพร้อมโรงเรียนจำนวน 3 โรง ได้แก่ โรงเรียนสา จังหวัดน่าน โรงเรียนโพธิ์ตากพิทยาคม จังหวัดหนองคาย และโรงเรียนบ้านหนองหล่ม จังหวัดสุรินทร์ ให้มีศักยภาพและระบบรองรับการศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก และพร้อมเปิดศูนย์ฯอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ.2554

ค่ายเยาวชนเอ๊กโก้ไทยรักษ์ป่า

โครงการนี้เริ่มตั้งแต่ปี 2540 โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนจากทั่วประเทศได้ส่งใบสมัครเข้ามา ปัจจุบันโครงการดังกล่าวได้จัดค่ายไปแล้วกว่า 36 รุ่นมีเด็กผ่านกิจกรรมกว่า 2,000 คน ซึ่งกิจกรรมนี้มีเป้าหมายเพื่อปลูกป่าในใจเด็กๆโดยเน้นการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมลงในใจของเยาวชนเพื่อหวังให้เยาวชนที่ผ่านกิจกรรมจากค่ายได้กระจายสิ่งดี ๆ ที่ได้รับส่งต่อไปสู่ผู้คนรอบข้าง ภายใต้กิจกรรม 5 วัน 4 คืนในป่าบนยอดดอยอินทนนท์ เด็กๆจะได้รับความรู้ดีๆเกี่ยวกับธรรมชาติจากพี่ๆสื่อความหมายของอุทยาน พี่ๆมูลนิธิไทยรักษ์ป่า รวมถึงพี่ทีมงานจากเอ๊กโก้ การทำค่ายเยาวชนเอ๊กโก้ไทยรักษ์ป่านับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของบริษัทเอ๊กโก้ที่มีเป้าหมายหลักอยู่กับกลุ่มเด็กและเยาวชน การร่วมเปิดพื้นที่เพื่อให้เด็กๆได้เรียนรู้และถูกกระตุกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์เด็กๆที่เปรียบเสมือนต้นทุนทางสังคมในอนาคต

มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์

จากการเดินทางเพื่อค้นหาความหมายของชีวิตสู่การเป็นสะพานให้เด็กรุ่นหลังได้พบเห็นคุณค่าของการเป็นมนุษย์ในแบบที่เขาเลือกเองได้ หากกระต่ายที่คิดหมายจันทร์ยังสามารถไปกระโดดสร้างความสวยงามให้ดวงจันทร์ได้ ทำไมมนุษย์ที่คิดหมายโลกอย่างเราจะไม่สามารถสร้างสรรค์สิ่งดีๆเพื่อความงดงามของโลกใบนี้ ได้จากการทำงานที่มองเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้งมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์จึงอาสาพาเด็กๆได้เรียนรู้ในความสัมพันธ์ที่งดงามดังกล่าวผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ โครงการศึกษาธรรมชาติโดยศิลปวิธี, โครงการเด็กสร้างสื่อ สื่อสร้างเด็ก, โครงการดนตรีรักษ์สิ่งแวดล้อม, โครงการ Key Camp และ Keep, โครงการ กระต่ายตื่นตัว, และ โครงการความร่วมมือโครงการ Hatch-U เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานด้านการสื่อสารความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอื่นๆอีกมากมาย ติดตามกระต่ายตัวนี้ได้ทางเว็บไซต์ http://www.rabbitinthemoon.org

ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา WWF ประเทศไทย

ที่ผ่านมา WWF ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านการทำงานของศูนย์ศึกษาธรรมชาติทั้ง 3 ศูนย์ ได้แก่

- ศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน บางปู,
- ศูนย์ศึกษาระบบนิเวศและการเกษตร ปทุมธานี
- ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชะอำ เพชรบุรี

ทั้ง 3 ศูนย์นี้จะทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรง โดยมีการทำงานร่วมกับทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือเด็กและเยาวชนซึ่งส่วนใหญ่จะทำกับโรงเรียน การดำเนินงานส่วนใหญ่ศูนย์จะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์หลักสูตร ออกแบบกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา และทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ

นักสืบสายลม คู่มือสำรวจไลเคนเพื่อตรวจคุณภาพอากาศในเมืองจากมูลนิธิโลกสีเขียว

ภายใต้การดำเนินงานของ “โครงการนักสืบสายลม” ในช่วงปี 2552-2553 ของมูลนิธิโลกสีเขียว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) คู่มือดังกล่าวจึงเกิดขึ้นภายใต้องค์ความรู้ของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่ง “ไลเคน” สิ่งมีชีวิตแสนวิเศษ กึ่งรากึ่งสาหร่าย ภายใต้สภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเมือง “ไลเคน” สามารถเป็นตัวบอกเล่าเรื่องราวของคุณภาพอากาศในบริเวณนั้นได้ คู่มือ “นักสืบสายลม” เป็น โครงการวิจัยที่ได้รับการดูแลจากนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และได้ทดลองใช้กับกลุ่มเยาวชนกว่า 300 คน เพื่อให้คู่มือดังกล่าวสามารถเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และบุคคลทั่วไป ที่สนใจอยากศึกษาเรียนรู้และตรวจสอบคุณภาพอากาศในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ทั่วไป

หนังสือชุดประสบการณ์ห้องเรียนธรรมชาติ ตอน “แมลงปอ...ถึงหยดน้ำสุดท้าย” และตอน “นกเงือก...นักปลูกป่า”

เป็นการถอดประสบการณ์การเรียนรู้ส่วนหนึ่งของกลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติที่ได้พาสมาชิกกลุ่มไปเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในการศึกษาธรรมชาติ โดยตอนแรกเป็นเรื่องราวของการพาเด็กๆ ไปศึกษาวิถีชีวิตแมลงปอกับการเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพน้ำและระบบนิเวศน้ำ ส่วนตอนที่สองเป็นเรื่องราวของการศึกษาวิถีชีวิตนกเงือกซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ระบบนิเวศผืนป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ เด็กๆได้มีโอกาสเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน มีพ่อแม่คอยสนับสนุนและมีธรรมชาติเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ที่มีอะไรต่อมิอะไรให้เรียนอย่างมิรู้จบ

โรงเรียนม่อนแสงดาว

โครงการโรงเรียนม่อนแสงดาว เป็นแหล่งการเรียนรู้ของการศึกษาทางเลือก ดำเนินการโดยสมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม (ACED) ในปี 2552-2553 เน้นทำงานกับเด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและเด็กกลุ่มชนเผ่าในพื้นที่ โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเครื่องมือในการบำบัดสภาพจิตใจของเด็ก ขณะเดียวกันก็เป็นกระบวนการเรียนรู้สำคัญที่ทำให้เด็กได้พัฒนาศักยภาพของตัวเอง และกำลังอยู่ในช่วงขยายสู่การเป็นโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นโดยเน้นการนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนงานของโรงเรียน เพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กกลุ่มบนพื้นที่สูงและบุคคลที่สนใจทั่วไป

องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ IUCN

เป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานด้านการรณรงค์ส่วนกลาง และขับเคลื่อนเชิงนโยบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยในช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมาองค์กรได้ลงมาทำงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนมากขึ้น พื้นที่การทำงานสำคัญอยู่ที่ดอยแม่สลอง จังหวัดเชียงรายในโครงการฟื้นฟูภูมินิเวศน์ป่าไม้ และพื้นที่ชายฝั่งอันดามันเหนือ พังงาตอนบนระนองตอนล่าง ซึ่งนวัตกรรมชุด “จากเขาสู่เล” ได้ถูกมาใช้เพื่อการทำงานอนุรักษ์ระบบนิเวศอย่างเป็นองค์รวม และในการคลี่คลายปมความขัดแย้งด้วยการประสานความเข้าใจจากกลุ่มคนต่างๆ ที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน งานของ IUCN จึงเป็นสิ่งแวดล้อมศึกษาในชีวิตจริง เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนมาช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

บทที่ 4
สถานการณ์การพัฒนาศักยภาพบุคลากรสิ่งแวดล้อมศึกษา

บทที่ 4
สถานการณ์การพัฒนาศักยภาพบุคลากรสิ่งแวดล้อมศึกษา

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทยในช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมา สามารถแยกพิจารณาได้ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง เป็น**การพัฒนานักสิ่งแวดล้อมและบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา**ในส่วนของบุคลากรที่รับผิดชอบงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรง เช่น นักสิ่งแวดล้อมศึกษา ครูผู้ดูแลโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ฯลฯ รวมทั้งหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับอุดมศึกษา และส่วนของการพัฒนาบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคองค์กรไม่แสวงกำไร

ส่วนที่สอง เป็นการพัฒนาบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ผ่านการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การพัฒนานักสิ่งแวดล้อมศึกษา และบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่ได้มีระบบการพัฒนานักสิ่งแวดล้อมศึกษา หรือครูผู้สอนสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างเป็นทางการ สาเหตุหนึ่งก็เนื่องจากการที่ “สิ่งแวดล้อมศึกษายังไม่มีที่ทางที่ชัดเจน” ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และปรากฏอยู่ในลักษณะของสาระความรู้ หน่วยการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าสู่กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ การพัฒนาครูผู้ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หรือนักสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนจึงมีลักษณะเป็นโครงการฝึกอบรมระยะสั้น มีเนื้อหาของหลักสูตรตามจุดเน้น เป้าหมายและแนวทางของโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ริเริ่มขึ้น อาทิเช่น

• ***การฝึกอบรมครูและผู้บริหารในโครงการโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Eco-school) ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม*** ที่เน้นการสร้างความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในลักษณะการพัฒนาทั้งระบบโรงเรียนเพื่อสิ่งแวดล้อม (Whole School Approach) มากกว่าการสอนในบริบทชั้นเรียน รวมทั้งเน้นการบูรณาการประเด็นสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นสู่การสร้างหลักสูตรโรงเรียน ไม่มีการกำหนดหัวข้อ หรือประเด็นในการจัดการเรียนการสอนที่ตายตัว เปิดกว้างให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตามประเด็น ปัญหา หรือสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เชื่อมโยงสู่ระดับโลก กิจกรรมการฝึกอบรมเน้นกิจกรรมปฏิบัติการ และการศึกษาจากกรณีตัวอย่างความสำเร็จที่น่าสนใจ ทั้งในแง่การบริหารงานสถานศึกษา และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการจัดการความรู้จากนักปฏิบัติ

• ***การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูและผู้บริหารในโครงการรุ่งอรุณ โดยสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย*** เน้นการเสริมสร้างสมรรถนะในการจัดการเรียนการสอนโดยมีประเด็นใหญ่ คือ พลังงานศึกษา (Energy Education) มีการจัดทำหลักสูตรที่ยืดหยุ่นในแต่ละปี และมีการผลิตชุดคู่มือที่หลากหลายเพื่อเป็นวัสดุสารประกอบการสอน

• ***การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูและผู้บริหารในโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติ ของฮอนด้า*** ซึ่งเน้นการสร้างเครือข่ายคนทำงานระดับโรงเรียน ประกอบด้วยตัวแทนผู้บริหาร ครูแกนนำ และแกนนำชุมชนเข้ารับการฝึกอบรมด้วยกัน กิจกรรมการเรียนรู้เน้นความเข้าใจในการทำงานเชิงระบบ เพื่อให้เกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งระบบในโรงเรียน ครอบคลุมประเด็นการทำงานด้านน้ำ ขยะ พลังงาน และการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของนักเรียน ครูและชุมชน นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ กิจกรรมการเรียนรู้ ทรัพยากรการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน กิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกับชุมชน และการกำหนดเป็นนโยบายและมีโครงสร้างการบริหารหนุนเสริมการทำงาน

• ***การฝึกอบรมปฏิบัติการเพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ในโครงการ JOMPA ของมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร*** เน้นการฝึกปฏิบัติจริงในชุมชน และการพัฒนาทักษะการทำหน้าที่ผู้ประสานความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่ของโครงการจะถูกลงไปฝังตัวทำงานภาคสนามร่วมกับชุมชน และมีทีมงานจากมูลนิธิลงเยี่ยมชุมชนร่วมเรียนรู้และเสริมพลังการทำงานเชิงวิชาการโดยการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกับชุมชนตามประเด็นปัญหาต่างๆ โดยมีจุดเน้นสำคัญในด้านการจัดการพื้นที่ป่าและชุมชนอย่างยั่งยืน แม้ว่ามูลนิธิสืบ นาคะเสถียรจะไม่ได้ให้คำนิยามงานในโครงการ JOMPA ด้วยคำว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้องาน และบทบาทหน้าที่ในการหนุนเสริม สร้างความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนใช้กระบวนการชุมชนเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันของชุมชน จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในมิติของชุมชนที่มุ่งไปสู่ความยั่งยืนในบริบทของชุมชนนิเวศป่าไม้

ข้อสังเกตประการสำคัญในการพัฒนาครูบุคลากรและนักสิ่งแวดล้อมศึกษาก็คือ การระดมทรัพยากรบุคคลเพื่อร่วมเป็นคณะวิทยากรทำงานร่วมกับวิทยากรกระบวนการซึ่งมักเป็นบุคลากรในหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ คณะวิทยากรจึงมีความหลากหลายไปตามประเด็น และความต้องการจำเป็นของหลักสูตรและความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งครอบคลุมทั้งคณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา นักวิจัยและนักวิชาการในสาขาวิชาเฉพาะ เจ้าหน้าที่ทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรไม่แสวงผลกำไร ตลอดจนครูผู้สอนและนักสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับปฏิบัติการ แนวทางการพัฒนาบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงมีความยืดหยุ่นสูง และมีลักษณะบูรณาการประเด็นความรู้ที่หลากหลายทั้งภาควิชาการและภาคการปฏิบัติเข้าด้วยกัน

สถาบันอุดมศึกษากับการพัฒนาครูและบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมศึกษาได้เป็นสาขาวิชาและแขนงวิชาที่มีการเปิดสอนเป็นหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาทั้งระดับปริญญาโท และปริญญาเอก ซึ่งมีความแตกต่างไปตามจุดเน้นของโปรแกรม เช่น หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา) ของ มหาวิทยาลัยเกษตร และหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา) ของมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น มหาวิทยาลัยที่มีการเปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษา ในสาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น เป้าหมายของหลักสูตรเหล่านี้ครอบคลุมทั้งการพัฒนาครู บุคลากรด้านสิ่งแวดล้อม และนักสิ่งแวดล้อมศึกษา

นอกเหนือจากการมีหลักสูตรทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นการเฉพาะแล้ว บัณฑิตวิทยาลัย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยังได้ริเริ่มหลักสูตรสหวิทยาการ (นานาชาติ) ในสาขาวิชา Environment, Development and Sustainability เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2551 โดยมุ่งเน้นไปที่การบูรณาการสหวิทยาการเพื่อพัฒนาบุคลากรจากหลากหลายพื้นฐานวิชาการให้เป็นนักวิชาการและผู้ผลิตนโยบายในด้านต่างๆ ที่คำนึงถึงมิติของสิ่งแวดล้อม การพัฒนา และความยั่งยืนเป็นพื้นฐาน หลักสูตรดังกล่าวเปิดสอนทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอก เป็นหลักสูตรนานาชาติ และมีการระดมคณาจารย์จากคณะ และสถาบันวิจัย ทั้งภายในมหาวิทยาลัย และนักวิชาการจากภายนอก ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ร่วมเป็นผู้สอนและดูแลหลักสูตร

สำหรับในระดับปริญญาบัณฑิต มีการกำหนดรายวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต ของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมหาวิทยาลัยศิลปากร จุดสังเกตคือรายวิชาดังกล่าวอยู่ในฐานะวิชาเลือกในหมวดวิชาครู จึงยังไม่ครอบคลุมนิสิตนักศึกษาครูทุกคน

นอกจากการผลิตบัณฑิตโดยตรงแล้ว สถาบันอุดมศึกษายังมีบทบาทสำคัญในการให้การสนับสนุนเชิงวิชาการ และการพัฒนาครูและบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา เช่น เครือข่ายนักวิชาการ ๔ สถาบัน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี) ในโครงการโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

การพัฒนาบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาฝ่ายการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

"สิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ใช่สิ่งใหม่ในประเทศไทยหากแต่เป็นกระบวนการที่ผสานอยู่ในวิถีการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในธรรมชาติ โดยเฉพาะมนุษย์ในแถบสุวรรณภูมิที่มีธรรมชาติเป็นสายใยโอบอุ้มชีวิต ประจักษ์พยานหลักฐานที่ชัดเจนที่สุดก็คือ นวัตกรรมทางภูมิปัญญา ยกตัวอย่างเช่น ระบบเหมืองฝายของล้านนา ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มีการจัดระบบสายสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยมีความเชื่อเหนือธรรมชาติเป็นหลักคิดกำกับพฤติกรรมในสายสัมพันธ์ดังกล่าว สุดท้ายมีการส่งต่อองค์ความรู้สู่วิถีชีวิตที่สะท้อนการใช้ชีวิตที่สอดคล้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน"

(ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ.ผู้อำนวยการโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
สัมภาษณ์วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2554)

การพัฒนาบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในส่วนของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในวิถีชีวิตที่มีความสนใจจะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองในด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยผู้คนเหล่านี้จะเริ่มต้นจากความใฝ่รู้เพื่อแสวงหาคำตอบให้กับความรัก ความชอบ หรืออุดมคติของตน การเรียนรู้เริ่มต้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากนั้นจึงเข้าไปศึกษาทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆจากผู้รู้ นำการเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง การลองผิดลองถูก และเข้าร่วมในเครือข่ายต่างๆ และเผยแพร่สู่บุคคลที่มีความสนใจ ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ เหล่าบุคคลต้นแบบในเรื่องราวต่างๆ กลุ่มคนภาคประชาชน และกลุ่มเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ต่างๆ รวมถึงสถาบันการศึกษาทางเลือกต่างๆ ซึ่งเปิดโอกาสให้คนทุกเพศ ทุกวัย ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ตามความสนใจของตน

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

โฮงเฮียนสืบสานเป็นหนึ่งในเครือข่ายโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาที่มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของไทย “โฮงเฮียน” เป็นภาษาสำเนียงล้านนาที่ใช้เรียก “โรงเรียน” ในความหมายแบบที่เข้าใจกันอย่างดีในปัจจุบัน โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาก่อตั้งโดยอาจารย์ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ นักพัฒนาองค์กรเอกชนที่ทำงาน NGO มาอย่างยาวนาน ในช่วงปี 2552-2553 โฮงเฮียนแห่งนี้ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาล้านนาซึ่งเป็นภูมิความรู้ของสังคมล้านนาที่ผ่านกาลบ่มเพาะสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จนเกิดองค์ความรู้ที่หลากหลายขึ้นผสานอยู่ในมิติวิถีของชุมชนล้านนา อาทิ ระบบเหมืองฝาย การถือผี คติความเชื่อ ขึด จารีต ประเพณีที่ยังสืบเนื่องอยู่ในวัฒนธรรมของชาวล้านนา ปัจจุบันโฮงเฮียนกำลังทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของบุคคลทั่วไปที่สนใจอยากเรียนรู้ถึงแก่นภูมิปัญญาล้านนา โดยทางโฮงเฮียนได้เปิดหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้ อาทิ เช่น การเรียนรู้ภาษาล้านนา, การฟ้อนเจิง, การเรียนรู้ในการจัดเครื่องสักการะล้านนา หมากสุ่ม หมากเป็ง บายศรี สรวยดอกไม้, การแต่งคร่าวซอ, การสานสัตว์เด็กเล่น การเรียนรู้วิถีชุมชนล้านนา อาทิ การเรียนรู้เรื่องระบบเหมืองฝาย เป็นต้น นอกจากนี้ทางโฮงเฮียนยังได้จัดค่ายเด็กสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายเยาวชนในพื้นที่ เช่น กลุ่มรักษ์ล้านนา ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนล้านนาที่เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นผสานไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในล้านนา การดำเนินงานในช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมา โฮงเฮียนจึงเป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน และภาคีการศึกษาทางเลือกที่เกิดขึ้นจากการที่มีโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญา และอาจารย์ชัชวาลย์ทองดีเลิศเป็นหัวหอกในการประสานเครือข่ายก็กำลังก้าวสู่ทิศทางที่ดีในการผสานกำลังในการเป็นโครงข่ายการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนที่สนใจทุกคนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนต้องการ

ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง (และศูนย์เมล็ดพันธุ์พันพรรณ)

ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง เป็นศูนย์การเรียนรู้ของ “โจน จันได” คนต้นแบบด้านการพึ่งตนเอง จากวิถีชีวิตสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรอินทรีย์ การสร้างบ้านดินบ้านกองฟาง ตลอดจนวิถีในการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ลดการใช้เทคโนโลยีให้มากที่สุด ในช่วงปี 2552-2553 มีผู้คนหลายพันคนได้เข้ามาเยี่ยมมาเยือนศึกษาดูงานสถานที่แห่งนี้ และมีผู้คนหลายร้อยคนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้มาเรียนรู้ผ่าน Workshop ในแต่ละหลักสูตร การที่โจน จันได เป็นต้นแบบในการปฏิบัติ การถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยศรัทธาและความหวังที่อยากจะเห็นเรื่องราวดีๆบนโลก ช่วยเติมไฟฝันให้กับผู้คนที่มาเรียนรู้ได้นำสิ่งดีๆเหล่านั้นไปสานต่อทั้งการนำไปปฏิบัติจริงและทำหน้าที่ส่งสารถักทอเรื่องราวดีๆสู่สังคม

เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงากับการเรียนรู้

การเรียนรู้ของเครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา นอกจากจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองและรับข้อมูลข่าวสารดีๆ จาก “ทรงกลด บางยี่ขัน” ซึ่งขยันส่งต่อเรื่องราวดีๆบนหน้าเว็บไซต์ www.lonelytree.net แล้วทางกลุ่ม (โดยมีคุณทรงกลดเป็นหัวหอก) ยังจัดกิจกรรมดีๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมวิชาอะไร และกิจกรรมเดินทาง (ทริป) “วิชาอะไร” เป็นกิจกรรมที่เชิญชวนให้ผู้คนทั้งที่อยู่ในเครือข่ายต้นไม้ขี้เหงาและประชาชนทั่วไปที่สนใจอยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่รอบตัวแต่ทว่าหลายครั้งเราละเลยถึงรายละเอียดและการดำรงอยู่ของสิ่งๆนั้น “วิชาอะไร” จึงคล้ายๆกับวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ที่ทุกคนมีส่วนร่วมที่จะกำหนดประเด็นการเรียนรู้ โดยมีอาจารย์ยงยุทธ จรรยารักษ์ อดีตอาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครูที่ไม่เคยเกษียณความเป็นครูและพยายามชวนศิษย์ทั้งศิษย์ขาประจำและศิษย์ขาจรในแต่ละครั้งซึ่งเฉลี่ยจัดครั้งละเดือนได้คิดได้มองในมุมใหม่ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการเติมเต็มความรู้ให้กับคนในเครือข่ายและบุคคลทั่วไปที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องราวของสิ่งต่างๆในชีวิต ซึ่งรวมไปถึงเรื่องราวของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบตัวเรา อีกกิจกรรมคือ “กิจกรรมการเดินทาง” (ทริป) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนทั้งที่อยู่ในเครือข่ายและไม่ได้อยู่ในเครือข่าย ได้ร่วมเดินทางไปเรียนรู้ในที่ต่างๆ ด้วยกัน ซึ่งเป็นการศึกษาทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไปจนถึงแก่นรากวัฒนธรรมในผืนถิ่นนั้นๆ ตัวอย่างเช่น ทริปล่าสุดทางกลุ่มได้เดินทางไปจังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาวิถีความเป็นมาลักษณะของภูมิศาสตร์ ธรรมชาติกับการตั้งเมือง พัฒนาการวิถีชีวิตชาวลำปาง สำรวจและเรียนรู้วัฒนธรรมในย่านเมืองเก่า ตลอดจนศึกษาพัฒนาการพระพุทธศาสนา ศิลปะผ่านวัดโบราณต่างๆ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการเรียนรู้ในพื้นที่จริง นอกจากนี้ทางเครือข่ายยังมีกิจกรรมการเรียนรู้พิเศษอื่นๆ เช่น การเรียนรู้เรื่องวิถีชีวิตต้นไม้ซึ่งพาผู้เรียนไปศึกษาต้นไม้ในรั้วจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับคนในเมืองที่สนใจ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงานได้เรียนรู้สิ่งดีๆที่มีอยู่รอบตัว และทุกๆครั้งที่ได้เรียน ทุกๆครั้งที่ได้เดินทางเรื่องราวดีๆเหล่านี้จะถูกสื่อสารต่อไปเรื่อยๆไม่มีที่สิ้นสุด เป็นความจริงที่ถูกแบ่งปันตามท่วงทำนองของคนใฝ่ฝันแต่ทำจริง

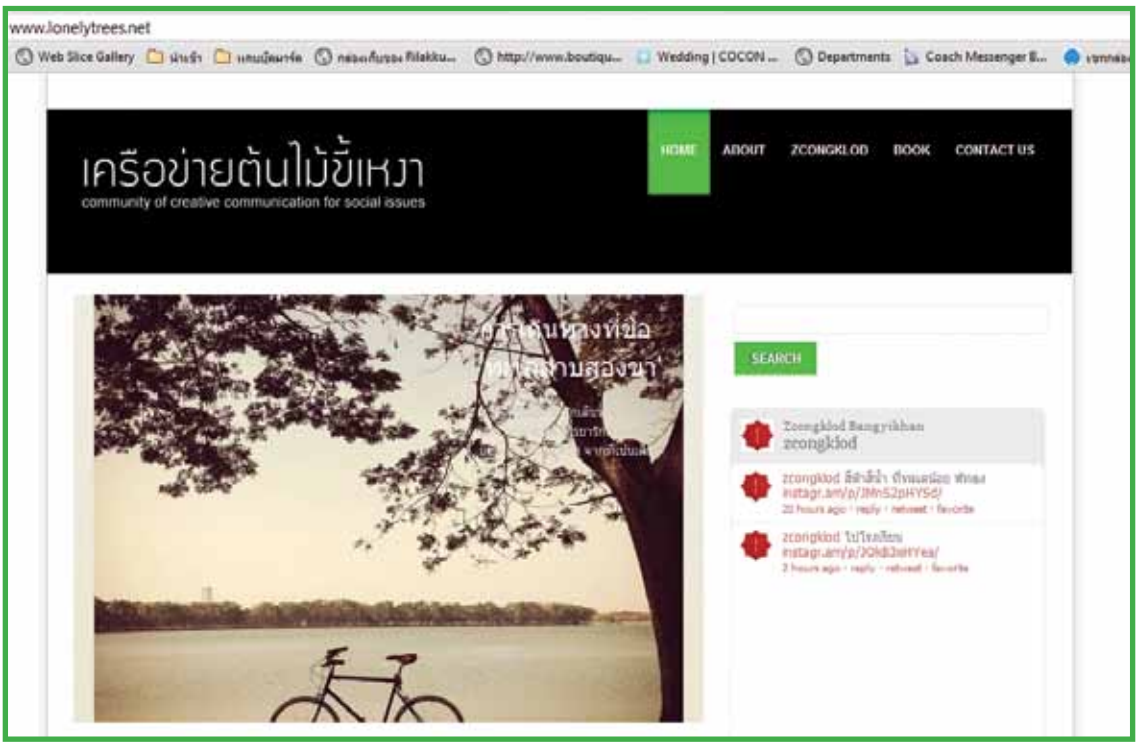

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านบางลา

คือตัวอย่างหนึ่งของการเรียนรู้ในวิถีชีวิตจริงของชุมชนที่ต้องการจะอนุรักษ์ป่าชายเลนผืนสุดท้ายของภูเก็ต พื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์กว่า 1,200 ไร่ คือความมั่นคงทางอาหารของคนในท้องถิ่นคือชีวิตของชุมชนบ้านบางลา เมื่อภูเก็ตกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวระดับโลกราคาที่ดินสูงพุ่งแพงมหาศาล ชุมชนบ้านบางลาเลือกที่จะปกป้องป่าชายเลนที่ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ด้วยชีวิต การสร้างวิถีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการออกกฎในการใช้และการอนุรักษ์รักษาป่าชุมชนอย่างเข้มแข็ง ตลอดไปจนถึงการจัดตั้งให้มีคณะกรรมการป่าชายเลนที่คอยตรวจสอบถึงความจนเป็นในการใช้ไม้ นอกจากนี้ยังมีการสืบทอดจิตวิญญาณผ่านไปสู่เด็กๆและเยาวชนให้หวงแหนในผืนป่าแห่งนี้ การจัดกิจกรรมให้เด็กๆได้ร่วมกันเรียนรู้ป่าชายเลนก็ดี กิจกรรมปลูกป่าก็ดี หรือการร่วมกับโรงเรียนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นก็ดีเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในการส่งต่อจิตวิญญาณและความเป็นมนุษย์จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งให้รักษาวิถีชีวิตของชนพื้นถิ่นและรักษาธรรมชาติซึ่งเปรียบเสมือนของขวัญจากพระเจ้า แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านจะถูกกดดันจากกลุ่มทุนผู้มีอิทธิพลทั้งผู้มีอิทธิพลในเครื่องแบบและกลุ่มทุนข้ามชาติ โดยปราศจากความเหลียวแลจากภาครัฐและนักการเมืองของประชาชนในจังหวัดซึ่งถือเป็นความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงของระบบวัฒนธรรมข้าราชการไทยและระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เอื้อต่อกลุ่มทุนมากกว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ และแน่นอนเรื่องราวของสิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ได้อยู่ในความตระหนักของคนเหล่านี้ที่มีอำนาจแต่ไร้สามัญสำนึกในการเป็นมนุษย์ ในช่วงปี 2552-2553 ชุมชนบ้านบางลายังคงต่อสู้กับมือที่มองเห็นแต่ไม่รู้จะป้องกันอย่างไรเพราะมือนั้นมีทั้งอำนาจและทุนตามระบอบทุนนิยม แกนนำชาวบ้านหลายคนยังคงถูกฟ้องในข้อหาบุกรุกจากกลุ่มทุนและเรื่องยังอยู่ในการพิจารณาของศาล อย่างไรก็ดียังมีกลุ่มคนเล็กๆที่ทำให้ชาวบ้านบางลาอยู่ในกระแสการรับรู้ อาทิ การได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ในปี 2552 หรือการถูกกล่าวถึงในนิตยสารสารคดี ในฉบับตุลาคม 2552 โดยคุณวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ รางวัลและสื่อที่กล่าวถึงชุมชนย่อมเป็นพลังเล็กๆ ที่ทำให้ชุมชนได้มีกำลังใจและเป็นเสมือนพลังเล็กๆที่แสดงให้กลุ่มทุนเห็นว่ายังมีคนไทยอีกหลายคนที่เฝ้ามองชุมชนแห่งนี้อยู่อีกทั้งยังเป็นพลังเงียบๆที่ไม่มีทางเห็นด้วยกับการที่กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะเข้ามาฉกฉวยธรรมชาติไปอย่างเห็นแก่ตัวเช่นนี้ ประเทศไทยยังมีชุมชนในลักษณะนี้อีกมาก โดยแต่ละชุมชนก็มีปัญหาที่จะต้องแก้ไปตามแต่ละสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ แต่กระบวนการเรียนรู้ที่ชาวบ้านในชุมชนส่งต่อแก่กันทั้งในส่วนของเด็กและเยาวชนในพื้นที่และคนในชุมชนด้วยกันเองไปจนถึงชุมชนข้างเคียง ย่อมเป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิตซึ่งการเรียนรู้เช่นนี้เป็นการพัฒนาคนในชุมชนซึ่งคงไม่ได้หมายความว่าคนในชุมชนจะต้องรู้ว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาคืออะไร แต่สิ่งแวดล้อมศึกษาได้อยู่ในชีวิตของคนในชุมชนแล้วอย่างแยกไม่ออกอีกต่อไปกับวิถีชีวิตที่เผชิญอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง

กลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติ

ครอบครัวสิ่งแวดล้อมศึกษา ต้นแบบของการนำเอาสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของลูกๆ อย่างที่ใครต่อใครก็บอกว่าการศึกษาไทยมุ่งผลิตแต่คนในระบบตลาดทุนนิยม แต่กับการพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยังคงเป็นอุดมคติที่เลื่อนลอยจับต้องได้ยากเหลือเกินและดูจะเป็นความเพ้อฝันของกระทรวงที่เกี่ยวกับการศึกษาบ้านเราเสียมากกว่า ครอบครัวสังวรเวชภัณฑ์คือครอบครัวแรกๆ เมื่อพ่อแม่มีความพร้อมและมองว่าหน้าที่ของการเป็นพ่อเป็นแม่คือการสร้างมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ ครอบครัวนี้จึงไม่ลังเลที่จะถามลูกๆ ถึงความสนใจของเขา และเมื่อลูกๆ ชอบที่จะเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง การที่เด็กๆได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากพ่อแม่ซึ่งมีความถนัดด้านศิลปะ การถ่ายรูปตลอดจนการเป็นนักนิยมไพรที่รักการเดินทาง รวมถึงความรู้ที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน อาทิ ศ.ดร.พิไล พูลสวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษานกเงือก, คุณเกรียงไกร สุวรรณภักดิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านผีเสื้อและแมลง, ดร.สรณะรัฏฐ กาญจนวณิชย์ ผู้สร้างสรรค์นักสืบสายน้ำ นักสืบชายหาด นักสืบสายลม ของมูลนิธิโลกสีเขียว นับเป็นโอกาสที่ดีในการเรียนรู้ของเด็กๆที่จะได้รับข้อมูลจากผู้ที่มีความรู้จริงๆเฉพาะด้าน การได้ออกไปเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมและสัมผัสกับธรรมชาติจริงๆ นับว่าเป็นสิ่งที่ได้เปรียบเด็กนักเรียนที่เรียนในห้องสี่เหลี่ยมที่ก่ออิฐฉาบปูนเป็นไหนๆ เพราะห้องเรียนของเด็กๆที่นี่คือผืนป่า สายธาร น้ำตก ชายหาด ท้องฟ้า ท้องทะเล ธรรมชาติรอบตัว และสุดท้ายเด็กๆจะเกิดความรักในสิ่งแวดล้อม การได้ไปเห็นสิ่งมีชีวิตต่างๆด้วยตาทำให้สายใยระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆค่อยๆสานขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งประสบการณ์ทั้งหมดที่เรียนในแต่ละครั้งจะถูกถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปะเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และที่สำคัญความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งหมดถูกผสานอยู่ในวิถีชีวิตของผู้เรียน แน่นอนแม้ว่าจุดเด่นและข้อดีของการศึกษาทางเลือกแบบนี้จะมีอยู่มาก แต่ข้อจำกัดที่ท้าทายเช่นตัวกิจกรรมใหม่ๆ หรือการเรียนรู้ที่ต้องมีเครือข่ายครอบครัวอื่นๆเข้ามา ด้วยข้อจำกัดทางสังคมก็ยังเป็นความท้าทายที่ต้องก้าวข้ามไปอยู่ และแน่นอนใช่ว่าทุกครอบครัวจะทำแบบนี้ได้ เพราะสิ่งสำคัญคือศักยภาพและความพร้อมของพ่อแม่ แต่สิ่งสำคัญที่ครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติมักบอกอยู่เสมอ คือทุกครอบครัวไม่จำเป็นต้องทำตามทั้งหมดแต่แค่ได้ลองพาลูกๆออกไปเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาการเรียนรู้ที่ลูกๆได้เรียนรู้พร้อมกับพ่อแม่เองก็ได้เรียนรู้ไปด้วย เป็นรอยยิ้มของครอบครัวที่เกิดขึ้นได้เพราะสิ่งแวดล้อมศึกษา ในช่วงปี 2552-2553 ครอบครัวสังวรเวชภัณฑ์ได้ทำหนังสือชุดประสบการณ์ห้องเรียนในธรรมชาติ ตอน “แมลงปอถึงหยดน้ำสุดท้าย” และ “นกเงือก...นักปลูกป่า...” ล้วนเป็นนวัตกรรมที่พ่อแม่แต่ละครอบครัวสามารถนำไปศึกษาและเริ่มต้นกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเล็กๆในครอบครัวของตนเอง กลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทยไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่การศึกษาในระบบ หรือเป็นเรื่องของหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานธุรกิจ หรือองค์กรไม่แสวงกำไรต่างๆ แต่สิ่งแวดล้อมศึกษาเริ่มได้ที่ตนเองและครอบครัว นานแล้วที่บทบาทการให้การศึกษาของครอบครัวถูกโอนถ่ายไปให้วัดในยุคสมัยหนึ่ง และถ่ายไปให้โรงเรียนในระบบแบบตะวันตกจนถึงปัจจุบัน บทบาทของครอบครัวกับการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกในครอบครัวจึงน่าจะได้เริ่มต้นขึ้นมาใหม่ อย่างน้อยกิจกรรมที่ทำให้ครอบครัวได้เรียนรู้ร่วมกันก็เป็นการปลดแอกจากซากผุของอิทธิพลตะวันตกโดยที่เราไม่ต้องไปต่อสู้กับใครเลยนอกจากเวลาที่พ่อแม่จะมีให้ลูกๆ บ้างได้หรือไม่

บทส่งท้าย

ความเคลื่อนไหวการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษายังปรากฏมากอยู่ในกลุ่มการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มุ่งเน้นการออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการฝึกอบรมตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและโครงการ ภายใต้ประเด็นการทำงานที่หลากหลาย จุดแข็งของการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในลักษณะนี้อยู่ที่การมีความยืดหยุ่นสูง ปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมตามกลุ่มเป้าหมาย (Target-based) และมีการระดมทรัพยากรบุคคลในหลากหลายสาขาวิชามาร่วมกันรับผิดชอบโครงการ ในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัยมีการใช้พลังของเครือข่ายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีการจัดทั้งในระดับบุคคล กลุ่มสนใจ สถาบันวิชาการ และองค์กรไม่แสวงกำไร

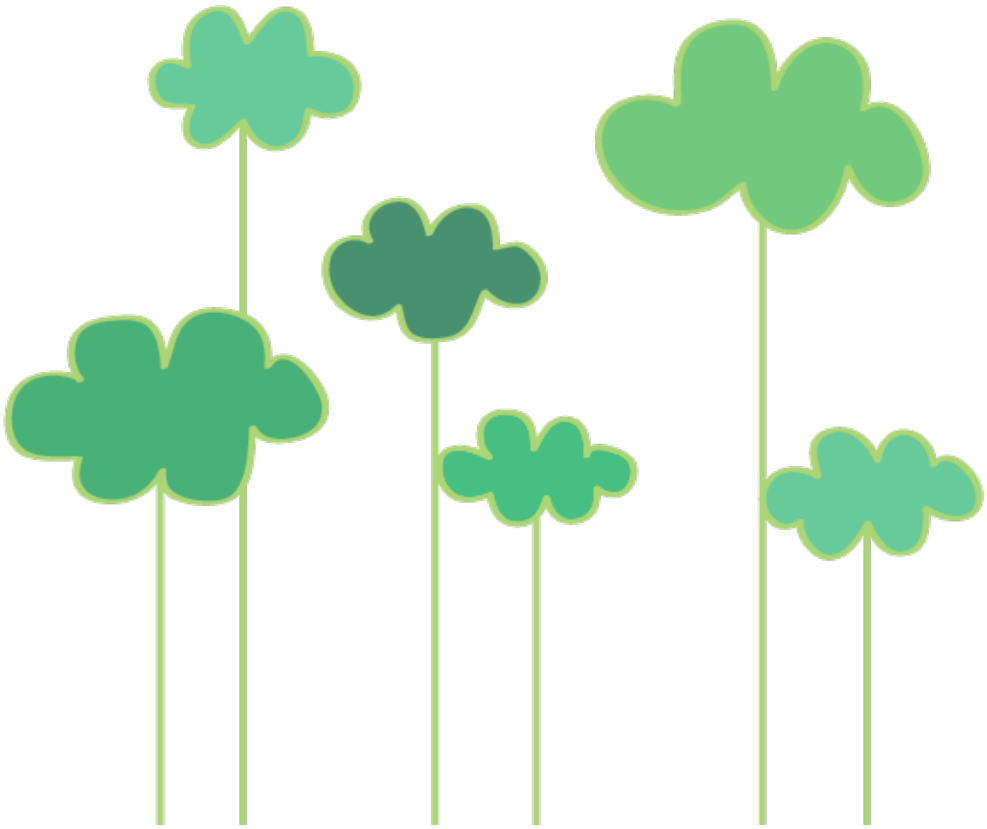

บทที่ 5
สื่อมวลชน และเครือข่ายกับบทบาทการสร้างกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิต

บทที่ 5
สื่อมวลชน และเครือข่ายกับบทบาทการสร้างกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิต

เครือข่ายความร่วมมือสิ่งแวดล้อมศึกษาและการสื่อสาร เป็นเรื่องของความร่วมมือในการทำงานและวิถีทางในการส่งต่อเรื่องราวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาและการทำงานของประเทศไทย ซึ่งในด้านของเครือข่ายความร่วมมือนั้น เราพบเครือข่ายร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มากขึ้นทั้งเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเครือข่ายที่มาแรงในช่วงปี 2552-2553 คงหนีไม่พ้นเครือข่ายชุมชนโลกเสมือนออนไลน์ (Social Network) ทั้งเครือข่ายผ่าน Blog, Hi5, Facebook, Twitter เป็นต้น ซึ่งหลายครั้งที่เครือข่ายโลกเสมือนเหล่านี้กลายเป็นพลังเล็กๆในการชี้นำและเผยแพร่เพื่อให้เกิดพลังที่มากพอในการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง แต่ก็เป็นสิ่งดีๆที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่การสื่อสารไม่ได้ตอบสนองแค่เรื่องธุรกิจหรือขับเน้นการเป็นปัจเจคบุคคลแต่เป็นเรื่องของคนในสังคมสมัยใหม่ที่มองเห็นปัญหาและพร้อมที่จะออกมาแสดงพลังบางอย่างร่วมกันโดยเฉพาะในด้านสิ่งแวดล้อม สำหรับในส่วนของการสื่อสารนั้นเราพบว่าการสื่อสารเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นยังถูกขีดวงจำกัดในสื่อกระแสหลัก ทว่าในส่วนของนักข่าวสิ่งแวดล้อม หนังสือ และนิตยสารยังเป็นส่วนที่ทำงานอย่างแข็งขัน แต่จากข้อจำกัดหลายด้านส่งผลให้นิตยสาร และสื่อด้านสิ่งแวดล้อมหลายแห่งผันตัวเองไปเล่นบทบาทในโลกอินเทอร์เนต (Internet) ผ่านสื่ออิเลกทรอนิกส์ออนไลน์ (Website) และเครือข่าย Social Network

สถานการณ์ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนอกจากจะเป็นช่วงก้าวพัฒนาการของรูปแบบการสื่อสารเพื่อการรับรู้เรื่องราวด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังแสดงถึงความตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มคนตัวเล็กๆ ที่ทำให้เห็นว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เรื่องที่ถูกมองข้ามหรือไม่ได้รับความสนใจ แต่พยายามสื่อสารทำความเข้าใจ และเสนอทางเลือกใหม่ๆ สู่สาธารณชน

สื่อมวลชน: โอกาสและความท้าทายของ New EE

การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต สื่อมวลชนเป็นภาคส่วนที่มีความสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีประเด็นการเรียนรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา ในระหว่าง ปี พ.ศ.2552-2553 มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับการส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้

25 ปี นิตยสารสารคดีแห่งการเรียนรู้

นิตยสารสารคดีเป็นนิตยสารที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในฐานะแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ นำเสนอประเด็นความรู้ที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นร่วมสมัยทางสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค และโลก สารคดีเป็นนิตยสารฉบับแรกๆ ของประเทศไทยที่นำเสนอประเด็นเรื่องโลกร้อน สงครามแย่งชิงน้ำ และวิกฤติพลังงาน ในช่วงปี 2552-2553 นิตยสารสารคดีได้เพิ่มเติมเซคชั่นพิเศษ Green Planet ขึ้นเพื่อนำเสนอประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ ทดแทนสกู๊ปหรือเรื่องขนาดยาวที่ต้องหมุนเสียนนำเสนอประเด็นที่หลากหลาย จุดเน้นของหน้าพิเศษ Green Planet คือการย่อยข้อมูลและนำเสนอให้เข้าใจง่ายเพื่อกลุ่มผู้อ่านรุ่นใหม่ นอกจากนี้นิตยสารสารคดียังได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการนำเสนอประเด็นสิ่งแวดล้อมจากการตั้งรับประเด็นเรื่องโลกร้อน สู่การเปิดประเด็นใหม่ๆ เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง เช่น จิตอาสา จักรยาน พลังงานทางเลือก และแม้การเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่อาจมีข้อจำกัดในการเผยแพร่ แต่สารคดีก็ได้มีการปรับตัวครั้งใหญ่ด้วยการรุกคืบเข้าไปสู่ฐานที่มั่นออนไลน์ ทั้งในลักษณะของเวปไซต์เพื่อการสืบค้นย้อนหลัง และเฟซบุค เพื่อเชื่อมโยงบทความใหม่ๆ จากนิตยสารออนไลน์ให้เข้าถึงผู้อ่านกลุ่มที่สนใจเครือข่ายสังคมออนไลน์ ตลอดเวลายี่สิบปีที่สารคดีได้รับการยอมรับในความเข้มข้นของสารคดีเชิงลึก สารคดียังคงไว้ซึ่งคุรภาพขณะเดียวกับปรับเปลี่ยนแนวทางการสื่อสารให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้วยการเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับผู้อ่านกลุ่มใหม่ที่เติบโตมากับวัฒนธรรมการอ่านแบบใหม่ด้วย

กบ (เรียนรู้)นอกกะลา

รายการโทรทัศน์ที่สร้างกระแสตอบรับได้อย่างน่าชื่นชมในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีจุดเน้นหลักที่การเปิดประเด็นการเรียนรู้เจาะลึก ในลักษณะส่งเสริมการตั้งคำถาม การเรียนรู้แบบสืบสอบอย่างเป็นระบบ เสน่ห์ของรายการอยู่ที่การเล่าเรื่องการสืบค้นอย่างสนุกน่าติดตาม โดยพิธีกรหนุ่มสาวรุ่นใหม่ สาระความรู้ที่ดูเหมือนเป็นสิ่งละอันพันละน้อย สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างแยกไม่ออก แนวทางการนำเสนอของรายการกบนอกกะลา จึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการพัฒนาการคิดแบบองค์รวม และการคิดเชิงระบบ รวมทั้งให้คุณค่ากับการใช้แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่เป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนอย่างถึงลูกถึงคนที่ตอบสนองความสนใจของผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทีวี 360 องศา

เป็นรายการที่นำเสนอเรื่องลมฟ้าอากาศแนวใหม่ที่ผู้คนคุ้นเคยและติดตาจากท่าประจำตัวและสโลแกนของพิธีกรอารมณ์ดี คุณธนินวัฒน์ พัฒนวีรคุณ ซึ่งปรับเปลี่ยนโฉมหน้าของการรายงานข่าวพยากรณ์เสียใหม่ด้วยการยกระดับเป็นรายการข่าวขนาดสั้น จำนวน 4 สกู๊ปต่อ 1 ตอน นำเสนอตอนละ 3 นาที และนำเสนอวันละ 3 ช่วง ในช่วงข่าวเที่ยงวันทันเหตุการณ์ เรื่องเด่นเย็นนี้ ข่าววันใหม่ และเรื่องเล่าเช้านี้ ทางไทยทีวีสีช่อง 3 จุดเด่นของรายการอยู่ที่การย่อยสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากเรื่องซับซ้อนฟังยากสู่เรื่องเข้าใจง่ายในเวลาเพียง 180 วินาที ขณะเดียวกันทีมผู้ผลิตก็ได้กำหนดโจทย์ในการนำเสนอไว้ที่การทำให้กระชับ ง่าย สื่อสาร ติดตาผู้ชม และสามารถโยงประเด็นสิ่งแวดล้อมแต่ละพื้นที่ ประเด็น มิติเวลา เข้าด้วยกัน ทั้งนี้สถานีได้เป็นกำลังหลักในการสนับสนุนอุปกรณ์เทคโนโลยี ส่วนทางบริษัทผู้ผลิตรับผิดชอบในการกำหนดเนื้อหาร่วมกับโต๊ะข่าวของสถานีและวางแนวทางการนำเสนอที่ง่ายต่อความเข้าใจและน่าสนใจ

พันแสงรุ้ง ของบริษัทป่าใหญ่ครีเอชั่น

เป็นรายการสารคดีเพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทางช่องสถานีไทยพีบีเอส มีความโดดเด่นในการศึกษาวิถีชีวิตผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บนพื้นฐานของภูมินิเวศวัฒนธรรม และนำเสนอให้เห็นถึงมิติของสังคมวัฒนธรรมในบริบทของสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ตลอดจนชูประเด็นเรื่องความหลากหลาย มิติด้านคุณค่าและจิตวิญญาณ นับว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในมิติวัฒนธรรมที่น่าสนใจยิ่ง

โลกออนไลน์ของโลกสีเขียวออนไลน์ / onopen.com / คนชายขอบ

เป็นเว็บไซต์และเครือข่ายข้อมูลร่วมสมัยที่เชื่อมต่อกับเครือข่ายข้อมูลอินเตอร์เน็ตอย่างตื่นตัว จากแต่เดิมที่โลกสีเขียวเคยนำเสนอเป็นนิตยสารและปิดตัวลงตามกระแสซบเวาของสื่อสิ่งพิมพ์ โลกสีเขียวได้หวนกลับเข้ามาสร้างความคึกคักใหม่ให้กับการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมผ่านเวปไซต์และหน้าเพจของเฟซบุคที่ทำงานประสานกัน กล่าวคือ มีหน้าเวปเพจของโลกสีเขียวออนไลน์เป็นฐานข้อมูล รวบรวมบทความ ข่าวและประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ ขณะเดียวกันก็มีเฟซบุคเป็น “หน้าต่างโชว์สินค้า” ผ่านการแชร์ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งตอบสนองวิถีการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ แม้จะมีข้อจำกัดในแง่ที่ว่า การนำเสนอข่าวหรือบทความเชิงลึกแบบที่โลกสีเขียวฉบับนิตยสารเคยได้รับการยอมรับอย่างสูงอาจไม่เหมาะสมนักกับสื่อยุคใหม่อย่างเฟซบุค ทำให้ทีมงานต้องมีการปรับแนวทางให้มีความหลากหลาย คงไว้ทั้งบทความ สกู๊ป คอลัมน์ โดยนักเขียน/นักข่าวผู้มากประสบการณ์ และเพิ่มเติมข่าวและงานเขียนขนาดสั้นที่ย่อยข้อมูลยากๆ นำเสนอด้วยภาษาและท่าทีที่เหมาะสมกับคนรุ่นใหม่ผสานกันไป

ในส่วนของเวปไซต์ที่นำเสนอเนื้อหาเข้มข้นทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เช่น **onopen.com** ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสืบค้นที่เน้นเจาะกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่าง ที่สนใจข้อมูลและทัศนะเชิงลึกจากนักวิชาการและผู้รู้ในสาขาวิชาเฉพาะ มีจุดเด่นคือความสดของข้อมูล ทันสมัย และมีทั้งกลุ่มที่นำเสนอเชิงลึก และกลุ่มที่นำเสนอประเด็นร่วมสมัยให้สื่อสารเข้าใจง่าย รวมทั้งเวปไซต์ส่วนบุคคล อย่างเช่น **คนชายขอบ** หรือในชื่อภาษาอังกฤษ Fringer ของ สฤณี อาชวนันทกุล ที่รวบรวมประเด็นร่วมสมัย งานเขียนส่วนบุคคล ตลอดจนงานเขียน ข่าว บทความ คลิปวีดีโอที่มีลักษณะเป็นคลังความรู้ร่วมกัน (Creative Common) ซึ่งเจาะลึกประเด็นทั้งในมิติของความยั่งยืน ในบริบทของสังคมไทยและต่างประเทศอย่างเข้มข้น

สถานการณ์ด้านเครือข่ายความร่วมมือ

เครือข่ายความร่วมมือ สามารถแบ่งออกเป็น**เครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทางการ** และ**เครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นทางการ** ซึ่งเราสามารถทำความเข้าใจในเครือข่ายทั้ง 2 ประเภทอย่างง่ายๆ ดังนี้

เครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทางการ

เป็นเครือข่ายทั้งในส่วนความร่วมมือของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ และรวมถึงเครือข่ายภาคประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์เดียวกันที่ชัดเจน ซึ่งในลักษณะของความร่วมมืออาจจะมีองค์กรกลางทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมร้อยการทำงานของกลุ่ม โดยองค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นสมาชิกจะมีบทบาทในการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน การรวมตัวกันของเครือข่ายในลักษณะนี้จึงมีแนวทางการปฏิบัติออกมาค่อนข้างที่จะเป็นทางการเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือจุดประสงค์ให้ได้มากที่สุด การเติบโตและความเข้มแข็งของเครือข่ายส่วนมากมีความมั่นคงและเป็นเครือข่ายที่ค่อนข้างแข็งแรง เช่น **เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม** (Social Venture Network Asia หรือ SVN Asia) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สนับสนุนและส่งเสริมการขับเคลื่อนด้านธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมให้กับกลุ่มธุรกิจขนาดกลางและเล็ก (SMEs), **คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย** (TBCSD หรือ ธวท.) เป็นเครือข่ายความร่วมมือขององค์ธุรกิจขนาดใหญ่กว่า 30 องค์กร เพื่อเสริมสร้างความตระหนักและพัฒนาศักยภาพในด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่สมาชิก รวมทั้งดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืน เช่น โครงการฉลากเขียว โครงการค่ายเยาวชนเรียนรู้ขยะ โครงการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเกาะเกร็ด, **โครงการเครือข่ายสารสนเทศด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย** (Thailand Energy and Environment Network: TEENET) เป็นเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองข้อมูลข่าวสารด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย โดยได้รวบรวมข้อมูลที่มีจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งก่อให้เกิดความสะดวกในการแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสื่อสารข้อมูลความรู้อย่างเป็นระบบ **เครือข่ายโรงเรียน Eco-School** เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันของครูและนักวิชาการ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในโครงการเป็นเครือข่ายที่มีส่วนงานสิ่งแวดล้อมศึกษา กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นเจ้าภาพ ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ทำให้ครูและนักวิชาการ ตลอดจนนักเรียนได้มีเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน จนถึงมีสื่อออนไลน์โลกเสมือน (Social Network) ผ่าน www.facebook.com **เครือข่ายตลาดสีเขียว** (Green Market Network) เป็นเครือข่ายผู้ผลิตสีเขียวที่สร้างพื้นที่เพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตที่เป็นมิตรต่อทั้งสุขภาพผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม เป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่มีเกิดขึ้นทั้งบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตผ่าน http://www.thaigreenmarket.com และการจัดตลาดนัดที่มีตัวตนจริงๆตามสถานที่ต่างๆ ที่เครือข่ายผู้ผลิตและกลุ่มผู้บริโภคตกลงกัน, เครือข่ายผักประสานใจ (CSA) ซึ่งเป็นเครือข่ายของระบบสมาชิกผักอินทรีย์ที่ทำในระบบสมาชิก CSA (Community Support Agriculture) โดยเครือข่ายดังกล่าวมีลักษณะในการเป็นการลงทุนร่วมกันของผู้ผลิตกับผู้บริโภค เปิดโอกาสให้ผู้บริโภครู้ว่าใครเป็นคนผลิต และช่วนให้ผู้ผลิตเห็นว่าใครที่เป็นคนบริโภค ซึ่งเป็นเสมือนการประสานหัวใจของคนปลูกผักกับคนกินผัก การปราศจากพ่อค้าคนกลางมาคอยกำหนดราคาทำให้ผู้ผลิตกับผู้บริโภคต่างมีความเอื้ออาทรต่อกันและทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมองกันในความสัมพันธ์ของการเป็นมนุษย์มากขึ้น**เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา** เป็นเครือข่ายที่ทำงานร่วมกัน 3 องค์กรท้องถิ่น คือ กลุ่มรักษ์เชียงของ ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง และโครงการแม่น้ำและชุมชน เครือข่ายจัดตั้งขึ้นเพื่อการอนุรักษ์แม่น้ำโขงและพื้นที่ลุ่มน้ำใกล้เคียงโดยเน้นการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นจากวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา ธรรมชาติ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งการทำงานของเครือข่ายก็คือการปกป้องและอนุรักษ์วิถีชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวเนื่องกับแม่น้ำโขงที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากเครือข่ายของกลุ่มผู้ใหญ่แล้ว ในส่วนของเครือข่ายเด็กและเยาวชนก็มีความเข้มแข็งเช่นกัน ตัวอย่าง เช่น **เครือข่ายเยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำคาน** เป็นการรวมตัวของกลุ่มนักเรียนจาก 3 โรงเรียนที่อยู่ริมสองฝั่งของแม่น้ำคาน ได้แก่ โรงเรียนท่าลี่วิทยา โรงเรียนบ้านท่าลี่ และโรงเรียนเลยพิทยาคม จากความคิดเด็กๆที่อยากเห็นสิ่งดีๆเกิดขึ้นในท้องถิ่นและการเปิดโอกาสของผู้ใหญ่ที่เล็งเห็นศักยภาพของเด็กๆ “กลุ่มรักษ์น้ำคาน” จึงกำเนิดขึ้นในราวปี 2550 จากวันนั้นถึงวันนี้กิจกรรมที่ทางเครือข่ายได้ร่วมกันทำกลายเป็นวัฒนธรรมของเด็กๆในท้องถิ่นที่ถักทอกันจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน **เครือข่ายกลุ่มเก่อญอโพ บ้านแม่ขะปู** จากเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของชุมชนใน 7 กลุ่มลุ่มน้ำ ได้แก่ กลุ่มลุ่มน้ำขาน, กลุ่มลุ่มน้ำวาง, กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูง, กลุ่มลุ่มน้ำแม่แจ่ม, กลุ่มลุ่มน้ำปิงตอนบน, กลุ่มลุ่มน้ำแม่ลาว และกลุ่มลูกโดด จากแผนการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ของเครือข่าย คกน. ที่มุ่งสืบสานเจตนารมณ์ และความรับผิดชอบต่อสังคมท้องถิ่นให้กับเหล่าเยาวชนที่จะเติบโตขึ้นเป็นอนาคตของชุมชน ก่อให้เกิดกลุ่มเยาวชนต่างๆกระจายอยู่ตามลำน้ำในพื้นที่ทั้ง 7 กลุ่ม โดย “กลุ่มเก่อญอโพ บ้านแม่ขะปู” เป็นกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้น ที่ผ่านมาผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักเพื่อการพัฒนาเด็กๆในท้องถิ่น ในขณะที่เด็กๆในชุมชนเองก็มีความกระตือลือร้นและต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน และร่วมกับผู้ใหญ่ทำกิจกรรมดีๆ เพื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ปัจจุบันทางกลุ่มพยายามเชื่อมต่อความร่วมมือกับเครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา ซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของเยาวชนทั้ง 4 ภาคของประเทศไทยที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นถิ่นของตนซึ่งเป็นการเชื่อมต่อเครือข่ายจากกลุ่มที่เกิดแรงหนุนของคนในชุมชนกลุ่มเล็กๆ กับเครือข่ายใหญ่ๆในระดับประเทศ แต่สิ่งสำคัญไปกว่านั้นคือเครือข่ายดังกล่าวช่วยให้ชุมชนและเด็กก้าวไปอย่างมีหมุดหมายที่ชัดเจนร่วมกัน

เครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นทางการ

เป็นเครือข่ายความร่วมมือที่มีการรวมตัวโดยไม่มีใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นผู้นำอย่างแท้จริง แต่เป็นกลุ่มคนที่รวมตัวกันด้วยจุดประสงค์ที่สอดคล้องกันและมีความต้องการที่จะขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยผู้เข้าร่วมในเครือข่ายไม่จำเป็นต้องแสดงฐานะการเป็นสมาชิก คือไม่จำเป็นต้องสมาชิกในเครือข่ายแต่เป็นคนที่มีความสนใจ มีความคิดความเห็นและมีประเด็นความห่วงใยที่อยากจะแสดงออกและร่วมกัน เป้าหมายหลักมีความชัดเจนตามอุดมการณ์แต่จุดประสงค์หรือหลักไมล์ในการเดินทางของกลุ่มสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ความเป็นจริงเพื่อให้การขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายสามารถบรรลุเป้าหมายหลัก เครือข่ายดังกล่าวจึงเป็นเครือข่ายที่เกิดจากใจ เป็นเครือข่ายที่ถักทอจากความคิดความเห็นร่วมกัน การเติบโตของเครือข่ายเป็นไปโดยธรรมชาติ เช่น

- **เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา** ซึ่งถึงแม้จะมีคุณทรงกลด บางยี่ขัน เป็นหัวหอก แต่สมาชิกที่เข้าร่วมเรียนรู้เป็นกลุ่มคนที่อาศัยในกรุงเทพฯ โดยผู้เข้าร่วมสามารถเข้ามาร่วมได้ตามความสนใจทั้งในส่วนของ กิจกรรม “วิชาอะไร” และ กิจกรรม “การเดินทาง” (ทริป) ใครอยากจะเข้าร่วมตอนไหนหรือเวลาใดก็สามารถมาร่วมได้ตามความสะดวก โดยมี www.lonlytree.net เป็นสื่อกลางในการสื่อสารของกลุ่ม

- **กลุ่ม Big Trees** เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นในช่วงปลาย พ.ศ. 2553 เกิดจากคนในเมืองที่รับไม่ได้กับการตัดไม้จามจุรีใหญ่อายุกว่าร้อยปีในซอยสุขุมวิทตามความต้องการของกลุ่มอหังสาริมทรัพย์ที่ต้องการพัฒนาพื้นที่เพื่อปลูกสร้างอาคาร จุดเริ่มของเครือข่ายเป็นคนที่รู้จักกันก่อนจากนั้นจึงมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนในโลกไซเบอร์จนทำให้เกิดเครือข่ายใน Social Network ก่อน จากนั้นจึงขยายต่อไปเรื่อยๆ เครือข่ายดังกล่าวจึงเกิดจากกลุ่มคนเล็กๆที่อยากจะปกป้องต้นไม้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ที่เหลือน้อยอยู่แล้วให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

- **กลุ่มอาสาสมัครเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม** จากเครือข่ายของผู้ใหญ่ลองหันมาดูเครือข่ายของเด็กๆ ที่เกิดขึ้นจากหัวใจที่อยากจะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภายหลังจากการเข้าค่ายฝึกอบรมสำหรับเยาชน เรื่อง “เยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับสภาวะโลกร้อนที่เราช่วยกันได้” ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จากความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมและมิตรภาพระหว่างเด็กๆที่มาจากต่างโรงเรียน ต่างพื้นที่ ต่างภูมิภาคส่งผลให้เกิดการชวนคิดชวนคุยกันจนเกิดเป็นเครือข่ายเด็กๆที่อยากทำสิ่งดีๆเพื่อโลก เด็กๆใช้การสื่อสารหลักในชุมชนโลกเสมือนออนไลน์ (Social Network) อย่าง Facebook เป็นสะพานเชื่อมความรู้สึกนึกคิด มิตรภาพที่เด็กๆมีต่อกัน และพลังเล็กๆที่อยากแสดงออกเพื่อโลกที่เขาอาศัยอยู่

แน่นอนว่ายังมีเครือข่ายเด็กๆ อีกมากมายที่อยู่ในชุมชนโลกเสมือนออนไลน์ (Social Network) ซึ่งต้องยอมรับว่าความรวดเร็วของการสื่อสารด้วยช่องทางอินเทอร์เนตและการมีเวปไซด์ที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนในการสร้างใช้ชุมชนโลกเสมือน (Social Network) อย่าง Facebook และ Twitter ได้กลายมาเป็นตัวอำนวยความสะดวกให้เกิดจุดเริ่มของเครือข่ายทางสังคม

อย่างไรก็ดียังมีเครือข่ายเด็กๆ ที่ไม่ได้เริ่มจากกระแส Facebook และ Twitter อย่างเช่น เครือข่ายเด็กๆที่เกิดขึ้นจากความคิดความเห็นที่ตรงกัน อย่างเช่น **กลุ่มเครือข่ายเยาวชนอำเภออุ้มผาง** ที่เกิดจากแรงบันดาลใจของคนหนุ่มคนสาวของอำเภออุ้มผางตั้งแต่ปี 2535 ที่ต้องการจะปกป้องและอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเน้นการทำความเข้าใจกับชุมชนผ่าน “วารสารดอกเสี้ยว” แต่จากการกดดันจากผู้มีอิทธิพลเครือข่ายดังกล่าวต้องยุติบทบาทตัวเองลงในปี 2538 จนปี 2550 เครือข่ายดังกล่าวจึงเริ่มต้นอีกครั้ง ในนามของ “กลุ่มเยาวชนอำเภออุ้มผาง” โดยการถ่ายทอดแนวคิดจาก อดิศร บุญตาล อดีตประธานกลุ่มวารสารดอกเสี้ยว ประสานกับทางโรงเรียนอุ้มผางวิทยาคม ได้เปิดรับสมัครสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรม การส่งต่อทางอุดมการณ์จาก “กลุ่มหนุ่มสาวอุ้มผาง” สู่ “กลุ่มเยาวชนอุ้มผาง” ท่ามกลางการลุกคืบของการบุกรุกผืนป่าเพื่อการปลูกพืชเชิงเดี่ยวป้อนบริษัทอุตสาหกรรมอาหารได้ก่อให้เกิดการสานสร้างเครือข่ายของเยาวชนในท้องถิ่นที่ลุกขึ้นมาดูแลรักษาทรัพยากรในชุมชนของตัวเองโดยมีพลังของเยาวชนที่เปรียบเสมือนอนาคตของชุมชนสร้างกลุ่มสานเครือข่ายขยายความรู้ความเข้าใจและร่วมกันทำสิ่งเล็กๆเพื่อผืนป่าและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

บทส่งท้าย

การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เน้นการสื่อสารไร้พรมแดนมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการเติบโตของความสัมพันธ์แนวราบของผู้คนเป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานของสื่อมวลชน และการเติบโตอย่างรวดเร็วของกลุ่มสนใจในลักษณะเครือข่ายที่หลากหลาย และกระจายไปทั่วทุกภูมิภาค จากเดิมที่การสื่อสารประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมักเกิดขึ้นในแวดวงการรับรู้แคบๆ แต่ปัจจุบัน แนวโน้มดังกล่าวได้เปลี่ยนไป มีผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตข้อมูลข่าวสารมากขึ้นด้วยช่องทางของโลกอินเตอร์เน็ต สื่อมวลชนจึงเปิดช่องทางใหม่ๆ ขยับขยายกลุ่มเป้าหมาย และปรับเปลี่ยนท่าทีในการนำเสนอสาระความรู้ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของประเด็นที่ฉับไวมากขึ้น และซับซ้อนมากขึ้น

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการ คือช่องทางการสื่อสารในยุคโลกาภิวัฒน์ โดยเฉพาะการสื่อสารทางสื่ออิเลกทรอนิกส์ออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เนต (Internet) โดยเฉพาะชุมชนโลกเสมือนออนไลน์ หรือ Social Network ทั้งในส่วนของ Website, Facebook, Twitter, ตลอดจน Blog ต่างๆ ช่องทางเหล่านี้ได้รับการพัฒนาขึ้นจนมีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อผู้คนที่อยู่ต่างที่ต่างบริบทการทำงานได้มีพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างคนในกลุ่มและเครือข่ายที่ทำงานร่วมกัน ตลอดจนการขยายเครือข่ายไปสู่กลุ่มคนอื่นๆและทำให้เกิดการรับรู้ของสาธารณะดึงการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคมที่คิดที่เห็นในประเด็นที่สอดคล้องกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนเป็นการสื่อสารระหว่างกันเบื้องต้นก่อนที่จะขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันต่อไป

เครือข่ายต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงสองปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่สังคมไทยกำลังเผชิญ เครือข่ายขนาดใหญ่สานความร่วมมือกันขึ้นจะด้วยเหตุผลใดก็ตามแต่จะด้วยจิตสำนึกที่เกิดขึ้นท่ามกลางภัยพิบัติที่จำต้องเผชิญในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กระแสการพัฒนาแนวใหม่ของโลกที่เน้นความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อๆไป กฎหมายที่สร้างบทบังคับเอื้อให้ภาคส่วนต่างๆต้องคืนกำไรสู่สังคม หรือต้องการทำเพื่อให้ได้ชื่อว่าทำเพื่อสร้างภาพลักษณ์สีเขียวให้กับหน่วยงานองค์กรของตน จะด้วยเหตุผลใดก็ตามแต่นี่ย่อมแสดงให้เห็นว่าประเด็นเรื่องราวด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ขยับขยายและเผยแพร่สู่วงคิดของสังคมไทยมากขึ้น โดยเฉพาะการเกิดเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษากลุ่มเล็กๆ ที่เริ่มจากคนตัวเล็กๆในสังคมที่ร่วมกันคิดฝันและอยากจะเริ่มลงมือทำสิ่งดีๆเพื่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อสังคมส่วนรวม ผู้คนเหล่านี้เป็นดั่งเมล็ดพันธุ์สีเขียวของสังคม การถักทอเครือข่ายผ่านการมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่ก็ดี ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันก็ดี หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสังคม Social Network ก็ดี ช่องทางเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดพลังที่ช่วยกระตุกการรับรู้ของคนส่วนใหญ่ในสังคมให้รู้ว่าโลกใบนี้กำลังรอพลังเล็กๆ จากพวกเราทุกๆคน

บทที่ 6

บทสรุป ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

บทที่ 6
บทสรุป ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

ความเคลื่อนไหวของงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 จำแนกตามภาคส่วนต่างๆ ได้ดังนี้

นโยบายการศึกษาของประเทศและความเคลื่อนไหวที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษา

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสำคัญในเรื่อง “สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ทั้งภายในและระหว่างประเทศ เป็นประเด็นหลักที่ส่งผลให้หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ปรับเปลี่ยนและปรับตัวให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลง เกิดการขยับขยายขอบเขตการทำงานสิ่งแวดล้อมจากเดิมที่มุ่งเน้นบริบทของสถานศึกษาไปสู่การจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ โดยสานพลังของภาคีเครือข่ายจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ในช่วง พ.ศ.2552-2553 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเผยแพร่แผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.2551-2555 สู่การรับรู้ของเครือข่ายการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ส่งผลให้มีการผลักดันให้เกิดโปรแกรม โครงการและกิจกรรมที่ตอบสนองยุทธศาสตร์ต่างๆ ของแผนหลัก การมีนโยบายที่ชัดเจน ตลอดจนการปรับบทบาทและกำหนดทิศทางการทำงานให้สอดประสานไปกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดย กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นทั้งโอกาสและความท้าทายที่สำคัญยิ่งของแวดวงสิ่งแวดล้อมศึกษาในรอบ 2 ปีที่ผ่านมาของประเทศไทย

การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยหน่วยงานภาครัฐ

การขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยหน่วยงานภาครัฐ ในระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญในส่วนของการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ กับภาคส่วนอื่นๆ นอกภาครัฐที่ต่อเนื่องและมีการขยายเครือข่ายที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น มีการขยายขอบเขตการทำงานสู่กลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ เพิ่มเติม เช่น เจ้าหน้าที่จากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรไม่แสวงผลกำไร เป็นต้น ในส่วนของโปรแกรม และกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนยังคงมีการทำงานต่อเนื่องผ่านชุดกิจกรรมหรือโครงการใหม่ๆ ที่ริเริ่มจากหน่วยงานภายนอก จุดแข็งและปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังคงเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจจัยตัวบุคคล ทั้งผู้บริหารองค์กร ครู และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติ ที่แสดงให้เห็นความต้องการจำเป็นในการจัดโปรแกรมเสริมสร้างศักยภาพอย่างเป็นระบบต่อไป

การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยส่วนที่ไม่ใช่ราชการ

การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในกลุ่มภาคธุรกิจ

ในช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่ทางภาคธุรกิจแต่ละบริษัทจัดขึ้นเพื่อคืนกำไรให้สังคมผ่านงาน CSR หรืองานด้านอื่นๆเพื่อมุ่งให้เห็นถึงความใส่ใจที่บริษัทมีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โครงการส่วนใหญ่มีการนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ามาใช้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย และแนวโน้มในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนก็มีมากขึ้น

บริษัทธุรกิจที่เคลื่อนไหวงานด้านสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะเป็นภาคธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมทั้งด้านงบประมาณการบริหารจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะหลายองค์กรจะมีส่วนงานด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง เนื้องานส่วนใหญ่ยังคงเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมคู่ขนานไปกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ผ่านโครงการที่เน้นกิจกรรมจิตอาสา หรือโครงการระยะยาวที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ สร้างทักษะ และเพิ่มเติมมุมมอง ค่านิยมในการอนุรักษ์และใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อมผ่านกลุ่มเป้าหมายทั้งบุคลากรในองค์กรและขยายไปจนถึงครอบครัวของบุคลากรในองค์กร เด็กและเยาวชนทั้งการศึกษาในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย รวมทั้งชุมชนและกลุ่มประชาชนผู้สนใจทั่วไป ซึ่งงานเหล่านี้ล้วนมีการนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้หนักเบาตามเนื้องาน จุดเน้นสำคัญตามแต่ละโครงการกิจกรรม

ในมุมมองของนักธุรกิจส่วนใหญ่มองว่างานที่ตนทำคือ “ความรับผิดชอบต่อสังคม” แต่ไม่ได้มองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่ทำเป็นการให้ความรู้ ทักษะ และมุมมองเพื่อสร้างกระแสวัฒนธรรมสีเขียวในสังคมอย่างแท้จริง และองค์กรส่วนใหญ่ยังมองว่าโครงการหรือกิจกรรมที่ทำตนจะได้รับประโยชน์ด้านใดบ้าง ภายใต้ทฤษฎีได้ทั้งผู้ให้-ผู้รับ (Win-Win) และปฏิเสธไม่ได้ว่าการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมก็คือการสร้างภาพลักษณ์ดีๆให้กับองค์กร ซึ่งจะเห็นได้จากหน้าโฆษณาประชาสัมพันธ์กิจกรรม CSR ด้านสิ่งแวดล้อมผ่านตามสื่อต่างๆ ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หน้าหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารต่างๆ

นอกจากนี้กระแสการตื่นตัวในสังคมที่เริ่มคึกคักอย่างยิ่งในช่วงสองปีที่ผ่านมาคือ “กระแสบริโภคสีเขียว” ส่งผลให้เกิดธุรกิจสีเขียว ซึ่งเป็นธุรกิจขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง ซึ่งกลุ่มธุรกิจเล็กๆเหล่านี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาด้วยตนเอง จนพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจการทั้งวงจรการผลิตจนสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นทางเลือกอีกหนึ่งทางเลือกให้กับผู้บริโภค

อย่างไรก็ดีสิ่งที่ภาคธุรกิจต่างๆยังขาดคือ เครือข่ายการทำงานที่ทำร่วมกันทุกภาคส่วน หน่วยงานและเครือข่ายต่างๆที่จะเข้ามาช่วยในการให้องค์ความรู้ที่ขาด และเติมเต็มการทำงาน รวมถึงเชื่อมโยงการทำงานในภาคส่วนต่างๆให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อผลักดันให้เกิดผลทางสังคม

<u>การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในกลุ่มขององค์กรไม่แสวงกำไร</u>

ในช่วงปี 2552-2553 มีองค์กรไม่แสวงหากำไรจำนวนไม่น้อยที่ประกอบไปด้วยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา รวมทั้งหลายๆโครงการในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาก็เป็นไปตามเป้าหมายประสบผลสำเร็จจนเป็นที่น่าพอใจ และหลายๆโครงการสามารถเป็นต้นแบบที่ดีในการได้มองการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาซึ่งไม่ได้จำกัดแค่ตัวนักเรียน เด็กและเยาวชน และคงไม่คับแคบพื้นที่ของสิ่งแวดล้อมศึกษาให้จำกัดแค่ในรั้วโรงเรียน แต่องค์กรไม่แสวงกำไรเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน

ปัจจัยสำคัญที่เป็นจุดแข็งขององค์กรไม่แสวงกำไรเหล่านี้คือความชัดเจนของอุดมการณ์และเป้าหมายที่แต่ละองค์กรมีอยู่ ความมีอิสระ ความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ การมีบุคลากรที่เชี่ยวชาญในด้านสิ่งแวดล้อมและคนที่ทำงานด้านนี้ส่วนใหญ่เป็นคนมีใจให้งาน ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนเอื้อต่อการริเริ่มสร้างสรรค์และพัฒนาวิธีการทำงาน ทำให้การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของแต่ละองค์กรไม่หยุดนิ่ง

ข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่องค์กรส่วนใหญ่ไม่สามารถสร้างรายได้ได้เองจึงทำให้องค์กรเหล่านี้ต้องการทุนสนับทั้งจากภายในและภายนอก โดยเฉพาะแนวโน้มช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมา หลายองค์กรได้เลิกขอทุนสนับสนุนจากต่างประเทศแต่รับเพียงทุนสนับสนุนจากภายใน ประการหนึ่งก็เพื่อกระตุ้นให้ทุกฝ่ายรับรู้ว่าสิ่งแวดล้อมของคนในประเทศไหนคนในประเทศนั้นต้องช่วยกันดูแล

อย่างไรก็ดีจากข้อจำกัดด้านงบประมาณที่จะใช้ส่งเสริมสภาวะการทำงานขององค์กร ทำให้หลายองค์กรหันกลับมาทบทวนบทบาทของตนและช่วยผลักดันให้องค์กรพัฒนาเอกชนทั้งหลายต้องหาเครือข่ายเพื่อเติมเต็มและหนุนเสริมในการทำงานทั้งจากภาครัฐและภาคธุรกิจ แม้จะเป็นการหนีจากข้อจำกัดหนึ่งมายังอีกข้อจำกัดหนึ่งที่ทำให้การทำงานขององค์กรต้องผูกติดกับภาคธุรกิจ และหลายครั้งถูกทำให้กลายเป็นเครื่องมือในการโฆษณางานด้าน CSR ขององค์กรภาคธุรกิจ แต่ถึงอย่างไรการสนับสนุนจากเครือข่ายที่หลากหลายก็ยังเป็นความจำเป็นต่อการริเริ่ม สานงาน ขององค์กรไม่แสวงกำไร

กิจกรรมของบุคคลและภาคประชาสังคม

ภาพรวมกิจกรรมในช่วงปี 2552-2553 ในส่วนของบุคคลและภาคประชาสังคม จะเป็นการทำงานในเงื่อนไขของวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริงๆ บุคคลที่จะกลายมาเป็นผู้ให้คนอื่นได้หรือกลายเป็นคนต้นแบบที่ให้ผู้คนได้เรียนรู้ทุกคนจะมีศรัทธาและอุดมการณ์ รวมทั้งได้ผ่านประสบการณ์ในวิถีทางที่เลือกพึ่งพาตนเอง และนำชีวิตของตนเองให้ผ่านการเรียนรู้จากชีวิตจริง ลองผิดลองถูกจนสำเร็จและกลายเป็นครูถ่ายทอดความรู้ในแต่ละเรื่อง เช่น เกษตรอินทรย์ เกษตรพอเพียง วิถีการพึ่งตนเอง เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มภาคประชาสังคมนั้นก็มีอยู่อย่างหลากหลาย ส่วนใหญ่เกิดจากความรักความชอบที่จะเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม จนเกิดเป็นเครือข่ายที่จะเรียนรู้ไปด้วยกัน และรวมถึงเครือข่ายที่เกิดขึ้นเพราะความต้องการที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและมีเป้าหมายปลายฝันร่วมกัน ในส่วนของกลุ่มชุมชนที่รวมตัวกันส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาหรือวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เกิดความขัดแย้ง และเกิดภัยพิบัติ ทำให้ชาวบ้านต้องหันกลับมาทบทวนตัวเองและร่วมมือกันแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าและสถานการณ์ในระยะยาวในรูปแบบต่างๆ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของบุคคลและกลุ่มภาคประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่หลอมรวมอยู่ในวิถีชีวิต อาทิ การเรียนรู้ในวิถีการเกษตร การเรียนรู้วิถีชีวิตที่พึ่งพาตัวเอง การจัดการองค์ความรู้ของชุมชน การสร้างสรรค์แนวทางในการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เริ่มจากตัวเอง จนขยายไปเป็นความสนใจร่วมจนกลายเป็นเครือข่ายเรียนรู้ร่วมกัน

ในช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมาแนวโน้มของการทำงานกลุ่มนี้ได้เพิ่มมิติการทำงานร่วมกับสถานศึกษามากขึ้น ทั้งการไปเป็นวิทยากรท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชนที่คอยให้ความรู้นักเรียนทั้งในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษาบนพื้นที่จริง ณ ศูนย์เรียนรู้ของตน ไปจนถึงการร่วมกับโรงเรียนสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จัดค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นนิมิตหมายที่ดีในช่วงสองปีที่ผ่านมาว่างานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเรื่องของคนทุกคน

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรสิ่งแวดล้อมศึกษา พบทั้งในส่วนการฝึกอบรมระยะสั้น โดยเครือข่ายคนทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา นักวิชาการ และนักปฏิบัติ หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าวมีอย่างหลากหลายทั้งกลุ่มเป้าหมาย ประเด็นการทำงาน และกิจกรรมการเรียนรู้ ในส่วนของสถาบันการศึกษามีหลักสูตรที่เปิดสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในระดับรายวิชา สำหรับหลักสูตรปริญญาตรี โปรแกรมระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งมีจุดเน้นต่างกันไปตามแนวทางของสถาบัน นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายของคณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาหนุนเสริมเชิงวิชาการให้กับโปรแกรมการฝึกอบรมในหลากหลายโครงการ ความเคลื่อนไหวการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษายังปรากฏอย่างคึกคักในกลุ่มการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เน้นการสานเครือข่ายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีการจัดทั้งในระดับบุคคล กลุ่มสนใจ สถาบันวิชาการ และองค์กรไม่แสวงกำไร

สื่อมวลชนและเครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อม

ช่วงปี 2552-2553 ที่ผ่านมานับว่าเป็นช่วงที่เครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทยขยับขยายความร่วมมือในการทำงานมากขึ้น หลายเครือข่ายประสบความสำเร็จในการทำงาน อย่าง เช่น *เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา เครือข่ายเยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำคาน กลุ่มเครือข่ายเยาวชนอำเภออุ้มผาง* ซึ่งทั้งสามกลุ่มได้รับ “รางวัลลูกโลกสีเขียว” อันเป็นรางวัลที่มอบให้กับผู้คนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมและมีการทำงานที่โดดเด่นในแต่ละปี

หลายเครือข่ายทำหน้าที่สร้างกระแส ปลุกสำนึกและสร้างพื้นที่สำหรับส่งต่อข่าวสาร สื่อสารข้อมูล ริเริ่มกิจกรรมดีๆ ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับสังคมจนก่อกลายเป็นเรื่องที่ผู้คนในสังคมต้องเหลียวหลังมาใส่ใจและฉุกคิด อย่างเช่น *เครือข่ายตลาดสีเขียว* ซึ่งปลุกกระแสการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสุขภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงสินค้าที่ส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมต่อสังคมอย่างแท้จริง *กลุ่ม Big Trees* ซึ่งปลุกกระแสการอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ในเมืองกรุงกระแสนี้ได้ลุกลามสู่ตัวเมืองใหญ่ในจังหวัดต่างๆ อาทิ ขอนแก่น เชียงใหม่ กระแสสิ่งแวดล้อมเมืองของคนในเมืองเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นทีละเล็กทีละน้อย เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงา ซึ่งช่วยสร้างพื้นที่ให้คนในเมืองใหญ่ได้หันมาใส่ใจรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวและเกิดกลุ่มทำกิจกรรมเล็กๆด้วยกัน

หลายเครือข่ายเป็นตัวประสานความร่วมมือหน่วยงานและองค์กรทั้งในส่วนภาครัฐและภาคเอกชนให้เกิดความร่วมมือและเกิดการทำงานร่วมกัน เกิดพลังร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม ตัวอย่าง เช่น *เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social Venture Network Asia หรือ SVN Asia) คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย (TBCSD หรือ ธวท.) โครงการเครือข่ายสารสนเทศด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย (Thailand Energy and Environment Network: TEENET)*

ในส่วนของสื่อมวลชน มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนช่องทางการสื่อสารให้สอดรับกับยุคสมัยของข้อมูลข่าวสาร และเครือข่ายอินเตอร์เน็ต มีความพยายามของสื่อสิ่งพิมพ์ในการสื่อสารกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยเปิดพื้นที่สื่อในลักษณะเว็บเพจ เว็บเครือข่ายสังคม เพื่อนำเสนอข้อมูลข่าวสาร มีการปรับแนวทางการนำเสนอสาระข้อมูลให้ง่ายต่อการเข้าใจ และฉับไว ทันต่อ

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2552-2553 ได้พบข้อสังเกตสำคัญ ดังนี้

1. งานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาได้มีการขยายตัวครอบคลุมทั้งระบบการศึกษา

ได้แก่ การศึกษาแบบเป็นทางการ ผ่านโรงเรียนและสถาบันการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่จัดโดยองค์กรนอกภาครัฐและเครือข่ายความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ความท้าทายสำคัญในการพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในอนาคต

2. การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในการศึกษาอย่างเป็นทางการในระบบโรงเรียน

ยังมีความสับสนระหว่างแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่บูรณาการเข้าสู่หลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนในกลุ่มสาระต่างๆ กับการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ครูผู้สอนจำนวนมากยังมีความเข้าใจว่าการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมในกลุ่มสาระย่อยภูมิศาสตร์ และกลุ่มสาระย่อยชีวิตกับสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ขณะที่ครูและนักสิ่งแวดล้อมศึกษาพิจารณาว่ากิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกิจกรรมบูรณาการสหวิทยาการ และไม่ควรถูกกำหนดตายตัวภายใต้บริบทของชั้นเรียน

3. การเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

ทำให้เกิดแนวทางการทำงานที่หลากหลาย ขณะเดียวกันยังมีความซ้ำซ้อนทั้งในด้านประเด็น พื้นที่การทำงานและกลุ่มเป้าหมาย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการพิจารณาถึงเจ้าภาพและแกนนำที่มีบทบาทชัดเจน เครือข่ายที่เป็นรูปธรรมและเวทีหนุนเสริมที่มีความต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ

จากผลการศึกษา คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. แนวโน้มการขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องมี “เจ้าภาพหลัก” ในการผลักดันไปสู่ทิศทางเดียวกัน รวมทั้งการมีนโยบายที่ชัดเจน ผ่านการรับรู้และยอมรับเป็นแนวทางการทำงานร่วมกันเปนปัจจัยที่สำคัญยิ่งและจำเป็นต้องมีและกลไกบริหารจากทุกภาคส่วนที่จะสนับสนุน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องแสดงบทบาทนำ และเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐที่ขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรมต่อไป

2. การสร้างเครือข่าย และการเกิดเครือข่ายการทำงานแนวราบอย่างไม่เป็นทางการ เป็นแนวทางที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมซึ่งเกิดขึ้นแล้ว และจำเป็นต้องมีการเชื่อมต่อเครือข่ายให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น โดยมีหน่วยเชื่อมต่อ (Hub) ในหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับประเภทของเครือข่าย เช่น เครือข่ายโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคม และมีเวทีที่ให้หน่วยเชื่อมต่อ ตลอดจนเครือข่ายเหล่านี้ได้เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. ประเด็นการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษามีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นโอกาสให้คนทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งร่วมมือกับ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อยกระดับเชิงคุณภาพในการทำงานสิ่งแวดล้อมให้ตอบสนองความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคม กระบวนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรจึงเป็นยุทธศาสตร์การทำงานที่ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องเร่งผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และใช้พลังของเครือข่ายในการหนุนเสริมเชิงคุณภาพต่อไป

Executive Summary

Environmental Education for Sustainable Development (EESD) is an approach which integrates the concepts of Environmental Education (EE) and of Sustainable Development (SD) due to Decade of Education for Sustainable Development (DESD) during 2005-2014 declared by United Nations. The ultimate goals of EESD are to create citizens with understanding, awareness of values, expected attitudes, and decision making skills. The goals include their own practices and engagement with others for preserving and making decisions on issues related to environment considering the dimensions of sustainability and the balance among environment, economy, and society and culture.

According to the review of the policy and the dynamic of EESD in Thailand and other countries, during 2009-2010, it was found that the significant trends of change in "Environmental Education for Sustainable Development" are the major issues which have driven key agencies directly responsible for promoting EE to adapt and adjust the strategies in order to cope with those trends of change. The strategies include the expansion of framework on environment from focusing on school as a key agent to establishing mechanism and strategic plans to encourage other key non-governmental partners to conduct EE for new targets. Moreover, during the past two years, the core EESD (2008-2012) has been publicized in order to promote the recognition of EE networks, as well as, to launch of programs, projects, and activities responding to the strategies in the core EESD plan. Therefore, the support from the policy level including the adjustment and the directionality of implementation in order to respond to the trends of change in EESD by the key governmental agencies such as Department of Environmental Quality Promotion is an important opportunity and challenge during the past 2 years of the implementation of EE in Thailand.

The implementation of EESD by governmental sectors in Thailand during 2009-2010 was interesting in terms of the establishment of collaboration among governmental and other non-governmental sectors, the working network expansion to new targets such as officials from local authorities, private sectors, and non-profit organizations, aa well as, the ongoing implementation through a series of activity or new projects initiated by outsource agencies. Strengths and conditional factors influencing the implementation of EESD are still directly related to individual factors which include organization administrator, teacher, and implementer. These findings show the needs for systematic capacity building in the future.

In general, the implementation on EESD from non-governmental agencies during 2009-2010 was actively and vigorously developing. The projects and activities were varied according to work issues for each community, person, group, and organization. In terms of private sectors, it was found that many organizations have supported projects which were related to EESD and many of which have been implemented continuously and progressively such as *EGCO Forest Youth Camp by EGCO Group and 5th and 6th Honda Green School by Asian Honda Motor Co., Ltd. and Thai Environmental and Community Development Association (Magic Eyes).* One prominent point of EE work implemented and supported by private sectors is the continuous sponsorship for resources provision including the establishment of network with governmental sectors, educational and academic institutes, NGOs, and civil society which strengthens the implementation and provides a platform of sharing and learning, as well as, developing EE process effectively.

In terms of partnership during 2009-2010, it was found that the networks on EE in Thailand were more widened. Successful networks such as Natural Resources and Mekong-Lanna Culture Conservation Network, Namkan Conservation Youth Network, Aumpang District Youth Network have won Green Globe Award during 209-2010- an award annually granting to people concretely and outstandingly dedicating for environmental conservation.

Several networks focus on raising the awareness, creating communication platform, initiating interesting activities related to EE in society. For examples, *Green Market Network* works on raising the awareness of eco-friendly product consumption, *Big Tree Group* works on big trees conservation in urban area which has become a trend in Konkaen and Chiangmai as well as, *Lonely Tree Network* works on creating space for people in urban areas to realize the importance of environment and to conduct small-scale activities together.

Moreover, the other group of networks is working on connecting both governmental and private agencies and organizations to work together on environment. The examples are *Social Venture Network Asia (SVN Asia), Thailand Business Council for Sustainable Development (TBCSD), and (Thailand Energy and Environment Network: TEENET).*

One interesting observation is the channels of communication in the age of Globalization through online electronics device: Internet Network, especially, Social Network such as Hi 5, Facebook, Twitter, and Blog. These channels have been so advanced that they can connect people with different working context and provide space for people who share similar interest to communicate, to widen the network, to raise the public awareness, to engage participation of people in the society, and to exchange information and opinion. In other words, these online social networks help establish a platform of communication before implementing the work of EESD in the future.

Networks which had been established during the past few years were to address the environmental crisis occurring in Thailand. Either from the consciousness after having been through all disasters for many years together or any other reasons, different sectors collaborated and built up large-scale networks. Anyhow, this has been a new trend of global development emphasizing on sustainability for the next generation for examples, the launch of law enforcing private sectors to return partial profits to society or the involvement of some companies in projects on environment in order to build up their own image as a green organization. Moreover, this new trend has also caused the expansion of the work on environmental issues and EE into Thai society, especially, the establishment of EE networks at both individual and EE working group levels through various channels such as community network and the learning and exchanging information in social networks.

According to the study of the situation on EESD in Thailand during 2009-2010, the findings are as follows:

1. The expansion of EE work has covered all three educational systems which include formal education through schools and educational institutes, as well as, non-formal and informal educations conducted by non-governmental organizations and networks from different sectors. Therefore, a significant challenge on EE development is how to provide learning management that integrates the learning experiences from the three educational systems.

2. There has been confusion between the concept of integrating EE into the school curriculum and classroom activities of different learning areas and the concept of integrating EE into the learning areas of Science and Social Studies, Religions, and Culture. Many school teachers have misunderstood that EE is a learning activity which can only be integrated into some specific learning areas which are Geography and Life and Environment while some teachers and environmental educators believe that EE is an interdisciplinary activity and should be flexible under school context.

3. The collaborative engagement of different sectors on moving EE forward createsvaried working models; however, overlaps in terms of working issues and target groups have still been noticed. Hence, consideration of the host, group, core team, network, and platform of support is strongly recommended in order to move EE forward effectively.

Movement and trends of EESD in Thailand during 2009-2010 shows the broadening and diversity in development of EESD in the country. It also reflects the challenges on the lack of 'Powerful Key Partners' for strenghthening the networks and harmonizing all sectors that have different working strategies to be capable of move accomplish the same goals together.

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2548). **สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: ส่วนสิ่งแวดล้อมศึกษา กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **การฝึกอบรมแบบสร้างสรรค์.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบี้ย

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **บันทึกการสัมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง "สิ่งแวดล้อมศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน".** เอกสารอัดสำเนา

กลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติ. (2553). **หนังสือชุดประสบการณ์ห้องเรียนธรรมชาติ ตอน แมลงปอถึงน้ำหยดสุดท้าย.** กรุงเทพฯ: หจก.วศินการพิมพ์

กลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติ. (2554). **หนังสือชุดประสบการณ์ห้องเรียนธรรมชาติ ตอน นกเงือก นักปลูกป่า.** กรุงเทพฯ: หจก.วศินการพิมพ์

กลุ่มงานสิ่งแวดล้อมศึกษา กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2546). **แนวทางการดำเนินงานศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาระดับจังหวัด.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์

กอร์, อัล. (2553). **โลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง.** แปลโดย คุณากร วาณิชย์วิรุฬห์. กรุงเทพฯ:มติชน

กอร์, อัล. (2553). **ปฏิบัติการกู้โลกร้อน ทางเลือกสู่ทางรอดแบบยั่งยืน.** แปลโดย บัณฑิต คงอินทร์. กรุงเทพฯ: มติชน

คณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). **1,261 สถานศึกษาพอเพียงแบบอย่าง.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับบลิชชิ่ง

โครงการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะชุมชนสู่ตำบลน่าอยู่ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน องค์การบริการส่วนตำบลดอนแก้ว. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **แก๊สชีวภาพจากมูลสุกร แก๊สขี้หมู เพื่อชุมชน.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2553). **สานเครือข่าย รวมใจขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ล้านคำ

โครงการเสริมศักยภาพการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาและชุมชน. (2552). **เครือข่ายการเรียนรู้สู่ "ความพอเพียง".** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2553). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ลำดับที่ 1 "พอเพียง โลกเย็น".** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม. (2552). **เมื่อปลาจะกินดาว 9.** กรุงเทพฯ: มติชนปากเกร็ด

ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม. (2553). **เมื่อปลาจะกินดาว 10.** กรุงเทพฯ: มติชนปากเกร็ด

ทรงกลด บางยี่ขัน. (2551). **หน่อไม้.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อะบุ๊ก
นภาภรณ์ พิพัฒน์. (2550). **เปิดโลกความสุข GNH.** กรุงเทพฯ: มติชน
บางจากปิโตรเลียม. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **รายงานการพัฒนาธุรกิจร่วมไปกับสิ่งแวดล้อมและสังคม ปี 2551.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
ผลิตไฟฟ้า. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **พลังงาน พลังใจ พลังชีวิต รายงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2552.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
ฝ่ายกิจการเพื่อสังคม บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน). (2553). **ฝังราก สร้างเครือข่าย ร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมผลงานการประกวดการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2553.** กรุงเทพฯ: ธรรมชาติการพิมพ์
ฝ่ายส่งเสริมสร้างทุนทางปัญญาและกิจกรรมเพื่อสังคม บจม.ธนาคารกรุงไทย. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **ร่วมสรรค์สร้างทุนทางปัญญาสู่ความยั่งยืน.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
ภัทรพร อภิชิต. (2551). **Living Green Together วิถีสีเขียว ผู้ผลิต ตลาด และผู้บริโภค.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์
ภัทรพร อภิชิต. (2552). **Urban Green Living วิถีสีเขียวในเมืองใหญ่ กาย ใจ จิตวิญญาณ.** กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นติ้ง
มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และกอบกุล รายะนาคร. (2552). **เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: ล๊อคอินดีไซน์เวิร์ค
มูลนิธินโยบายสุขภาวะ. (2552). **ซีอีโอท้องทุ่ง: แนวทางการบริหารจัดการทุนสุขภาพเพื่อพลิกฟื้นชีวิตเกษตรสู่ความเป็นไท.** กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์
ระพีพรรณ พัฒนาเวช. (2553). **ซูเปอร์เตา ช่วยเรา ช่วยโลก.** ขอนแก่น: สมาคมไทยสร้างสรรค์
ระพีพรรณ พัฒนาเวช. (2553). **ต้นไม้กับชวิต.** ขอนแก่น: สมาคมไทยสร้างสรรค์
ระพีพรรณ พัฒนาเวช. (2553). **มหัศจรรย์ พลังงานชีวมวล.** ขอนแก่น: สมาคมไทยสร้างสรรค์
ระพีพรรณ พัฒนาเวช. (2553). **สำรวจต้นไม้ ค้นหาแมลง.** ขอนแก่น: สมาคมไทยสร้างสรรค์
โรงเรียนสา จังหวัดน่าน. **คู่มือ ศูนย์การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติโรงเรียนสา.** เอกสารอัดสำเนา
ลูอิส, เฮเลน และเกิร์ทสกริส, จอห์น. (2552). **การออกแบบ+สิ่งแวดล้อม. แปลโดย ศูนย์พัฒนาความเป็นเลิศเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม.** ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
ไลนัส, มาร์ก. (2551). **6 องศาโลกาวินาศ.** แปลโดยศิริพงษ์ วิทยวิโรจน์ และพลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ: มติชน
ว. วชิรเมธี. (2551). **โลกเย็น เมื่อเห็นธรรม.** กรุงเทพฯ: บ้านพระอาทิตย์
วัฒน์ระวี. (2550). **การร่มให้โลกเพราะโลกร้อน.** กรุงเทพฯ: แสงดาว
วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์. (2548). **หกบ้า รักษาโลก.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับบลิชชิ่ง
วันฟ้าใส. (2552). **มหันตภัยโลกร้อน.**พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ฟรีมายด์
วินัย วีระวัฒนานนท์. (2553). **นักสิ่งแวดล้อมมืออาชีพ.** พิษณุโลก: พิษณุโลกดอทคอม
วีรพงษ์ รามางกูร. (2553). **ย่างก้าวคนจนตรอก.** กรุงเทพฯ: มติชน
เวทีฟื้นพลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศ. เอกสารประกอบการสัมมนา ฟื้นพลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย
ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและระบบนิเวศเกษตร WWF ประเทศไทย. (2553). **ความลับจากท้องทุ่ง.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987

ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและระบบนิเวศเกษตร WWF ประเทศไทย. (2554). **ความลับจากท้องทุ่ง 2.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987)

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย ภายใต้สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2553). **เรื่องเล่าแห่งความหวัง 10 ตัวอย่างที่ดี ด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนจากเทศบาลไทย.** กรุงเทพฯ: ส เจริญ การพิมพ์

สมาคมสร้างสรรค์ไทย. (2549). **20 ปี มนต์ตาวิเศษ : ประสบการณ์สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของสมาคมสร้างสรรค์ไทย.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

สมาคมไทยสร้างสรรค์. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **สัตว์เล็กผู้ยิ่งใหญ่ ฉบับที่ 5.** ขอนแก่น. ไม่ปรากฏโรงพิมพ์

สถาบันไทยรูรัลเน็ท TRN. (2550). **The Green Guide เพราะว่าโลกร้อนมันจี๊ด!.** กรุงเทพฯ: ก.พล(1996)

สถาบันลูกโลกสีเขียว. (2552). **รวมผลงานผู้ได้รับรางวัลความเรียงเยาวชน รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 11 ปี 2552.** กรุงเทพฯ: วงตะวัน

สถาบันลูกโลกสีเขียว. (2553). **รวมผลงานความเรียงเยาวชน รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 12.** กรุงเทพฯ: ธรรมชาติการพิมพ์

สถาบันลูกโลกสีเขียว. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2533). **สี่องค์กรเพื่อสิ่งแวดล้อมศึกษา การเรียนรู้เพื่อความพอเพียง.** กรุงเทพฯ: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2552). **รวมผลงานการเรียนรู้ลดโลกร้อน ด้วยวิถีพอเพียง.** กรุงเทพฯ: ส เจริญ การพิมพ์

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. **คู่มือ ลดโลกร้อนด้วย 7 Green**

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2553). **ทีมวิจัยโลกร้อนชาวบ้าน บ้านห้วยระหงษ์.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์. (2553). **นักสืบสายลม คู่มือสำรวจไลเคนกรุงเทพฯ ตรวจคุณภาพอากาศเมือง.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโลกสีเขียว

สุพิตา เริงจิต และ ยุทธนาวรุณปิติกุล. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **ตามรอยเท้าพ่อ ตอน เรียน เล่น เป็นคุณธรรม.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

เสรี ปาการเสรี. (2553). **The Green Heart Man กรีทฮาร์ทแมนผู้วิเศษ.** กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย

เสรี พงศ์พิศ. (2552). **วิถีสู่ชีวิตพอเพียง.** กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับบลิชชิ่ง

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2553). **รับมือภาวะโลกร้อนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.** พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี: สำนักงาน

อนุช อาภาภิรม. (2545). **การพัฒนาอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์

อภิชาติ ไสวดี. (2552). **แม่เป็นปลา พ่อเป็นน้ำ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ออฟเซ็ท ครีเอชั่น

อรรถพล อนันตวรสกุล. (2553). **Change...the Climate Change เปลี่ยน...ปรับเพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ลักษมีรุ่ง

อรุณวนา สนิกะวาที. (2552). **สวนผักของคนเมือง.** กรุงทพฯ: ที คิว พี

อิสระพร บวรเกิด. (2553). **ปราชญ์เดินดิน: วิถีคนกล้า ท้าเปลี่ยนโลก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์

เอสซีจี. (2553). **CSR ด้วยหัวใจ ใครๆก็ทำได้.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
แอคเคอร์ลอฟ, จอร์จ เอ. (2553). **เศรษฐศาสตร์สัญชาตญาณสัตว์.** แปลโดย แอลสิทธิ์ เวอร์การา. กรุงเทพฯ: มติชน
ฮอนด้า. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **ตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
ฮาร์ฟอร์ด, ทิม. (2553). **จดหมายถึงนักสืบเศรษฐศาสตร์.** แปลโดย อรนุช อนุศักดิ์เสถียร. กรุงเทพฯ: มติชน
เฮลเลอร์, ไมเคิล. (2553). **เศรษฐกิจติดขัด.** แปลโดย สฤณี อาชวานันทกุล. กรุงเทพฯ: มติชน
กรีนเน็ตเวิร์ค 1, 9(สิงหาคม 2553)
กรีนเน็ตเวิร์ค 1, 12(ธันวาคม 2553)
กรีนเน็ตเวิร์ค 2, 13(มกราคม 2554)
จุดเปลี่ยน 2, 3 (มกราคม-มีนาคม 2554)
สารคดี 24, 287 (มกราคม 2552)
สารคดี 24, 288 (กุมภาพันธ์ 2552)
สารคดี 25, 289 (มีนาคม 2552)
สารคดี 25, 290 (เมษายน 2552)
สารคดี 25, 291 (พฤษภาคม 2552)
สารคดี 25, 292 (มิถุนายน 2552)
สารคดี 25, 293 (กรกฎาคม 2552)
สารคดี 25, 294 (สิงหาคม 2552)
สารคดี 25, 295 (กันยายน 2552)
สารคดี 25, 296 (ตุลาคม 2552)
สารคดี 25, 297 (พฤศจิกายน 2552)
สารคดี 25, 298 (ธันวาคม 2552)
สารคดี 26, 299 (มกราคม 2553)
สารคดี 26, 300 (กุมภาพันธ์ 2553)
สารคดี 26, 301 (มีนาคม 2553)
สารคดี 26, 302 (เมษายน 2553)
สารคดี 26, 303 (พฤษภาคม 2553)
สารคดี 26, 304 (มิถุนายน 2553)
สารคดี 26, 306 (สิงหาคม 2553)
สารคดี 26, 307 (กันยายน 2553)
สารคดี 26, 309 (พฤศจิกายน 2553)
สารคดี 26, 310 (ธันวาคม 2553)

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.deqp.go.th/

เครือข่ายต้นไม้ขี้เหงาของ คุณทรงกลด บางยี่ขัน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.lonelytrees.net/

เครือข่ายเพื่อรายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.gwnetwork.in.th/

เครือข่ายมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.agrinature.or.th

เด็กรักษ์ป่า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.raorakpar.org/

ทีวีบูรพา. (2549). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก กระดาษไม่มีวันตาย.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (2549). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก เปิดโลกปิโตรเลียม 1.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (2550). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก กังหันลม พลังงานฟรี ไม่มีหมด.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (2550). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก ก๊าซธรรมชาติ พลังงานใต้พิภพ.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (2552). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก ปะการังอภิมหึมาบ้านปลากลางทะเล.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (2552). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก พลาสติก นวัตกรรมเปลี่ยนโลก.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (2552). **กบนอกกะลา สารคดีความรู้...ดูสนุก เส้นทางน้ำมัน.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน ธนาคารต้นไม้ 1 ออกอากาศวันที่ 15 ต.ค. 51.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน ธนาคารต้นไม้ 1 ออกอากาศวันที่ 22 ต.ค. 51.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน นวัตกรรมชาวบ้านภูมิปัญญาสร้างสุข ออกอากาศวันที่ 25 ก.พ. 52.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน แผ่นดินวิกฤต ออกอากาศวันที่ 14 พ.ค. 51.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน โรงเรียนดีมีสุข 1 ออกอากาศวันที่ 17 ก.ย. 51.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน โรงเรียนดีมีสุข 1 ออกอากาศวันที่ 24 ก.ย. 51.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน ลุงนิลคนของความสุข ออกอากาศวันที่ 1 เม.ย. 52.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน อบต.ปากพูนการเมืองฉบับประชาชน 1 ออกอากาศวันที่ 14 ม.ค. 52.** [ซีดี-รอม].

ทีวีบูรพา. (ไม่ปรากฏปีที่ผลิต). **รายการแผ่นดินไท ตอน อบต.ปากพูนการเมืองฉบับประชาชน 2 ออกอากาศวันที่ 21 ม.ค. 52.** [ซีดี-รอม].

เทศบาลเมืองแกลง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.muangklang.com/

นักคิดนักเขียนที่ลงบนนิตยสารโอเพ่นออนไลน์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.onopen.com/

มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.rabbitinthemoon.org/

มูลนิธิโลกสีเขียว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.greenworld.or.th/

มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.seub.or.th/

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี. (2553). **พันแสงรุ้ง.** [ซีดี-รอม].

ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.environnet.in.th/
ศูนย์อนุรักษ์พลังงานแห่งประเทศไทย. [ออนไลน์]. http://www.ecct-th.org/home.htm
สถาบันต้นกล้า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.tonkla.org/
สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.ise.in.th/
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.tei.or.th/
องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.tgo.or.th
องค์กรสมาคมสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.majiceyes.or.th
องค์กร IUCN ประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.iucn.org
องค์กร WWF ประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.wwf.or.th/

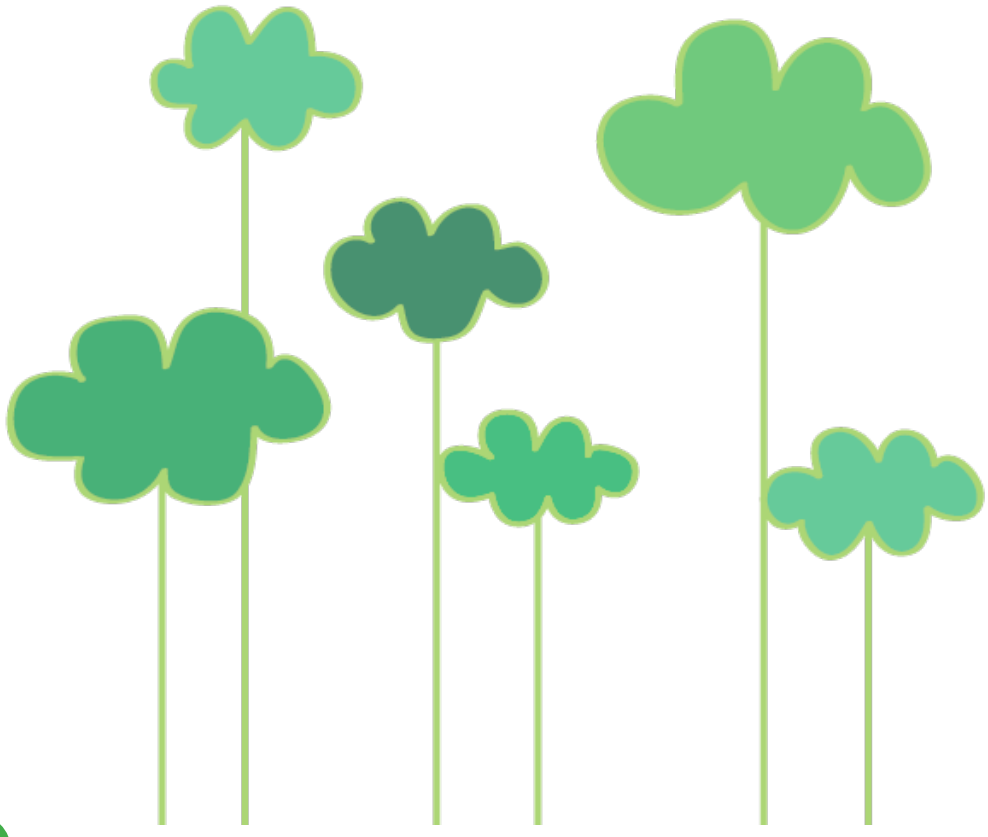

ภาคผนวก

ฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย ระหว่างปี 2552-2553

หน่วยงานภาครัฐ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

เป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีส่วนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างชัดเจนและมีการขับเคลื่อนโครงการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง ติดต่อ ส่วนสิ่งแวดล้อมศึกษา กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม 49 พระราม 6 ซ.30 ถ.พระรามหก พญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทร. 0-2278-8400-19 Facebook: Eco-School Thailand http://www.deqp.go.th

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน

เป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดของกระทรวงพลังงาน โดยมีการให้ข้อมูลความรู้และมีการจัดโครงการและกิจกรรมที่เสริมสร้างความตระหนักด้านพลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงาน ติดต่อ 17 สะพานกษัตริย์ศึก ถนนพระราม 1 ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 โทร. 0-22224102 หรือทาง http://www.dede.go.th

ศูนย์อนุรักษ์พลังงานแห่งประเทศไทย

เป็นองค์กรมหาชนซึ่งเป็นเหมือนหน่วยปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ซึ่งจะทำงานในเชิงรุกทั้งในกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ติดต่อ อาคารบางกอกไทยทาวเวอร์ชั้น 10 เลขที่ 108 ถนนรางน้ำ แขวงพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400 โทร. 0-2642-7090-6, 0-2642-7171 โทรสาร 0-2642-7099, 0-2642-7075 หรือทาง http://www.ecct-th.org

องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) “อบก.”

เป็นองค์กรมหาชนที่ทำหน้าที่ด้านการให้ความรู้และสนับสนุนช่วยเหลือในการบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายไปที่หน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุกิจ อุตสาหกรรมและบริการ ติดต่อ 120 หมู่ที่ 3 ชั้น 9 อาคาร B ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 หรือทาง http://www.tgo.or.th

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

เป็นองค์การมหาชนที่สนับสนุนข้อมูลความรู้และส่งเสริมให้เกิดเกิดเครือข่ายการทำงานด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ติดต่อ 118/1 อาคารทิปโก้ ชั้น 31 ถนนพระราม 6 แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรศัพท์ 0-2357-3580 หรือทาง http://www.dasta.or.th

สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม (Corporate Social Responsibility Institute : CSRI)

เป็นองค์การมหาชนที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินธุรกิจด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ติดต่อ ชั้น 10 อาคารตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โทรศัพท์ 0-2229-2605, 0-2229-2608 โทรสาร 0-2654-5437, 0-2654-5414 หรือทาง http://www.csri.or.th

เทศบาลตำบลเมืองแกลง จังหวัดระยอง

สร้างสรรค์แนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะการฟื้นฟูวิถีชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ติดต่อสอบถาม สำนักงานเทศบาลตำบลเมืองแกลง 68/1 ถนนเทศบาล 2 ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง 21110 โทร 0-3867-5222 โทรสาร 0-3867-1209 Email: muangklang53@gmail.com หรือทาง http://www.muangklang.com

เทศบาลตำบลปริก อ.สะเดา จ.สงขลา

สร้างสรรค์แนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ มีผลงานด้านสิ่งแวดล้อมที่เทศบาลตำบลดึงความร่วมมือจากชุมชนจนเป็นความน่าสำเร็จที่น่าประทับใจ ติดต่อเพิ่มเติม สำนักงานเทศบาลตำบลปริก 53 ถนนรวมประชา หมู่ที่ 3 ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โทรศัพท์ 074-298300 หรือทาง http://www.tonprik.org

เทศบาลตำบลดอนแก้ว จ.เชียงใหม่

สร้างสรรค์แนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ด้านพลังงานชีวภาพ ติดต่อสอบถามเพิ่มเติม เลขที่ 200 หมู่ที่ 4 ถ.โชตนา (แม่ริม - เชียงใหม่) ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 0-5312-1574 โทรสาร 0-5312-1573 หรือทาง http://www.donkaew.com

สถานศึกษา

โรงเรียนวัดประเจียก จังหวัดสงขลา

โรงเรียนวัดประเจียกเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นสะพานให้เด็กๆ ได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนตัวเอง ทั้งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ การบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นชายทะเล และสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ติดต่อ คุณครูภัทราวรรณ ทองอยู่ โทรศัพท์ 0-7448-6467 หมู่ที่ 5 ถนนเขาแดง-ระโนด บ้านดอนแย้ ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา 90190

โรงเรียนเทศบาลยะลา 6 จังหวัดยะลา

โรงเรียนเทศบาล 6 (วัดเมืองยะลา) เป็นโรงเรียนประถมในพื้นที่เขตเมืองยะลา ซึ่งมีสภาพการทำงานที่จำกัดในหลายด้านโดยเฉพาะสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ โรงเรียนได้นำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้มีรอยยิ้มภายใต้การเรียนรู้ภายในรั้วโรงเรียน 34 ถ.สุขยางค์ ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา 95000 โทร 073 274460 โทรสาร 073 274460

โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

เป็นโรงเรียนที่นำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาอยู่ในวิถีชีวิตของนักเรียน มีศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา มีกองทุนสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียน ที่ผ่านมาโรงเรียนประสบความสำเร็จอย่างมากต่อการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมทั้งภายในโรงเรียนและการทำงานร่วมกับชุมชน ติดต่อสอบถาม โรงเรียนตราคลีประชาสรรค์ อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ 60140 โทร.056-262369 โทรสาร 056-261158 หรือทาง http://www.takhli.ac.th

โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่

เป็นโรงเรียนที่นำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้ในบริบทเมือง โดยเฉพาะในชุมนุมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการบูรณาการประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมลงในหลักสูตร ภายใต้ข้อจำกัดของเมืองเชียงใหม่ที่เปลี่ยนไปสิ่งแวดล้อมศึกษาช่วยให้นักเรียนได้เข้าใจความเป็นเชียงใหม่ในหลากมิติมากยิ่งกว่าที่นักเรียนพบเจอในชีวิตประจำวัน ติดต่อ ตั้งอยู่เลขที่ 238 ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ 50200 โทรศัพท์ 0-5341-8673-5 โทรสาร 0-5341-8673-5 ต่อ 111 หรือทาง http://www.yupparaj.ac.th

โรงเรียนสา จังหวัดน่าน

โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติในโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติตามรอยเท้าพ่อกับฮอนด้า โดยที่ผ่านมาโรงเรียนสาได้ทำงานสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างครอบคลุมในหลายมิติทั้งสังคมวัฒนธรรม วิถีเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทั้งระบบของโรงเรียน ติดต่อ หมู่ที่ 8 ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โทร 054-781764 โทรสาร 0-5478-1774 Email: saschool_nan@hotmail.com หรือทาง http://www.saschool.ac.th

โรงเรียนตลิ่งชันวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

เป็นหนึ่งในโครงการโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โรงเรียนนำเอากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้กับโรงเรียนทั้งระบบ โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องข้าวของลุ่มน้ำภาคกลาง แหล่งเรียนรู้สวนพฤษศาสตร์ และการเกษตรอินทรีย์ ติดต่อเพิ่มเติม หมู่ที่ 5 ตำบลตลิ่งชัน อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี 72230 โทรศัพท์ 0-3559-7460

โรงเรียนโพธิ์ตากพิทยาคม

เป็นโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาในวิถีชีวิตจริงที่ผ่านมาโรงเรียนได้เน้นวิถีการเรียนรู้ของเด็กกับสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน วิถีการเกษตรแบบพอเพียงตามแนวคิดในหลวง โดยทั้งหมดนี้ถูกขับเคลื่อนด้วกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ติดต่อ 37 หมู่ 7 ตำบลโพธิ์ตาก อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย 43130 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 โทร 042-483133 โทรสาร 042-483133 ปรสานงาน นางงามตา นิลเกตุ โทร. 082-8546728 หรือที่ http://www.photakpit.net

มหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา

มหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้นมีอยู่อย่างมากมาย และองค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมนั้นก็มีอยู่อย่างหลากหลายกระจายตัวไปตามสาขาต่างๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในคณะวิทยาศาสตร์ แต่มีไม่กี่มหาวิทยาลัยเท่านั้น ที่มีหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาและระบุให้เป็นสาขาวิชา “สิ่งแวดล้อมศึกษา” อย่างชัดเจน

- **มหาวิทยาลัยมหิดล** คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 โทรศัพท์ 0-2800-2840-76 โทรสาร 0-2441-9738 www.sh.mahidol.ac.th
- **มหาวิทยาลัยขอนแก่น** คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ 0-4334-3452-3 โทรสาร 0-4334-3454
- **มหาวิทยาลัยมหาสารคาม** คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150 โทรศัพท์ 0-4375-4322-40 www.msu.ac.th

ศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ

เป็นศูนย์ความเป็นเลิศด้านการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีการทำงานวิจัยในส่วนประเด็นสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและองค์ความรู้เกี่ยวกับ ESD ติดต่อ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ.พญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทร. 0-2218-2409, 08-1303-3774 โทรสาร 0-2218-2409 Email: esd.edu.cu@hotmail.com, Facebook: Esdi Educhula หรือทาง www.edu.chula.ac.th/esdicenter

หน่วยงานภาคธุรกิจ

ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน)

โครงการโรงเรียนเชิงนิเวศน์ โครงการต้นกล้าความดีที่ครอบคลุมมิติการพัฒนาที่ยั่งยืนบนหลักคิดของการสร้างเสริมทุนทางปัญญาให้กับสังคม ติดต่อ ข้อมูลเพิ่มเติม ฝ่ายเสริมสร้างทุนทางปัญญาและกิจกรรมเพื่อสังคม อาคาร 2 ชั้นที่ 21 เลขที่ 10 ถนนสุขุมวิท แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทร. 0-2208-8546 โทรสาร 0-2256-8341 http://www.ktb.co.th

กลุ่มบริษัทฮอนด้าในประเทศไทย

ริเริ่มและสนับสนุนโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเท้าพ่อกับ...ฮอนด้า” และโครงการ CSR อื่นๆที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม ฝ่ายฝ่ายกิจกรรมเพื่อสังคม บริษัท เอเชี่ยน ฮอนด้า มอเตอร์ จำกัด 14 อาคาร สารสิน ถนนสุรศักดิ์ แขวงสีลม เขตบางรัก กรุงเทพฯ 10500 โทร: 0-2236-0256 Email: contact@hondacsr.com หรือทาง http://www.hondacsr.com

บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

มีส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและงานที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมในมิติของชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษามากมาย อาทิ โครงการหญ้าแฝก โครงการศูนย์ศึกษาฯ สิรินาถราชินี ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม ฝ่ายกิจการเพื่อสังคม อาคารสำนักงานใหญ่ ปตท. 555 ถ.วิภาวดีรังสิต เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร.0-2537-1626 โทรสาร 0-2537-2184 ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน สิรินาถราชินี หมู่ 2 ต.ปากน้ำปราณ อ. ปราณบุรี จ. ประจวบคีรีขันธ์ โทร.032-632-255 โทรสาร 032-632-255 เว็บไซต์ หรือทาง www.pttplc.com

บริษัท ผลิตไฟฟ้า จำกัด (มหาชน)

ค่ายเยาวชนเอ๊กโก้ไทยรักษ์ป่า และงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายหลักคือเด็กและเยาวชนอย่างชัดเจน ติดต่อ ส่วนกิจกรรมองค์กรและสังคม บริษัท ผลิตไฟฟ้า จำกัด (มหาชน) เลขที่ 222 ม. 5 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทร. 0-2998-5999 ต่อ 5131 โทรสาร 0-2955-0956-8

บริษัท บางจากปิโตเลียม จำกัด (มหาชน)

มีโครงการต่างๆที่สนับสนุนงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา อาทิ โครงการเปิดโลกการเรียนรู้ โดยร่วมกับนักการศึกษาสร้างหลักสูตรบูรณาการ “ตะลุยโลกน้ำมัน สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม อยู่ในโลกแห่งความปลอดภัย” เป็นต้น ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม ส่วนสิ่งแวดล้อม บริษัทบางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ ชั้น 10 อาคาร A ศูนย์เอนเนอร์ยี่คอมเพล็กซ์ 555/1 ถ.วิภาวดีรังสิต แขวงจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0-2140-8999 โทรสาร 0-2140-8900 หรือที่ http://www.bangchak.co.th

บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)

มีโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ทำกับชุมชนและเยาวชน เช่น โครงการ “SCG Do It Green” โครงการ “Sustainable Design Camp” เป็นต้น ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม ฝ่าย CSR บริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) 1 ถนนปูนซิเมนต์ไทย บางซื่อ กรุงเทพฯ 10800 โทร. 0-2586-3772 โทรสาร 0-2586-2974, 3709 www.scg.co.th

บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด (มหาชน)

สนับสนุนการทำงานในโครงการและกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา เช่น โครงการ “โรงเรียนเครือข่ายเชฟรอน พลังใจ พลังคน” กิจกรรมค่ายรักษ์โลก รักษ์พลังงาน รักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม http://www.chevronthailand.com/

บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด

สนับสนุนโครงการลดเมืองร้อนด้วยมือเราและมีโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอื่นๆภายใต้งาน CSR ขององค์กร ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม ฝ่ายฝ่ายงานโตโยต้าเพื่อสังคม บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย 186/1 หมู่ 1 ถ.ทางรถไฟเก่า ต.สำโรงใต้ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ 10130 โทร.0-2386-1000 http://www.toyota.co.th/th/toyota_csr/home.asp

บริษัท ไทยบริดจสโตน จำกัด

สนับสนุนโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอื่นๆภายใต้งาน CSR ขององค์กร เช่น โครงการนักสำรวจแห่งท้องทุ่ง เป็นต้น ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม บริษัท ไทยบริดจสโตน จำกัด (โรงงานรังสิต) 14/3 ถ.พหลโยธิน กม.33 ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120 http://www.bridgestone.co.th/th/csr/csr02.aspx

บริษัท สยามมิชลิน จำกัด

สนับสนุนโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอื่นๆภายใต้งาน CSR ขององค์กร เช่น โครงการ “พลังชุมชนรักษ์สิ่งแวดล้อม” เพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าอย่างยั่งยืน เป็นต้น ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม http://www.michelin.co.th

บริษัท ไบเออร์ไทย จำกัด

โครงการ “ทูตไบเออร์เพื่อสิ่งแวดล้อม” ที่คัดเลือกตัวแทนเยาวชนไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับทูตไบเออร์ฯ ที่ต่างประเทศ พร้อมรับทุนสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามโครงงานที่นำเสนอ ติดต่อข้อมูล บริษัท ไบเออร์ไทย จำกัด ฝ่ายงานสื่อสารองค์กร130/1 ถนนสาทรเหนือ บางรัก กรุงเทพฯ 10500 โทร. 0-2232-7017-8 โทรสาร. 0-2267-2784 หรือทาง http://www.bayer.co.th

มูลนิธิโคคา-โคลา ประเทศไทย

สนับสนุนโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอื่นๆภายใต้งาน CSR ขององค์กร เช่น โครงการพี่นำน้องรักษ์น้ำตามแนวพระราชดำริ” เป็นต้น ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติม 214 ชั้น 2-4 อาคารไทยน้ำทิพย์ (โครงการนอร์ธปาร์ค) หมู่ที่ 5 ถนนวิภาวดี-รังสิต แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทร.0-2955-0777 โทรสาร 0-2955-0708 http://www.thecoca-colacompany.com

ธุรกิจสีเขียว

ชุมพร คาบาน่า รีสอร์ต

รีสอร์ตต้นแบบที่ดำเนินธุรกิจตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเอง ตอบแทนสังคม เป็นมิตรกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาก “ครูยักษ์” ปราชญ์แห่งมูลนิธิกรรมธรรมชาติ ซึ่งตลอดทั้งปีทางโรงแรมจะเปิดอบรมเพื่อขยายเมล็ดพันธุ์แห่งความพอเพียง สอบถามเพิ่มเติม ชุมพร คาบาน่า รีสอร์ต ตำบลสะพลี อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร โทร. 0-7756-0245-7, 08-9724-9319 หรือทาง http://www.chumphoncabana.com

โรงแรมบ้านท้องทราย

โรงแรมแห่งเดียวบนเกาะสมุยฝีมือคนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยสิ่งแวดล้อม มีการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ทำให้โรงแรมเป็นส่วนหนึ่งกับชุมชนและคอยช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติของเกาะสมุยที่นับวันจะหายไปกับคลื่นลมของธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ติดต่อ คุณธนกร ฮุนตระกูล โรงแรมบ้านท้องทราย 84 หมู่ 5 ต.บ่อผุด อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี 84320

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวังตาลโตนด

เรียนรู้จากฐานภูมิปัญญาการทำน้ำตาลของชุมชนและรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ที่ช่วยกันทำน้ำตาลในช่วงฤดูร้อน (ส่วนฤดูฝนชาวบ้านจะทำนา) น้ำตาลที่ได้จะไม่มีการฟอกสีทุกอณูของน้ำตาลเกิดจากน้ำแรงชาวบ้านที่ช่วยกันทำด้วยมือทุกขั้นตอน และมั่นใจได้ถึงคุณภาพที่ผู้บริโภคจะได้รับ ติดต่อ เลขที่ 29 หมู่ 3 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี โทรศัพท์ 08-7153-4373

ผลิตภัณฑ์แดรี่โฮม

นมออร์กานิค ด้วยการเลี้ยงแม่โคตามธรรมชาติให้กินหญ้าอย่างสบายในทุ่งโล่ง ปราศจากการใช้สารเคมีทุกขั้นตอน นมที่ได้จึงแตกต่างจากนมทั่วไป ติดต่อ โทร. 0-4432-2245 หรือทาง http://www.dairyhome.co.th

สามพรานฟาร์ม

หมูเลี้ยงแบบธรรมชาติปลอดสารพิษ โดยให้หมูมีความสุขทุกขั้นตอนก่อนสิ้นใจอย่างสงบเพื่อเป็นอาหารที่เปี่ยมคุณค่าและปลอดสารพิษสำหรับผู้บริโภค ติดต่อ เลขที่ 145/1 หมู่ที่ 1 ตำบลยายชา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73110 โทร. 0-2429-7103, 0-3432-1302, 0-3432-1595

ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติและศูนย์สุขภาพเขาค้อทะเลภู

รีสอร์ทสุขถาพและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ธรรมชาติแล้ว ที่นี่ยังเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพตัวเองด้วยวิถีทางธรรมชาติ ติดต่อ เลขที่ 137 หมู่ 5 ตำบลทุ่งสมอ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ 67270 โทร. 0-5675-0061-2, 08-1338-0323 หรือทาง http://www.khaokhonaturalfarm.com

สิรวิชญ์ฟาร์มเห็ด

การปลูกเห็ดแบบเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เรียนรู้ได้ไม่หวงวิชา ติดต่อขอความรู้เพิ่มเติม เลขที่ 71 หมู่ 7 ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก 26110 โทร.08-6147-3669

ธุรกิจชุมชน

ชุมชนบ้านเกาะปอ

เป็นชุมชนมุสลิมที่ร่วมกันฟื้นวิถีชาวเลแบบดั้งเดิมที่ยั่งยืนขึ้นมาภายหลังการประมงสมัยใหม่ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติไม่เหลือ ปัจจุบันชุมชนบ้านเกาะปอร่วมกันอนุรักษ์ท้องทะเลในเขตของชุมชน นอกจากนี้ยังเปิดเป็นโฮมเสตย์ให้ผู้คนได้มาเรียนรู้วิถีชีวิตอยู่กินแบบชาวบ้าน สอบถามเพิ่มเติม ประชีพ หมัดนุ้ย (ครูชีพ) โทร. 0-87126-0082

ขนำบ่าวเล็ก

"สวนสมรม" คือภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวใต้ เรียนรู้วิถีการเกษตรแบบสวนสมรมของชาวใต้และอยู่แบบธรรมชาติในขนำเล็กๆ เงียบสงบ สอบถามเพิ่มเติม อดิศักดิ์ ชำนะ (บ่าวเล็ก) ชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน จังหวัดนครศรีธรรมราช โทร. 0-7553-3041 หรือ 0-89195-1137 http://www.kilivalley.com

ชุมชนเกาะผีทัก (เกาะพิทักษ์)

แหล่งเรียนรู้วิถีชาวเลดั้งเดิม หมู่บ้านโฮมสเตย์ชุมชนชาวประมงชายฝั่ง สอบถามเพิ่มเติม ผู้ใหญ่อำพล ธานีครุฑ โทร. 0-81093-1443 หรือ 0-89018-0644

ศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หนองใหญ่

เป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากทั่วทุกสารทิศของจังหวัดชุมพร ตั้งอยู่ที่ตำบลบางลึก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม โทร. 0-7751-1551, 0-7750-3975 หรือที่ http://www.nongyai.org

ศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนบ้านจำรุง

เป็นศูนย์ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนบ้านจำรุง มีกิจกรรมที่หลากหลายให้ศึกษาตามวิถีชาวบ้าน เช่น การทำเกษตรพื้นบ้าน กลุ่มทุเรียนทอด กลุ่มน้ำปลากะปิ กลุ่มยางพารา มากมายจิปาถะ อีกทั้งยังมีโฮมสเตย์ไว้ให้เรียนรู้วิถีชาวบ้านแบบถึงแก่น สอบถามเพิ่มเติม ผู้ใหญ่ตี๋ ชาติชาย เหลืองเจริญ บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โทร. 0-87817-8030 หรือทาง www.banjumrung.org

หน่วยงานไม่แสวงกำไร

กองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF ประเทศไทย)

ใครว่าหมีแพนด้าเป็นได้แค่ "ซุปตาร์" สวนสัตว์เชียงใหม่ ในงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนหมีแพนด้าตัวนี้ยังเป็น "ซุปตาร์" ในการทำงานร่วมกับชุมชน และในช่วงปีที่ผ่านมารุกสู่สิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับเด็กๆและเยาวชน จนพี่หมีแพนด้าตัวนี้กลายเป็นซุปตาร์สิ่งแวดล้อมศึกษาของเด็กๆ ติดต่อ WWF ประเทศไทย 2549/45 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

- ศูนย์ศึกษาธรรมชาติกองทัพบกบางปู เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชินี 164 หมู่ 2 ถ. สุขุมวิท ต.บางปูใหม่ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ 10280 โทร. 0-2709-5005 โทรสาร 0-2323-3073

- ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร ปทุมธานี ภายในสำนักพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (องค์การมหาชน) กม.46-48 ถนนพหลโยธิน ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120 โทร.0-2520-4835, 08-1618-3404

- ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน อุทยานสิ่งแวดล้อมนานาชาติสิรินธร ตู้ ปณ.ชะอำ ตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120 โทร. 0-3245-1045, 0-3245-1485 โทรสาร 0-3245-1510

องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature: IUCN)

เป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ผลักดันงานเชิงนโยบายและลงมาขับเคลื่อนงานกับชุมชนด้วยวิถีชุมชนที่ผสานกับวิถีการจัดการรูปแบบใหม่โยไม่ทำงายวิถีดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ติดต่อ สำนักงานส่วนภูมิภาคเอเชีย 63 สุขุมวิท ซอย 39 ถนนสุขุมวิท เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 ประเทศไทย โทร. 0-2662-4029 (ต่อ 456) โทรสาร 0-2662-4388 หรือทาง http://www.iucn.org/places/asia

มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์

โครงการเล็กๆจากกลุ่มคนเล็กๆที่อยากจะสานสร้างสังคมที่งดงามด้วยความเป็นมนุษย์ที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ที่ผ่านมากระต่ายตัวนี้กระโดดในท้องทุ่งสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างแข็งขัน ติดต่อ เลขที่ 139/62 หมู่บ้านศุภฤกษ์ ซ.ลาดพร้าว 26 ถ.ลาดพร้าว แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร.0-2513-9767 โทรสาร 0-2513-9766 หรือทาง http://www.rabbitinthemoon.org

สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม (ACED)

โครงการโรงเรียนม่อนแสงดาว โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อรอยยิ้มในวันใหม่ของเด็กๆ ติดต่อ เลขที่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านดอยจำตอง ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57000 โทร.08-6116-2220, 08-6127-8901 โทรสาร 0-5395-8053 หรือทาง http://www.acedmonsaengdao.org

สมาคมสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ)

เป็นสมาคมที่อยู่คู่เมืองไทยมายาวนานกว่า 20 ปีกับกิจกรรมและโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมากมาย วันนี้ตาวิเศษยังคงส่งสายตาดุๆจ้องมองเด็กๆและเยาวชนให้รู้จักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยหัวใจของคนตัวเล็กๆที่อยากจะเห็นสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ติดต่อ 319/1 ซอยสุขุมวิท 31 (สวัสดี) ถ.สุขุมวิท แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพ 10110 โทร. 0-2262-0073 โทรสาร 0-2262-0078 หรือทาง www.magiceyes.or.th

มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร

จากอุดมการณ์ของคุณสืบ นาคะเสถียร สู่การทำงานของมูลนิธิสืบฯ 20 ปีล่วงมาการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ผืนป่าตะวันตกอย่างแข็งขันเพื่อให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล วันนี้ “โครงการจอมป่า” ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าอุดมการณ์ของคุณสืบ นาคะเสถียร คืออุดมการณ์ที่ยังมีลมหายใจ ติดต่อ มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร เลขที่ 693 อาคาร 4 กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ยศเส ถนนบำรุงเมือง แขวงคลองมหานาค เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ 10100 โทรศัพท์/โทรสาร 0-2224-7839-39 http://www.seub.or.th

มูลนิธิโลกสีเขียว

โลกสีเขียวหมุนได้ด้วยแรงใจของคนตัวเล็กๆ ที่อยากจะทำงานเพื่อสิ่งแวดล้อม วันนี้แม้นิตยสารโลกสีเขียวที่คุ้นชินจะหายไปจากชั้นวางขายหนังสือแต่เรื่องราวดีๆยังคงถูกถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องบนสื่ออิเลกทรอนิกส์ออนไลน์และยังคงมีการทำโครงการดีๆ อย่างเช่น นักสืบสายลม และอื่นๆอีกมากมาย ติดต่อ มูลนิธิโลกสีเขียว 394/46-48 ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 โทรศัพท์ 0-2622-2250-2 โทรสาร 0-2622-2366 หรือทาง http://www.greenworld.or.th

มูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย

ทำงานผ่าน “สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย” องค์กรที่สานเครือข่ายการทำงานกับทุกภาคส่วนในสังคมไทย เพื่อการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างครอบคลุม ติดต่อ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (สสท) 16/151 เมืองทองธานี ถนนบอนด์สตรีท ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120 โทรศัพท์ 0-2503-3333 โทรสาร 0-2504-4826-8 หรือทาง http://www.tei.or.th

สื่อมวลชน

ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม

ปลาจะกินดาวเล่ม 9 ปี 2552 จนถึงเล่ม 10 ปี 2553 ภายใต้สภาวะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สังคมไทยละเลย ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อมกลับตั้งคำถามและข้อสังเกต รวมถึงตีแผ่ประเด็นเหล่านั้นอย่างลุ่มลึกเท่าที่จะทำได้ แต่น้อยคนในเมืองไทยที่จะสนใจและรู้ว่าปลาที่บ้านเรามันใกล้กินดาวเต็มที ติดต่อ ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย 538/1 ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300 โทรศัพท์ 0-2243-8739

รายการกบนอกกะลา

รายการสารคดีความรู้รอบตัวที่มีเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผสานเป็นเนื้อเดียวกับองค์ความรู้ที่นำเสนอเป็นยาบำรุงสมองของคนไทยก่อนเข้านอน ออกอากาศทุกวันศุกร์เวลา 20.40 น. ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี ติดต่อ บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด 22/4 ซอยรามคำแหง 43/1 แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310 โทรศัพท์ 0-2957-5793 โทรสาร 0-2957-5796 หรือทาง http://www.tvburabha.com

รายการทีวี 360 องศา

จากท่าทางและสโลแกนของพิธีกรอารมณ์ดี “พี่แซก ธนินวัฒน์ พัฒนวีรคุณ” สู่รายการข่าวที่ย่อยสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากเรื่องซับซ้อนฟังยากสู่เรื่องเข้าใจง่ายฟังรู้เรื่องในเวลาเพียง 180 วินาทีต่อหนึ่งช่วง!!! ออกอากาศทุกวันจันทร์-ศุกร์ ในช่วงเที่ยงวันทันเหตุการณ์ เรื่องเด่นเย็นนี้ ข่าววันใหม่ และเรื่องเล่าเช้านี้ ทางไทยทีวีสีช่อง 3 ติดต่อ รายการทีวี 360 องศา 3199 อาคารมาลีนนท์ทาวเวอร์ ถ.พระราม4 เขตคลองเตย กทม. 10110โทรศัพท์ 0-2262-3326

รายการทุ่งแสงตะวัน

รายการที่มีอายุครบ 20 ปีไปแล้ว กับรายการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อเด็กๆ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวดีมาอย่างยาวนาน ออกอากาศทุกวันเสาร์ เวลา 06.25-06.50 น. ทางไทยทีวีสีช่อง 3 ติดต่อ บริษัท ป่าใหญ่ครีเอชั่น จำกัด 34 ซอยประเสริฐมนูกิจ 5 ถนนประเสริฐมนูกิจ แขวงจรเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230 โทรศัพท์ 0-2570-1120-5 หรือทาง http://www.payai.com

รายการพันแสงรุ้ง

รายการที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของกลุ่มคนในดินแดนสุวรรณภูมิ ถ่ายทอดเรื่องราวสิ่งแวดล้อมศึกษาที่อยู่ในวิถีชีวิตอย่างถึงแก่นหยั่งถึงเหง้ารากออกอากาศวันอาทิตย์ที่ 27 มีนาคม 2554 เวลา 16.30 – 17.00 น. ทางทีวีไทย ติดต่อ บริษัท ป่าใหญ่ครีเอชั่น จำกัด 34 ซอยประเสริฐมนูกิจ 5 ถนนประเสริฐมนูกิจ แขวงจรเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230 โทรศัพท์ 0-2570-1120-5 หรือทาง http://www.payai.com

นิตยสาร สารคดี

นิตยสารที่สื่อสารประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยอย่างแข็งขันมากว่า 25 ปี ลมหายใจของคนทำงานที่ไม่หยุดหย่อนแม้จะมีอุปสรรคคอยท้าทายอุดมการณ์มาตลอดในระยะหลัง ถ้าหัวใจไม่แกร่งพอนิตสารคดีด้านสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพคงหายไปจากชั้นขายหนังสือเมืองไทยประเทศที่คนในสังคมเสพความเชื่อมากกว่าความรู้ ติดต่อ กองบรรณาธิการ 28, 30 ถนนปรินายก แขวงบ้านพานถม เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2281-6110 ต่อ 118 โทรสาร 0-2282-7003

นิตยสาร "เกษตรกรรมธรรมชาติ"

เป็นนิตยสารที่ถ่ายทอดเรื่องราวความรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในวิถีชีวิตประจำวันที่ทำได้จริง ติดต่อ วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ 22 ซ.ชำนาญอักษร ถ.พหลโยธิน 9 แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรศัพท์ 0-2279-5118, 02 278 4068 โทรสาร 02 617 0834 หรือทาง E-mail: mcdf22@yahoo.com

นิตยสาร "จุดเปลี่ยน"

นิตยสารดีๆ ที่นำเสนอวิถีการเปลี่ยนเพื่อสิ่งที่กว่าสำหรับสังคมไทยที่จะหันมาใส่ใจและใช้วิถีที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ติดต่อ สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านสัมมากร ซอยบี 12 ถนนรามคำแหง แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง กรุงเทพฯ 10240 โทร. 0-2729-4456 โทรสาร 0-2919-0510 www.ise.in.th

นิตยสาร "Green Network"

นิตยสารที่นำเสนอเรื่องราวสีเขียวในสังคมไทยอย่างครอบคลุมทุกหน่วยงาน ทุกเครือข่ายสีเขียวที่เกี่ยวข้อง ติดต่อ บริษัท เทคโนโลยี มีเดีย จำกัด 471/3-4 อาคารพญาไทเพลส ถ.ศรีอยุธยา แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400 โทร. 0-2354-5333 โทรสาร 0-2640-4260 หรือที่ http://www.greennetworkthailand.com

นิตยสาร "National Geographic"

นิตยสารหัวนอกที่เติบโตในเมืองไทยครบ 10 ปีพอดิบพอดีในปี 2554 แน่นอนว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เป็นประเด็นสำคัญของโลกได้ถูกถ่ายทอดในบริบทไทยจากแง่มุมต่างๆ ติดต่อ กองบรรณาธิการ 0-2422-9999 ต่อ 4700 โทรสาร 0-2422-9999 ต่อ 4715 Email: ngmth@amarin.co.th สำนักงานนิตยสารบริษัทอมรินทร์พริ้นติงแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) เลขที่ 65/101-103 ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170

<u>บุคคล กลุ่มคนภาคประชาชน</u>

วิวัฒน์ ศัลยกำธร

"ครูยักษ์" ต้นแบบการเกษตรแบบพอเพียงที่ดำเนินตามรอยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จนประสบความสำเร็จและมีลูกศิษย์อยู่เต็มบ้านเต็มเมือง ติดต่อขอความรู้ สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง 114 หมู่บ้านสัมมากร ซอยบี 12 ถนนรามคำแหง แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง กรุงเทพฯ 10240 ผู้ประสานงานกลาง: นางสาวกัลยาพร สกุตลากุล 08-1651-7111 หรือทาง http://www.ise.in.th

โจน จันได

ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและศูนย์เมล็ดพันธุ์ “พันพรรณ” เป็นสถานที่ให้คนมาเรียนรู้ เน้นการสร้างปัจจัย 4 ด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นศูนย์การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชหายาก ติดต่อขอความรู้ ศูนย์เรียนรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชผักพื้นบ้าน และความรู้เรื่องบ้านดิน วิถีการพึ่งตนเองบ้านแม่โจ้ ต.บ้านเป้า อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ 50150 โทร. 08-1470-1461 หรือที่ http://www.punpunthailand.org

นฤทธิ์ คำธิศรี

เกษตรกรผู้พิชิตความจน พิสูจน์ด้วยรายได้กว่าเดือนละ 200,000 บาท ปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้การเกษตรสำหรับผู้สนใจที่อยากเรียนรู้เกษตรวิถีพอเพียง 85 ม.9 ต.โพธิ์ไพศาล อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร หรือทาง http://www.kasetporpeang.com/forums/index.php?topic=7091.0

สันโดษ สุขแก้ว

“ไฮ่อุ้ยต๋ำคำปาย” สิ่งแวดล้อมศึกษาจากวิถีพึ่งตนเองและหลักสูตรไม้ไผ่ศึกษา (Bamboo Studies) ติดต่อ 08-6112-3504 http://www.tacomepai.com

เอี่ยม ศรีพนมวรรณ์

ได้รับรางวัลโลกสีเขียวครั้งที่ 11 ถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรสู่เยาวชนและผู้สนใจอย่างไม่หวงแหนความรู้และไม่คิดค่าใช้จ่ายๆใด ติดต่อ 82 หมู่ 17 บ้านห้วยยางเหนือ ต.เขาขลุง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี 70110 โทร. 08-9806-5282

กลุ่มครอบครัวควบกล้ำธรรมชาติ

กลุ่มครอบครัวที่นำกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาใช้ในการจัดการศึกษาทางเลือกให้กับครอบครัวของตัวเอง ที่ผ่านมามีหนังสือถอดประสบการณ์ห้องเรียนธรรมชาติออกมา 2 เล่ม คือ “แมลงปอ ถึงหยดน้ำสุดท้าย” และ “นกเงือก...นักปลูกป่า” ซึ่งเป็นแนวทางดีๆสำหรับสิ่งแวดล้อมศึกษาในครอบครัว ติดต่อขอความรู้ เลขที่ 6 ซอยพัฒนาการ 67 แยก 6 แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพ 10250 โทร. 0-/321-3401, 081-399-2731 Email: doublenature.family@gmail.com หรือทาง http://www.doublenature.net

กลุ่ม Big Trees

เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายระหว่างบุคคลของคนในเมือง จากคนกลุ่มเล็กๆขยายสู่วงกว้าง ผ่านสื่อกลางชุมชนเสมือนออนไลน์ ติดตามข่าวสารและความรู้ดีๆ ได้ที่ http://www.facebook.com/BIGTreesProject

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านบางลา

กลุ่มชุมชนที่อนุรักษ์ป่าชายเลนผืนสุดท้ายของภูเก็ตท่ามกลางการรุกคืบจากกลุ่มทุนต่างชาติ บทพิสูจน์ระหว่างอำนาจทุนกับความเป็นมนุษย์ของกลุ่มคนตัวเล็กๆที่รักษาต้นชีวิตของชุมชน ติดต่อ 54/5 หมู่ 8 บ้านบางลา ถ.ท่าเรือ-เมืองใหม่ ต.ป่าคลอก อ.ถลาง จ.ภูเก็ต 83111 นายอรุณ บำรุงนา โทร.08-9591-0860, 08-9873-1051

เครือข่ายโครงการผักประสานใจผู้ผลิตเพื่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม

ผักอินทรีย์ที่ทำในระบบสมาชิก CSA (Community Support Agriculture) ติดต่อ ตู้ ปณ. 15 อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี 72180 โทร.08-1981-8581

เครือข่ายเยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำคาน

เครือข่ายเยาวชน 3 โรงเรียนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำคาน จากจิตสำนึกเล็กๆของเด็กๆสู่การส่งเสริมและร่วมมือจากผู้ใหญ่โรงเรียน และคนในชุมชนเกิดเป็นเครือข่ายการทำงานของเด็กๆ ติดต่อ โรงเรียนท่าลี่ ตำบลท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย 42140 ประสานงาน สนาม อินทร์จันทร์ โทรศัพท์ 08-6233-9966

เครือข่ายเยาวชนอำเภออุ้มผาง

การส่งไม้ต่อจากรุ่นสู่รุ่นในการปกป้องรักษาทรัพยากรท้องถิ่นภายในพื้นที่อำเภออุ้มผาง ติดต่อ กลุ่มเครือข่ายเยาวชนอำเภออุ้มผาง 317 หมู่ 1 บ้านอุ้มผาง ถนนประเวศไพรวัล ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก 63170 ประสานงาน นางสาวลักษิกา สมจิตร โทรศัพท์ 08-1187-1469

เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา

เป็นเครือข่ายที่ทำงานร่วมกัน 3 องค์กรท้องถิ่น คือ กลุ่มรักษ์เชียงของ ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง และโครงการแม่น้ำและชุมชน เน้นการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นจากวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา ธรรมชาติความหลากหลายทางชาติพันธุ์ 62 หมู่ 8 ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย 57140 โทรศัพท์/โทรสาร 053-655607

เครือข่ายตลาดสีเขียว

เป็นเครือข่ายระหว่างผู้ผลิตสีเขียวได้สื่อสารและนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้ผู้บริโภคสีเขียว 113-115 ถ.เฟื่องนคร แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์ 02-622-0955 โทรสาร 02-622-3228 http://www.thaigreenmarket.com

เครือข่ายชุมชนตำบลบางสระเก้า

จากชุมชนที่ประสบวิกฤตจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แกนนำและชาวบ้านจึงหาทางออกร่วมกันโดยการหวนคืนสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เริ่มจากการทอเสื่อกกจนถึงการฟื้นฟูป่าตะกาดใหญ่ ทั้งธรรมชาติท้องถิ่นและหัวใจท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในชุมชนกลับมายิ้มให้แก่กันและกันและยิ้มให้กับธรรมชาติอีกครั้ง ติดต่อ เครือข่ายชุมชนตำบลบางสระเก้า ต.บางสระเก้า อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี ผู้ประสานงาน นายนรวรรณ ใจชื่น โทรศัพท์ 08-1908-5386

ชุมชนบ้านม่วงชุม

ชุมชนอนุรักษ์ธรรมชาติ ฟื้นฟูป่า รักษาพันธุ์ปลาในลำน้ำอิง จากวิกฤตที่ชาวบ้านใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองจนก่อให้เกิดภัยพิบัติ ชาวบ้านค่อยๆฟื้นฟูทั้งวิถีชีวิตและจิตใจที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น กลายเป็นศูนย์เรียนรู้และชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งเดียวของจังหวัดเชียงราย ติดต่อ หมู่ 7 ต.ครึ่ง อ.เชียงของ จ.เชียงราย ผู้ประสานงาน นายปัญญา เป้าพรหมมา (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7) โทรศัพท์ 08-7177-6858

ชุมชนบ้านสามขา

เป็นหมู่บ้านต้นแบบของการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะในเรื่องการทำฝายชะลอน้ำและดักตะกอน การบริหารจัดการป่าชุมชน การรวบรวมองค์ความรู้ชุมชนร่วมกับโรงเรียนสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่ช่วยเสริมสร้างเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นให้มองเห็นตัวตนของตัวเอง ติดต่อ ชุมชนบ้านสามขา หมู่ 6 ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง ผู้ประสานงาน จสอ.ชัย วงศ์ตระกูล โทรศัพท์ 08-1953-2316

วัดบรมธาตุดอยผาส้ม แหล่งเรียนรู้บ้าน วัด โรงเรียน สู่การเป็นชุมชนอย่างยั่งยืน

เมื่อเศรษฐกิจและจิตใจต้องแก้ไขไปพร้อมกัน บนหลักของการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงวัดบรมธาตุดอยผาส้มกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน มีการจัดการศึกษาแบบโฮมสกูล (Home School) และมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน 9 ฐาน ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาชัดเจนมาก สอบถามเพิ่มเติม วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ตำบลยั้งเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โทร. 08-9926-3877 หรือ 08-9952-6266

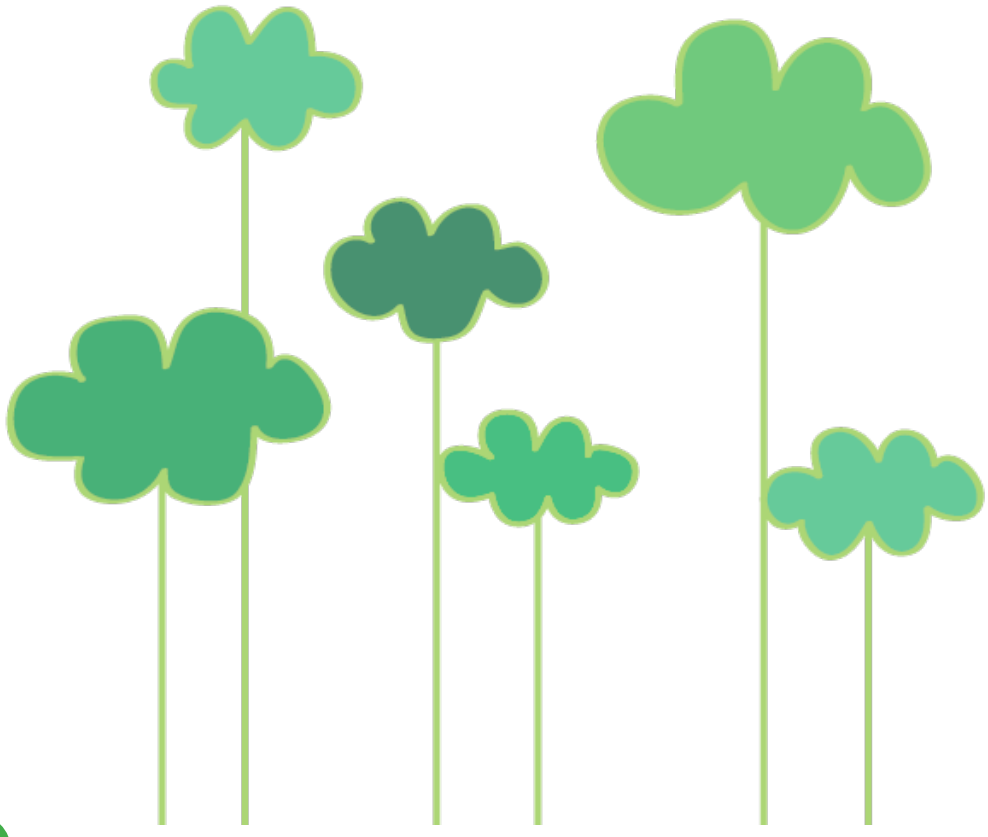

ศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
โทรศัพท์/โทรสาร : 02-218-2409
Email : esd.edu.cu@hotmail.com
facebook : http://www.facebook.com/ESDIEDUCU